

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PARA, SERMAYE PİYASALARI VE FİNANSAL KURUMLAR
BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TCMB’NİN AZAMİ FAİZ ORANI
DÜZENLEMELERİNİN BANKALARIN
FİNANSAL PERFORMANSINA ETKİLERİ:
TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNE BİR
UYGULAMA

Emin KETECİ

2501171831

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. Arif SALDANLI

İSTANBUL – 2020

ÖZ

TCMB’NİN AZAMI FAİZ ORANI DÜZENLEMELERİNİN BANKALARIN FİNANSAL PERFORMANSINA ETKİLERİ: TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Emin KETECİ

Bu çalışmada, TCMB’nin azami faiz oranı düzenlemelerinin Türk Bankacılık sektörünün finansal performansına etkileri incelenmiştir. Çalışmada hem azami faiz oranı düzenlemelerinin yürürlüğe girmesinin hem de azami faiz oranı değişimlerinin finansal performansa etkisi ölçülmüştür. En küçük kareler yöntemi ile çok değişkenli regresyon analizi formunda gerçekleştirilen bu çalışmada, Türk Bankacılık sektörünün 2005 Ocak ile 2018 Nisan dönemine ait verileri bir bütün olarak esas alınmıştır. Çalışmada sektörün finansal performans göstergesi olarak aktif kârlılığı (ROA) ve özkaynak kârlılığı (ROE) kullanılmıştır. Finansal performans belirleyicileri olarak ise literatürde çerçevesinde içsel (bankaya özgü) ve makroekonomik olmak üzere toplam 12 bağımsız değişken çalışmaya dahil edilmiştir.

Çalışmanın ampirik sonuçları, azami faiz oranı düzenlemesinin yürürlüğe girmesinin; düzenleme öncesine kıyasla aktif kârlılığını azalttığını, özkaynak kârlılığı üzerinde ise anlamlı bir etkisi olmadığını ortaya koymuştur. 2006-2013 döneminde azami faiz oranına tabi kredi kullandırmanın azami faize tabi olmayan kredi kullandırmaya kıyasla daha kârlı olması sebebiyle, azami faiz oranındaki görece düşüş sektörün finansal performansına negatif yönde etki etmiştir. 2013-2018 döneminde ise azami faiz oranındaki görece düşüş, azami faize tabi kredi kullandırılmasını yeterince kârlı olmaktan çıkarmıştır. Bunun sonucunda bankalar azami faize tabi kredilerin arzını azaltarak kârlılıklarını artırmaya çalışmıştır. Bu çabanın başarıya ulaşmasında, azami faize tabi krediler ile azami faize tabi olmayan kredilerin birbirini ikame edebilme kabiliyetinin artmasının önemli bir katkısı olduğu değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: TCMB, Türk Bankacılık Sektörü, Azami Faiz Oranı, Finansal Performans, Regülasyon, Kredi Arzı

ABSTRACT

THE EFFECTS OF THE CBRT'S MAXIMUM INTEREST RATE REGULATIONS ON THE FINANCIAL PERFORMANCE OF BANKS: AN APPLICATION ON THE TURKISH BANKING SECTOR

Emin KETECİ

The purpose of this study is to examine the effects of the CBRT's maximum interest rate regulations on the financial performance of the Turkish Banking sector. In this study, both the enactment of the regulations and the effects of the rate changes were measured. A multivariate regression analysis model has been formed by using the ordinary least squares method to perform this study. The data of the Turkish banking sector for the period between January 2005 and April 2018 were used for analysis. Return on assets (ROA) and return on equity (ROE) are used as financial performance indicators of the sector. A total of 12 bank specific and macroeconomic independent variables were included as determinants of financial performance.

The empirical results of the study revealed that the enactment of the maximum interest rate regulation decreased return of assets but had no significant effect on the return on equity. Between 2006-2013, the relative decrease in the maximum interest rate had a negative impact on the financial performance of the sector, since the loans subject to the maximum interest rate were more profitable than the loans not subject to the maximum interest rate. Between 2013-2018, the relative decrease in the maximum interest rate caused the loans subject to maximum interest rate to not be profitable sufficiently. As a result, banks tried to increase their profitability by reducing the supply of loans subject to maximum interest rate. The increase in the ability to substitute between maximum interest loans and non-maximum interest loans is considered to contribute to this effort.

Keywords: CBRT, Turkish Banking Sector, Maximum Interest Rate, Usury, Interest Rate Caps, Financial Performance, Regulation, Credit Supply

ÖNSÖZ

Finansal aracı olarak geniş kitlelere hizmet veren bankalar düzenleyici otoriteler tarafından çok sayıda regülasyona tabi tutulmaktadır. Bu kapsamda hayata geçirilen birçok düzenleme bankaların faaliyetlerine ve finansal performanslarına etki edecek boyutlardadır. Düzenlemelerin etkilerinin içeriğini ve yönünü tespit etmek düzenleyici kurumların gerekli politika araçlarını tasarlama ve geliştirme süreçleri için önem arz etmektedir.

Bu çalışmada, TCMB'nin faiz oranlarının sınırlandırılmasına ilişkin yürürlüğe koyduğu düzenlemelerin Türk Bankacılık Sektörünün finansal performansına ne ölçüde etki ettiğinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında Türk Bankacılık Sektörünün azami faiz oranlarının yürürlüğe girmesi ile azami faiz oranlarının değişiminin etkisi ekonometrik modeller ile açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda azami faiz oranı düzenlemelerinin etkileri gösterilerek bu hususta düzenleme yetkisine sahip olan TCMB'nin karar alma süreçlerine katkı sağlamak hedeflenmektedir.

Tezin hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen ve beni yönlendiren Doç. Dr. Arif SALDANLI ve Doç. Dr. Hakan BEKTAŞ ile tez sürecimde bana destek olan ailem ve çalışma arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Emin KETECİ

İSTANBUL, 2020

İÇİNDEKİLER

	<i>Sayfa</i>
ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FAİZ ORANLARININ DÜZENLEMESİNE TEORİK BAKIŞ VE DÜZENLEMELERİN SONUÇLARI

1.1. Faiz Oranlarının Yasal Otorite Tarafından Belirlenmesi Gerekliliği Üzerine Görüş ve Tartışmalar	3
1.1.1. Fon Kaynaklarının Verimli Taraflara Kullandırılması	3
1.1.2. Tüketicinin Korunması	4
1.1.3. Sosyal Refahın Artırılması	7
1.2. Azami Faiz Oranı Düzenlemelerinin Sonuçları	8
1.2.1. Kredi Arzının Düşmesi	8
1.2.2. Düşük Gelir Grubunun Krediyeye Erişiminin Zorlaşması	9
1.2.3. Kredi Sözleşmelerinde Faiz Dışı Koşulların Sıkılaşması	11
1.2.4. Diğer Sonuçlar	12

İKİNCİ BÖLÜM

ANTİK ÇAĞLARDAN GÜNÜMÜZE FAİZ ORANI DÜZENLEMELERİ VE TÜRKİYE UYGULAMASI

2.1. Tarihte Azami Faiz Oranı Uygulama Örnekleri.....	13
2.2. Yürürlükte Olan Azami Faiz Oranı Uygulama Örnekleri	15
2.3. Türkiye Uygulaması	21
2.3.1. Yasal Dayanak	21

2.3.2. TCMB Tarafından Yapılan Düzenlemeler ve Kapsamı	23
2.3.3. Mevcut Düzenlemelerin İçeriği ve Geçirdiği Değişim.....	24

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BANKALARIN FİNANSAL PERFORMANSININ BELİRLEYİCİLERİ

3.1. Uluslararası Literatürdeki Çalışmalar	30
3.2. Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Yapılan Çalışmalar	35

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TCMB’NİN AZAMI FAİZ ORANI DÜZENLEMELERİNİN BANKALARIN FİNANSAL PERFORMANSINA ETKİSİ

4.1. Amaç ve Kapsam.....	40
4.2. Değişkenler.....	40
4.2.1. Bankaların Finansal Performans Göstergeleri	40
4.2.2. Bankaların Finansal Performansının Belirleyicileri	42
4.2.2.1. Finansal Performansın İçsel Belirleyicileri.....	42
4.2.2.2. Finansal Performansın Makroekonomik Belirleyicileri.....	48
4.3. Veri Seti.....	51
4.4. Yöntem	51
4.5. Regresyon Analizi ve Ampirik Bulgular	53
4.5.1. 2005 Ocak-2007 Aralık Dönemi Regresyon Analizi.....	54
4.5.2. 2006 Eylül-2013 Mayıs Dönemi Regresyon Analizi.....	57
4.5.3. 2013 Ekim-2018 Nisan Dönemi Regresyon Analizi	60
SONUÇ	66
KAYNAKÇA	68

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1.: Azami Faiz Oranı Kapsamında Ülke Uygulamaları.....	20
Tablo 2.2.: 2006/1 Sayılı Tebliğ Kapsamında Belirlenen Azami Faiz Oranları.....	25
Tablo 2.3.: 2016/8 Sayılı Tebliğ Kapsamında Belirlenen Azami Faiz Oranları.....	27
Tablo 3.1.: Banka Kârlılığı Üzerine Yapılan Uluslararası Çalışmalar.....	33
Tablo 3.2.: Türk Bankacılık Sektörünün Kârlılığı Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	38
Tablo 4.1.: Çalışmada Kullanılan Performans Göstergeleri ve Belirleyiciler.....	50
Tablo 4.2.: 2005 Ocak-2007 Aralık Dönemi ROA Analiz Sonuçları.....	54
Tablo 4.3.: 2005 Ocak-2007 Aralık Dönemi ROE Analiz Sonuçları.....	55
Tablo 4.4.: 2006 Eylül-2013 Mayıs Dönemi ROA Analiz Sonuçları.....	57
Tablo 4.5.: 2006 Eylül-2013 Mayıs Dönemi ROE Analiz Sonuçları.....	58
Tablo 4.6.: 2013 Ekim-2018 Nisan Dönemi ROA Analiz Sonuçları.....	61
Tablo 4.7.: 2013 Ekim-2018 Nisan Dönemi ROE Analiz Sonuçları.....	62

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AOAM	: TCMB Yıllık Azami Faiz Oranı ile Ağırlıklı Ortalama Yıllık Mevduat Faizi Farkı
AOKM	: Ağırlıklı Ortalama Yıllık Kredi Faizi (Kredi kartı ve KMH hariç) ile Ağırlıklı Ortalama Yıllık Mevduat Faizi Farkı
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
FDGG	: Faiz Dışı Gelir / Faiz Dışı Gider
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
ISLK	: Mevsim ve Takvim Etkilerinden Arındırılmış Yıllık İşsizlik Oranı
KGF	: Kredi Garanti Fonu
KMH	: Kredili Mevduat Hesabı
MEAK	: Toplam Mevduat (Bankalar Mevduatı Hariç) / Toplam Varlıklar
MNAK	: Toplam Menkul Kıymetler / Toplam Varlıklar
REDK	: Reel Efektif Döviz Kuru
ROA	: Aktif Kârlılığı
ROE	: Özkaynak Kârlılığı
RPAK	: Repo ile Sağlanan Fonlar / Toplam Varlıklar
SYR	: Sermaye Yeterliliği Standart Oranı
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TKAK	: Takipteki Krediler (Brüt) / Toplam Nakdi Krediler
TUFE	: Yıllık Tüketici Fiyat Endeksi Artışı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TVAK	: (Bilanço Dışı Riskler; Türev Finansal Varlıklar) / Toplam Varlıklar
VIF	: Variance Inflation Factor

GİRİŞ

Antik çağlardan günümüze uzanan dönem boyunca faiz, ekonomik faaliyetin mevcut olduğu her mekânda kendine yer bulabilen bir mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır. İktisadi hayatın yanı sıra siyasal, toplumsal, ahlaki ve hukuki meselelerde tartışma konusu olan faiz, yasal otoriteler tarafından çeşitli nedenlerle düzenlenmeye ve sınırlanmaya gerek duyulmuştur. Bankacılık faaliyetlerinin kurumsal bir yapıya kavuşarak finansal araçların temin ettiği hizmetlerin tabana yayılması ile birlikte bu düzenleme ve sınırlanma ihtiyacı artmıştır. Yasal düzenlemelerle yürürlüğe konulan kuralların kapsamı belli dönemlerde genişlemiş, belli dönemlerde ise daraltılmış veya kurallar tamamen yürürlükten kaldırılmıştır. Yapılan düzenlemeler ve bunların zaman içinde geçirdiği değişim, bankacılık faaliyetlerinde bulunan kurumların finansal performansına anlamlı bir şekilde etki etmiştir.

Türkiye’de 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ve 5464 sayılı Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu ile TCMB’ye kredi verme ve kart işlemlerinden alınacak faizleri belirleme yetkisi verilmiştir. TCMB de kendisine verilen bu yetkiyi kredi kartı işlemlerinden ve kredili mevduat hesabından alınabilecek faiz oranını belirleyerek kullanmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, faiz oranlarının belirlenmesine ilişkin TCMB düzenlemelerinin Türkiye’deki ticari bankaların finansal performansına etkisinin ekonometrik analizle ölçülmesidir.

Birinci bölümde, öncelikle faiz oranlarının sınırlanmasına dair görüş ve tartışmalara yer verilmektedir. Bu kapsamda, faiz oranlarına tavan getirilmesi gerektiğine ilişkin görüşe sahip olanların hangi saiklerle hareket ettiği, faiz oranlarının tam serbestliğini savunanların da buna karşı hangi argümanları geliştirdikleri açıklanmaktadır. Ardından, uluslararası literatürde azami faiz oranı uygulamalarının etkilerine yönelik yapılan çalışmalara yer verilmektedir. Bu anlamda, bankaların finansal performansı ya da kârlılık göstergelerinin düzenlemelerden nasıl etkilendiğine ilişkin çalışmaların yanı sıra, düzenlemelerin kredi arzı, kredi talebi, kredi temerrüt oranı, toplumsal refah ve reel sektör faaliyeti gibi göstergelere etkisini ele alan çalışmalara da yer verilmiştir.

İkinci bölümde, ilk olarak antik çağlardan günümüze dek yasal otoriteler tarafından faiz oranlarının belirlenmesi ve faiz oranlarına tavan getirilmesine dair uygulama örnekleri anlatılmaktadır. Bu bağlamda, tarih boyunca farklı coğrafyalarda uygulanan faiz oranı düzenlemelerinin kurgulanmasında etkili olan dini, kültürel ve ekonomik etkenler vurgulanmaya çalışılmaktadır. Daha sonra, halihazırda farklı ülkelerde yürürlükte olan azami faiz oranı uygulama örnekleri hukuki dayanakları belirtilerek detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Bunun ardından, ilgili kanunlardan ikincil düzenlemelere kadar Türkiye’de faiz oranlarının belirlenmesine ilişkin yasal düzenlemelere ve bunların gelişimine detaylı bir şekilde yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde, literatürde ticari bankaların finansal performansının belirleyicilerini araştıran çalışmalar incelenmiştir. Bu kapsamda hem farklı ülkeler hem de Türkiye’de yapılan çalışmalara yer verilmiş, ticari bankaların performans göstergelerine ilişkin değişkenler ile performans belirleyicileri olan içsel (bankaya özgü), sektörel ve makroekonomik değişkenleri ele alan çalışmalar taranmıştır.

Dördüncü bölümde, faiz oranlarının belirlenmesine ilişkin TCMB düzenlemelerinin Türk Bankacılık sektörünün finansal performansına etkisi ölçülmüştür. Çalışmada sektör bir bütün olarak ele alınmış, incelenen dönem 2005 Ocak ile 2018 Mayıs aralığı olarak belirlenmiştir. Çalışmada kullanılan veriler TCMB, BDDK ve TÜİK’e ait internet sitelerinden elde edilmiştir. Yöntem olarak literatürde yaygın olarak kullanılan en küçük kareler yöntemiyle regresyon tahminleri yapılmıştır. Çalışmada tahmin edilen üç model, azami faiz oranı düzenlemesinin yürürlüğe girmesinin, azami faiz oranlarının değişmesinin ve düzenleme kapsamının genişlemesinin bankaların finansal performans göstergelerine etkisini ölçmeyi amaçlamaktadır. Tahmin edilen modeldeki hata terimlerinin korelasyon halinde olup olmadığı Durbin-Watson testi ile ölçülmüştür. Hata terimlerinin pozitif korelasyonda olduğu durumlarda veriler Cochrane-Orcutt yöntemi ile düzeltilmiş, hata terimlerinin kararsızlık bölgesinde olduğu durumlarda ise Run (Swed-Eisenhart) testi kullanılarak modelin anlamlılığı ile ilgili nihai karar verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

FAİZ ORANLARININ DÜZENLEMESİNE TEORİK BAKIŞ VE DÜZENLEMELERİN SONUÇLARI

1.1. Faiz Oranlarının Yasal Otorite Tarafından Belirlenmesi Gerekliği Üzerine Görüş ve Tartışmalar

Aşırı faiz oranlarının engellenmesi amacıyla devlet tarafından belirlenen bir yasal faiz oranı veya faiz tavanı olması gerektiğine ilişkin tartışmalar uzun süreden beri devam etmektedir. Bu tartışmalar çok sayıda konu başlığı üzerinden yürütülmekte ve her konu başlığı için değişik argümanlar üretilmektedir. Söz konusu konu başlıkları maddeler halinde şu şekilde sıralanabilir:

- Fon kaynaklarının, bu kaynakları verimli bir şekilde değerlendirecek taraflara aktarılması
- Kredi kuruluşları karşısında zayıf olan tüketicinin korunması
- Sosyal refahın artırılması

Bu kısımda faiz oranlarının yasal otorite tarafından belirlenme gerekliliğine ilişkin görüşlere yer verilecektir.

1.1.1. Fon Kaynaklarının Verimli Taraflara Kullandırılması

Faiz oranlarının yasal otorite tarafından belirlenmesi gerekliliğini savunanlar, bu hususta yapılacak bir düzenleme ile kredi olarak kullandırılacak fonların, bu fonları verimli bir şekilde kullanacak kesimlere aktarılmasını sağlayacağını ileri sürmektedir.

Adam Smith, yasalarla belirlenecek azami faiz oranının piyasada oluşan en düşük fiyatın biraz üzerinde veya hiçbir şekilde temerrüt riski taşımayan kimselerin fon kullanımı için genellikle ödedikleri fiyatın biraz üzerinde olması gerektiğini savunmuştur. Smith'e göre, fon sahibi parasını kullanım değerinden daha azı için borç vermeyeceğinden, yasal oranın piyasadaki en düşük oranın altında sabitlenmesi faizin tamamen yasaklanması ile aynı sonucu doğuracaktır. Yasal oranın en düşük fiyatın

çok üzerinde belirlendiği durumlarda ise, kazanacağı kârdan fazlasını finansman maliyeti olarak ödemeyecek makul yatırımcı fon talebinde bulunmayacak, sermaye yüksek orandan borç almaya istekli yüksek riskli ve savurgan kimselere giderek boşa harcanacaktır. Ancak, yasalarla belirlenecek azami faiz oranının piyasadaki en düşük fiyatın biraz üzerinde olması durumunda, fon sahibi tarafından makul yatırımcı borç vermeye değer görülecek ve sermaye verimli bir şekilde kullanılacaktır (Smith, 1776).

Jeremy Bertham ise gelenekler dışında aşırı yüksek faiz diye bir kavramı tanımlayabilecek bir rehber bulunmadığını ve geleneklerin ülkeden ülkeye değiştiğini ileri sürmüştür. Bertham, savurgan kimselerin genellikle harcayabilecek servetleri bulunduğunu ve bu kimselerin yasal olarak belirlenmiş bir faiz oranı mevcut olsa dahi sahip oldukları varlıkları teminat göstererek fon temin edebileceklerini savunmuştur. Bu sebeple, faiz oranı düzenlemeleriyle bu kimselerin fona erişimlerinin ortadan kalkmayacağını savunmaktadır (Bertham, 1787).

1.1.2. Tüketicinin Korunması

Faiz oranlarının yasal otorite tarafından belirlenmesi gerekliliği tartışmaları ile ilgili bir diğer popüler konu başlığı ise kredi kuruluşları karşısında zayıf taraf olan tüketicinin korunmasıdır.

Tüketicilerin kredi kuruluşlarına karşı kanunla korunması gerektiğine ilişkin görüşler iki temel gerekçeye dayanmaktadır. Büyük ve güçlü satıcılara karşı (kredi kuruluşları) pazarlık etme gücü açısından zayıf kalan alıcıların bu satıcılar tarafından belirlenen şartlarda sözleşme yapmak zorunda kalması tüketicilerin kanun yoluyla korunması için ilk gerekçe olarak öne sürülmektedir. İkinci gerekçe ise, satıcıların tüketicilere kıyasla daha fazla ve önemli bilgiye sahip olmasının avantajından faydalanabileceği yönünde mevcut olan endişelerdir (Hadfield, Howse, & Trebilcock, 1998).

Tüketicilerin yaşadığı bu sıkıntıları gidermek amacıyla yapılan düzenlemeler kapsamında faiz oranları, tüketiciye uygulanan faizlerin ilan edilmesi ve tüketiciye uygulanabilecek faiz oranı seviyesinin kontrol edilmesi olmak üzere iki farklı şekilde düzenleme konusu olmaktadır. Faiz oranlarının ilan edilmesi, tüketicinin kredi

maliyetleri hakkında bilgi sahibi olmasını ve farklı kurumlar tarafından uygulanan sözleşme koşullarının tüketici tarafından karşılaştırılmasını mümkün kılarak tüketiciyi korumayı amaçlamaktadır. Faiz oranlarının kontrol edilmesi ise, aşırı yüksek kabul edilen faiz oranlarının uygulanmasını engellemek ve faiz tavanı aşımalarına yaptırım uygulamak yoluyla tüketiciyi korumayı amaçlamaktadır (Guardia, 2002).

Ramsay (2010) ise tüketicilerin korunması bağlamında yasal faiz oranı belirlenmesinin gerekliliğini şu sebepleri öne sürerek vurgulamıştır:

- Tüketicilerin yüksek maliyetli kredilerden kaynaklanan riskleri hafife almak şeklinde vuku bulan davranışsal hatasını gidermek
- Yoruma mahal bırakmayacak açıklıkta bir kural getirerek, kredi piyasasında suiistimal ve sahtekarlıktan kaynaklanan maliyeti önemli ölçüde azaltmak
- Rekabet eksikliği sebebiyle tüketicilere anormal fiyatlamaların uygulandığı bir piyasada rekabet eksikliğinin etkisinin giderilmesi
- Yüksek maliyetli kredilerin dışsallığının engellenmesi
- Kredi işlemlerinde adil bir fiyatın oluşmasının sağlanması

Mayer (2013), ABD’de “payday loan” olarak bilinen ve yıllık faiz oranı yüzde 400’e kadar ulaşan maaş günü kredileri için azami faiz oranı uygulanmasını önermiştir. Piyasa aksaklığının istismar edilmesiyle aşırı kâr elde etmek isteyen kreditörleri engellemek için faiz tavanını gerekli gören Mayer, faiz tavanının temerrüde düşme olasılığı düşük olan borçluların hâlihazırda iflas etmiş kimselerin batıklarının maliyetini yüklenmesinden kurtararak bu borçların önemli bir kısmını daha yönetilebilir hale getireceği görüşünü savunmaktadır.

Birçok politika yapıcı pahalı krediye erişimi kısıtlamanın aşırı borçlanmayı önleyerek tüketicilere yardımcı olduğunu savunmaktadır. ABD’nin Oregon eyaletinde maaş günü kredilerinin faiz oranına yıllık yüzde 150 oranına denk gelecek şekilde tavan getirilmesinden sonra bu sınırlamanın etkilerinin araştırıldığı çalışma ise bunun tersini ortaya koymuştur. Çalışmanın sonuçları, Oregon eyaletinde kısa vadeli kredi hacminin herhangi bir kısıtlamanın olmadığı Washington eyaletine göre azaldığını,

ancak Oregon yerleşiklerinin genel finansal durumunun kötüleştiğini ortaya koymuş, düzenlemenin nihai olarak tüketiciye zarar verdiğini öne sürmüştür (Zinman, 2010).

Tüketicilerin korunması amacıyla yapılan azami faiz oranı düzenlemelerinin aslında reel sektörde rekabeti azaltarak nihai olarak tüketicilere yararlı olmadığını öne süren görüşler de mevcuttur. Bu görüşteki kişiler, azami faiz tavanlarına ilişkin düzenlemelerin arkasında, bu düzenlemelerden ekonomik fayda sağlayacağını düşünen politik güce sahip çıkar gruplarının olduğunu ileri sürmektedir.

Bu kapsamda, 19'uncu yüzyıl ABD'sinde azami faiz oranı düzenlemelerinin tasarlayıcısını ve düzenlemeden en çok kimin fayda sağladığını araştıran bir çalışma; pazara yeni giriş yapmak isteyen firmalardan doğacak potansiyel rekabeti engellemek amacıyla hâlihazırda kredi piyasasına erişimi bulunan ve politik güce sahip olan firmaların daha sıkı faiz düzenlemeleri için çaba gösterdiklerini ortaya koymuştur. Söz konusu firmalar, azami faiz oranını sınırlandıran düzenlemeler için lobi yürüterek küçük firmaların sermayeye erişimlerini engellemek yoluyla piyasaya giriş maliyetinin artmasına sebep olmakta, kendileri ise mevcut kredibiliteleri, ilişkileri ve teminatları yoluyla sermayeye erişmeye devam etmektedir. Bununla birlikte, finansal kriz zamanlarında kendileri için de krediye erişim zorlaştığında ise azami faiz düzenlemelerinin gevşetilmesi için çaba göstermektedirler. Bu sebeple, siyasi ve mali açıdan zayıf olanları korumak için tasarlandığı öne sürülen azami faiz oranı düzenlemelerinin bu çevrelere nihai olarak yarardan çok zarar getirdiği ileri sürülmektedir (Benmelech & Moskowitz, 2010).

Katolik Kilisesinin faiz yasağı bu duruma benzer başka bir örnek olarak verilebilir. Orta Çağ Avrupa'sında Katolik Kilisesinin borç vermede faiz yasağını sürdürmesi piyasaya girişleri engelleyerek Kilise ve az sayıdaki tüccarın ticari hayatta tekel olmasını sağlamıştır. Bu durum Kilise ve bu yasaktan faydalanan az sayıdaki tüccar arasındaki ortaklığı pekiştirerek faiz yasağının varlığını sürdüren ve güçlendiren davranışları üretmiştir (Koyama, 2010).

1.1.3. Sosyal Refahın Artırılması

Faiz oranlarına tavan getirilmesine ekonomistler tarafından en sık getirilen eleştirilerin başında, bu düzenlemelerin kredi arzının sınırlandırılmasına yol açması ve tüketici artığına sebep olması gelmektedir. Hukukçular arasında ise, kredi piyasasında ahlaki tehlike ve suiistimaller mevcut olduğu durumda, ölçülü bir azami faiz oranı düzenlemesinin sosyal refahı artıracığı görüşü yaygındır (Coco & Meza, 2009).

Bu anlamda, ölçülü ve gerçekçi faiz oranı sınırlamaları, borç veren tarafa kâr, borç talep eden tarafa da tüketim olanaklarının sınırlı olduğuna dair önemli mesaj vermektedir. Söz konusu bakış açısı, faiz oranı sınırlamasının neden olduğu daha az kredi seçeneğine sahip olunması veya daha düşük kâr elde etmeye devam edilmesi sebebiyle sınırlı sayıda tarafın yaşayabileceği zorlukların, bu sınırlamaların sosyal faydaları desteklemek için kullanılmasından kaynaklanan daha geniş toplumsal faydalarla karşılaştırıldığında minimum olduğunu ileri sürmektedir (Rougeau, 1996).

Posner'a göre, serbest piyasa aşırı kredi riski almayı teşvik ederek toplum refahını zedeler ve fakirliğin azalmasını engeller. Bu sebeple Posner (1995), sözleşme serbestisini kısıtlayan faiz oranı tavanları gibi kısıtlamaların kredilerin yüksek riskli borçlular olan yoksul kesimlere doğru genişlemesini kısıtlayan etkili mekanizmalar olarak serbest piyasada refah sistemini sürdürme amacıyla kullanılabileceğini öne sürmüştür.

Bu görüşlere karşı hipotez olarak, faiz oranlarındaki serbestleşmenin; kredi piyasalarını daha verimli hale getirerek kredi kartı pazarına yönelik tüketici talebini artırma ve düşük gelirli borçluların rehin dükkanlarına ve tefecilere mecbur kalmasını engelleme yoluyla sosyal refahı artırdığı öne sürülmektedir (Zywicki, 2000). Litwinn (2009), bu hipotezin geçerli olabilmesi için farklı borçlanma türlerinin birbirlerinin ikamesi olması ve kredi kartlarından daha kötü borçlanma seçeneklerinin mevcut olması gerektiğini ileri sürmüştür. Litwinn'in düşük gelirli kadın tüketicilere ait veri üstünden gerçekleştirdiği çalışma, kredi kartlarının aslında düşük gelirli tüketicilerin en son tercih ettiği kredi kaynakları arasında yer aldığını ve düşük gelirli tüketicilerden

hâlihazırda kredi kartı erişebilenlerin kredi kartına erişimi olmayanlara göre diğer kredi alternatiflerinden daha fazla faydalanabildiğini ortaya koymuştur.

1.2. Azami Faiz Oranı Düzenlemelerinin Sonuçları

Azami faiz oranı düzenlemelerinin etki ve sonuçlarından bahsetmek için öncelikle faiz oranlarının kredi piyasasında nasıl oluştuğunu kavramak gerekmektedir. Faiz, belirli bir süreliğine sermaye kullanımı için borçlunun katlandığı maliyettir. Bu maliyet, diğer mal ve hizmetlerin maliyeti gibi, kredi talebi ile kredi arzının kesiştiği noktada oluşmaktadır. Ancak, diğer mal ve hizmetlerden farklı olarak anapara ve faizin geri ödenmemesine ilişkin belirsizlikten doğan risk, kredi verenler tarafından kredi maliyetinin bir unsuru olarak görülmektedir. Sonuç olarak, piyasa faiz oranı risksiz sermaye maliyeti ile temerrüt riskinin toplamından oluşmaktadır (Riley, 1980).

Literatürde azami faiz oranı uygulamalarının etkilerine yönelik yapılan çalışmalar incelendiğinde, ölçülen değişkenlerin şu konu başlıkları altında toplandığı görülmektedir:

- Kredi Arzının Düşmesi
- Düşük Gelir Grubunun Krediyeye Erişiminin Zorlaşması
- Kredi Sözleşmelerinde Faiz Dışı Koşullarının Sıkılaştırılması
- Diğer Sonuçlar

1.2.1. Kredi Arzının Düşmesi

Piyasa faiz oranları, yasal azami faiz oranından üzerinde olduğunda, borçlular borç verenlerin azami faiz oranından arz etmeye istekli olduğundan daha fazla kredi talep ederler. Borç verenlerin arz ve talepte oluşan bu dengesizliğe verdiği tepkilerden en sık rastlanana, kredi arzını kredi piyasasının azami faiz oranlarına tabi olan kısmından daha iyi risk getiri oranı elde edeceklerini düşündükleri azami faiz oranına tabi olmayan kısma kaydırarak, azami faiz oranı uygulanan kredilerdeki arzı kısaktır (Keleher & King, 1978).

ABD’de 1980’lerin başlarındaki yüksek enflasyon ortamı sebebiyle fonlama maliyetlerinde yaşanan artışlar eyaletlerin kredi kartında uyguladığı azami faiz

oranları sebebiyle kredi kartı faiz oranlarına yansıtılamayınca, bankalar kredi kullandırmada kısıtlayıcı uygulamalara başvurarak kredi kartı hacmindeki büyümeyi frenleme yoluna başvurmuştur (Canner & Lockett, 1992).

Peterson azami faiz oranı düzenlemelerinin kredi arzını azalttığını söyleyen çalışmaların sadece azami faize tabi kredilerin arzına odaklandığını öne sürerek bu yaklaşımın hatalı olduğunu vurgulamıştır. Peterson ABD’de 4 farklı eyalette yaşayan 3.572 kişinin kredi hacmini incelemiş, azami faiz oranı düzenlemelerinin tüketicinin toplam kredi hacmini azaltmadığını ortaya koymuştur. Çalışmanın sonuçları, azami faiz oranı düzenlemelerinin kredi kartı işlemlerindeki hacmini özellikle riskli borçlular nezdinde azaltırken, tüketicilerin azami faize tabi kredileri kolaylıkla ikame edebildiğini ve toplam tüketici kredisi hacminin azami faiz oranı düzenlemelerinden etkilenmediğini öne sürmektedir (Peterson, 1983).

Azami faiz oranı düzenlemelerinin kredi hacmi daralmasına yol açmasına karşı finansal sistemdeki batık krediden kaynaklanan maliyeti azalttığını ve bunun da kredi hacmi daralması sınırladığını öne süren görüşler de mevcuttur. Vega ve Smith (2001), kredi işlemlerinde faiz oranı tavanlarının temerrüde düşen kredi tutarını azaltarak kaynak tasarrufu sağladığını, bu kaynağın sermaye birikimi yoluyla yeni krediye dönüşerek faiz oranı tavanı kaynaklı kredi hacmi daralmasının şiddetini azalttığını öne sürmüştür. Vega ve Smith’in çalışmasında kurulan model, kredi kullanımında yasal faiz oranı tavanlarının sermaye birikimini teşvik ettiğini, kredi hacmi daralmasını azalttığını ve sistemdeki tüm paydaşların beklenen faydasını arttırdığını göstermiştir.

1.2.2. Düşük Gelir Grubunun Krediye Erişiminin Zorlaşması

Yasal faiz oranı tavanları, bazı borçlular için kredi fiyatının düşmesi anlamına gelmekle birlikte, faiz oranı tavanı piyasa faiz oranından önemli bir ölçüde düşük belirlendiğinde kredi piyasasına dahil olan borçluların sayısında önemli bir azalma olmaktadır (National Commission on Consumer Finance, 1972). Yasal azami faiz oranı getirilmesi veya mevcut azami faiz oranlarının düşürülmesi sebebiyle borçlu sayısında yaşanan düşüş her gelir grubunu aynı oranda etkilememekte, düşük gelir gruplarının krediye erişimini yüksek gelir gruplarına göre daha çok zorlaştırmaktadır.

Schenectady County, New York'ta 1969-1976 yıllarına ait konut kredisi verisi üzerinden yapılan çalışma, azami faiz oranı düzenlemesi sonucunda konut kredisi sözleşmelerindeki faiz dışı koşulların (kredi masrafı, kredi vadesi, kredi/değer oranı) sıkılaşıp kredi hacminin düşmesine neden olduğunu ve düşük konut değerine sahip bölgelerin sıkılaştıran bu koşullara daha duyarlı olması sebebiyle düşük gelir gruplarının yaşadığı mahallelerdeki konut kredisi hacminin diğer gelir gruplarına kıyasla daha dramatik bir düşüş gösterdiğini ortaya koymuştur (Phaup & Hinton, 1981).

ABD'deki 17 eyaletten 1071 hanenin rotatif kredi kullanımlarını karşılaştıran Villegas (1987), çalışmasında hem rotatif kredi hacminin eyaletlere göre değişimini hem de çalışmaya dahil edilen hanenin gelir durumu hakkında gösterge kabul edilen değişkenleri kullanarak daha düşük azami faiz oranına sahip olan eyaletlerde kredi piyasasından dışlanan kesimi araştırmıştır. Çalışmanın sonuçları, kredi verenlerin rotatif krediler için koyulan düşük azami faiz oranlarına, gelir düzeyi düşük riskli borçlulara rotatif kredi işlemlerini azaltarak tepki verdiğini göstermektedir.

2013 yılında Şili'de yapılan düzenleme sonrası yasal azami faiz oranındaki düşüş, 2015 yılı sonunda kredi borçlusu sayısında %9,7 oranında azalmaya yol açmıştır. Söz konusu azalmadan en çok 2013 yılı öncesinde düzenlemeden sonraki mevcut yasal faiz oranı üzerinde borçlanmış grup etkilenmiş olup, kredi büyüklüğü arttıkça azalma oranı daha yüksek seviyelere çıkmaktadır. Dolayısıyla, düzenlemenin en çok yüksek hacimli borç alan yüksek riskli kredi müşterisini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Kredi piyasasından dışlanmanın demografik olarak genç, az eğitilmiş ve fakir kesimler üzerinden yoğunlaştığı tespit edilmiştir (Madeira, 2019).

Goudzwaard (1969) tarafından gerçekleştirilen çalışma ise ABD'nin farklı eyaletlerinde "Small Loan Law" kapsamındaki borçluların risklilik seviyelerinin azami faiz oranlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmeyi amaçlamıştır. Çalışmanın sonuçları, azami faiz oranı yüksek olan eyaletlerle düşük olan eyaletler arasında borçlunun kredi notu açısından anlamlı bir farklılığın olmadığını ortaya koymuştur. Bu çalışmanın sonucu, düşük azami faiz oranına sahip eyaletlerdeki finansal kuruluşların risk düzeyi yüksek borçluları kredi piyasasından dışladıklarına ilişkin diğer araştırma sonuçlarıyla çelişmektedir.

1.2.3. Kredi Sözleşmelerinde Faiz Dışı Koşulların Sıkılaştırılması

Borç verenlerin faiz oranı tavanları nedeniyle kredi arz ve talebinde oluşan dengesizliğe verdiği tepkilerden bir diğeri ise kredi sözleşme koşullarındaki faiz dışı unsurların sıkılaştırılması yoluyla kârlı olmayan kredi talebini ayıklamaktır. Azami faiz tavanına tabi olan bir kredinin kârlılığındaki düşüş; kredi kullandırmaktan kaynaklanacak maliyeti artırmak, temerrüt riskini düşürmek veya efektif faiz oranını yükseltmek şeklinde telafi edilmeye çalışılmaktadır. Kredi verenler tarafından sözleşme koşullarındaki faiz dışı unsurların sıkılaştırılması için sıklıkla kullanılan yöntemler şu şekilde sıralanmaktadır (Keleher & King, 1978):

- Teminatları artırarak temerrütten kaynaklanabilecek riski azaltmak
- Faizsiz bloke mevduat tutulmasını isteyerek etkin getiri oranını artırmak
- Kredinin vade yapısını değiştirerek efektif yıllık faiz oranını artırmak
- Kredi kullanımıyla ilişkili masraf, ücret ve komisyonları artırmak
- Ortalama kredi büyüklüğünü artırmak

Birleşik Krallık'ta 1714 yılında azami faiz oranının yüzde 6'dan yüzde 5'e düşürülmesinin etkisini araştırmak amacıyla yürütülen bir çalışma kapsamında Hoare's Bank'ın arşivlerinde 542 farklı müşteriye içeren 877 kredi incelenmiştir. Çalışmanın sonuçları, 1714'ten sonra ortalama kredi büyüklüğünün neredeyse iki katına çıktığı, teminat altına alınan kredi tutarının yüzde 10'dan yüzde 67'ye yükseldiği ve batık kredi sayısının sıfıra düştüğü ortaya koymuştur (Temin & Voth, 2008).

ABD'deki 15 metropol istatistik bölgesinin 1965 ile 1970 yılları arasındaki konut kredisi verisini inceleyen Ostas'ın (1976) çalışması ise, faiz oranı tavanı getirilmesinden kaynaklanan talep fazlalığının kredi kuruluşları tarafından faiz dışı sözleşme koşullarının sıkılaştırılması ile dengelemeye çalışıldığını ortaya koymuştur. Çalışmanın sonuçları, serbest piyasa faiz oranlarının azami faiz oranlarının üzerinde olduğu durumlarda, kredi tahsis ücretlerinin piyasa faizlerinin azami faiz oranını aşma tutarı ile pozitif ilişkili olduğunu; kredi/değer oranları, kredi vadeleri ve konut kredisi hacminin ise serbest piyasa faiz oranlarının azami faiz oranını aşma miktarıyla orantılı olarak azaldığını göstermektedir.

1.2.4. Diğer Sonuçlar

Kredi arzının kısılmasından kaynaklanan kredi hacmindeki düşüş dolaylı olarak reel sektör faaliyetlerini de etkilemektedir. Robins (1974), aşırı düşük azami faiz oranları ile müstakil konutların inşaat düzeyleri arasındaki ilişkiyi ABD'deki 77 metropol istatistik bölgesinin 1970 yılına ait verileri üzerinde ampirik olarak incelemiştir. Yapılan çalışma, yasal faiz oranı tavanlarının piyasa faiz oranlarının altında olduğu bölgelerde müstakil konutların inşaatına ilişkin faaliyetlerin seviyesinin, yasal faiz oranı tavanlarının piyasa faiz oranları aştığı bölgelere kıyasla ortalama olarak yaklaşık yüzde 28 daha düşük olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Çalışmanın sonuçları, yasal faiz oranı tavanlarının müstakil konut inşasını kısıtladığı bölgelerde, yasal faiz oranındaki yüzde birlik artışın müstakil konut inşaat faaliyetinde yaklaşık yüzde 16 düzeyinde bir artışa yol açacağını göstermektedir.

Teorik olarak, faiz oranlarının serbestleştirilmesi sonucunda faiz oranlarında yaşanacak artış kredi kuruluşlarının daha yüksek risk almalarını telafi etmek için yeterli olacaktır. Ancak, Fransa'da ticari krediler üzerinde yapılan bir çalışmada, ticari kredi azami faiz oranlarının kaldırılmasının ardından faiz oranlarında artış ve kredi tahsisinde değişiklik gözlemlenmediği belirlenmiştir. Bu durumun sebepleri arasında kredi piyasasındaki denge durumu veya makroekonomik göstergelerden ziyade kurumsal faktörler gösterilmektedir. Kredi piyasasına ilişkin diğer düzenlemeler ve kültürel faktörler gibi kurumsal temelli etkenlerin böyle bir politika başarılı olup olmayacağı belirleyici olacağı ileri sürülmektedir (Ashta, Attuel-Mendès, & Ratsimalahelo, 2015).

Kawaja (1969), ABD'nin tüketici kredisi pazarının 1936-1964 yılları arasındaki verisini esas alarak faiz oranı tavanı ve kredi limiti düzenlemelerinin; kredi piyasası, pazar yapısı, sektör büyüklüğü ve kredi kuruluşlarının kazancına etkisini ortaya koymuştur. Çalışmanın sonuçları, faiz tavanlarının; kullanılan kredilerin büyüklüğünü, borçlanma oranlarını ve borçluların risklilik kategorisini etkilediğini, kredi endüstrisinin yapısı ve büyüklüğü üzerinde etkili olduğunu, düşük faiz tavanlarının düşük kredi hacmi ile yüksek sayıda kredi kuruluşuna yol açtığını ve kredi kuruluşlarının kazançları üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmadığını ortaya koymuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

ANTİK ÇAĞLARDAN GÜNÜMÜZE FAİZ ORANI DÜZENLEMELERİ VE TÜRKİYE UYGULAMASI

2.1. Tarihte Azami Faiz Oranı Uygulama Örnekleri

Tarihte faiz oranlarının yasalarla sınırlanmasına ilişkin ilk uygulamaya milattan yaklaşık 2000 yıl önce Mezopotamya’da rastlanmıştır. Sümerlilerin Mezopotamya’ya hâkim olduğu M.Ö. 3000-1900 yılları arasında, faiz oranları arpa kredisi için yıllık %33,3 olarak, gümüş kredisi için yıllık ise %20 olarak uygulanmaktaydı. Bu faiz oranları yasa koymaya yetkili otorite tarafından dikte edilmemekle birlikte toplumda genel kabul görmüş borçlanma maliyetlerini yansıtmaktaydı. Babil İmparatorluğunun bölgeye hakimiyet sağlamasından sonra Hammurabi Kanunları ile Sümerlilerin uyguladığı geleneksel faiz oranları yasal maksimum faiz oranı olarak belirlendi ve M.Ö. 1900-732 yılları arasında geçerliliğini sürdürdü. Neo-Babil İmparatorluğu döneminde arpa kredilerindeki maksimum faiz oranı gümüş kredisi ile aynı orana düşürüldü. Bu dönemdeki uygulamanın günümüzdeki düzenlemelerden en büyük farkı, azami faiz oranlarının borcun vadesine veya borcun talep edilme amacına göre farklılaştırılmamış olmasıdır. Kullandırılan tüm krediler kısa, orta, uzun vade veya üretim, tüketim, konut amaçlı ayrımı olmadan tek bir azami orana tabiydi. Faiz oranları ancak yasal azami oranın altında uygulandığı sürece birbirinden farklılaşma imkânı bulabilmekteydi (Homer & Sylla, 2005).

Antik Hindistan’da Maurya İmparatorluğu’nda yasal faiz oranı yıllık %15 olarak belirlenmiş olmasına rağmen, kredinin ticari faaliyetlerde kullanılması durumunda bu oran %60’a çıkmaktadır. Ticari faaliyetin vahşi yollardan geçilerek yapılması durumunda faiz oranı %120’ye, deniz yolu ile yapılması durumunda ise %240’a çıktığı görülmektedir (Olivelle, 2013). Söz konusu örneklerle bakıldığında yasal otoritenin; bireysel kredilerin azami faiz oranını ticari kredilere göre daha düşük belirlediği, ticari faaliyetlerde ise temerrüt riski yüksek sektörler için daha yüksek faiz alınmasına izin verdiği görülmektedir.

Orta Çağda ise Hindistan'daki yasal metinlerde faiz oranı yüzde 15 olarak belirlenmiş, 7 ve 9. yüzyıllar arasında ise bazı kanun yapıcılar bu oranı yüzde 24'e çıkarmıştır. Bu dönemde faiz oranı teminata ve borç verilen kişinin bulunduğu kasta göre farklılaşmaktadır. Teminatsız krediler için faiz oranı %24 iken, borç için kefil gösterildiğinde yasal faiz oranı %20, krediye karşılık rehin veya ipotek gösterildiğinde ise faiz oranı %15'e düşmektedir. En üst kast olan Brahminlere uygulanabilecek azami yıllık faiz oranı %24 iken, Kshatriyalara azami %36, Vaishya kastına mensup olanlara azami %48, Shudra kastından olanlara ise azami %60 faiz uygulanabilmekteydi. Bu ayırım, ekonomik durumu kötü olan alt kasttaki kimselere verilen kredilerin temerrüt riskinin yüksek görülmesiyle açıklanmaktadır (Sharma, 1965).

Roma İmparatorluğunda faiz oranlarına ilk müdahale milattan önce 451-449 yılları arasında yürürlüğe giren ünlü 12 Levha Kanunlarında bahse konu edilmiştir. 8. Levha fahiş oranlarda faiz uygulanması sorununu ele alınarak yasal faiz oranı belirlemiştir. Ancak, bu oran maksimum orandan ziyade minimum oran olarak algılanmış ve avam tabakasının savaflara katılmayı reddetmesine kadar varan ayaklanmalara sebep olmuştur. Yunanistan ile ticaret arttıkça Romalılar, uzun zamandır devam eden Yunan uygulaması olan aylık %1 (yılda %12) faiz oranını kredi vermede uygulanacak faiz oranı olarak benimsemeye başladılar. Milattan önce 71 yılında Lucullus döneminde bu oran maksimum faiz oranı olarak belirlendi. Bizans İmparatoru I. Justinian ise adi krediler için alınabilecek faiz oranını %12'den %6'ya indirirken, ticari işlemler sebebiyle fon talep edenlerden alınabilecek faiz oranını ise %8 (denizcilik kredileri için %12) olarak belirlemiştir. Ayrıca Justinian, çiftçilere verilen kredilerden alınabilecek faiz oranını %4, kiliselere ve dindar vakıflara verilen kredilerin faiz oranını ise %3 ile sınırlandırmıştır (Maloney, 1971).

Tarihteki ilk azami faiz oranı örnekleri incelendiğinde, azami faiz oranlarının tüm krediler için standart tek bir oran olarak belirlenebildiği, bazen kredinin kullanılacağı faaliyete göre azami faizin farklılaştırıldığı, bazen de krediyi kullanan kişinin veya kurumun mesleği veya sosyal statüsü ile azami faiz oranının ilişkilendirildiği görülmektedir.

2.2. Yürürlükte Olan Azami Faiz Oranı Uygulama Örnekleri

Bu başlık altında yurtdışında hâlihazırda yürürlükte olan azami faiz oranı düzenlemelerine ülke bazlı olarak yer verilecektir.

- **Amerika Birleşik Devletleri (ABD)**

ABD’de faiz oranlarına sınırlama getiren federal bir yasa bulunmamaktadır. Her eyaletin bu hususta kendi azami faiz oranı düzenlemesi bulunmaktadır. Ulusal Bankacılık Kanunu, bankaların yerleşik olduğu eyaletin azami faize ilişkin yasalarını, daha sıkı azami faize tabi eyaletlerde yaşayan borçlulara kredi verirken uygulayabilmelerine imkân vermektedir. Diğer bir deyişle, kredi verme işlemlerinde borç verilenin yerleşik olduğu eyalet değil, bankanın merkezinin bulunduğu eyaletin yasaları esas alınmaktadır (United States Code, 2018). Bu sebeple bankalar, kredi kartı merkezlerini Delaware veya South Dakota gibi eyaletlere taşıyarak bu eyaletlerin nispeten gevşek düzenlemelerinden yararlanmaktadır.

ABD’de azami faiz oranı düzenlemelerine farklı tiplerde örnek olarak Alabama, Florida ve South Dakota eyaletleri verilebilir. Alabama eyaletinde azami faiz oranı; sözleşmede kararlaştırılmışsa yıllık yüzde 8 oranını aşamazken, sözleşmede belirtilmemişse yıllık yüzde 6 olarak uygulanmaktadır (Code of Alabama, 2019). Florida eyaletinde yıllık yüzde 18 üzeri faiz oranı fahiş sayılırken, 500 bin Amerikan Doları üstü kredilerde bu oran yıllık yüzde 25 olarak belirlenmiştir (Florida Statutes, 2019). South Dakota eyaletinde ise azami faiz oranı bulunmamakta olup, faiz sözleşmenin tarafları arasında serbestçe belirlenmektedir (South Dakota Codified Laws, 2019).

- **Avrupa Birliği (AB)**

Avrupa Birliğinde ortak para birimine geçildiğinde kaynak maliyetinin birliğe üye ülkeler için aynı olacağından bahisle azami faiz oranı açısından üye ülkeler arasında farklılık olmaması gerektiği tartışma konusu olmuştur. Özellikle borçlu ile borç veren tarafların farklı ülkelerde olduğu durumlarda azami faiz oranlarına ilişkin düzenlemelerin ulusal düzeyde farklı olmasından kaynaklanabilecek anlaşmazlıklar bu

tartışmaların odak noktasını oluşturmaktadır (European Commission, 1995). Ancak, halihazırda birlik seviyesinde bir azami faiz oranı düzenlemesine gidilmemiş olup, bu konudaki düzenlemeler ulusal düzeyde ele alınan bir konu olarak üye ülkelerin yasal otoritelerinin bakış açısına göre şekillenmektedir.

AB'ye üye ülkeler içinde azami faiz oranına ilişkin iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Birinci yaklaşım azami faiz oranının yetkili yasal otorite tarafından belirlenen azami oranı aşamayacak şekilde objektif kontroller belirlenerek ele alınmasıdır. AB içinde Belçika, Fransa, Hollanda ve İtalya objektif kontrolleri kullanmaktadır. Diğer yaklaşım ise, mahkemelerin dava bazlı olarak olaya bakarak sözleşmede belirlenen faiz oranının aşırı olup olmadığının belirlendiği subjektif kontrollerdir. Bu yaklaşımda mahkemeler borç veren tarafın borçlunun bilgisizliğini veya zayıflığını istismar ederek adil olmayan bir faiz oranı uygulayıp uygulamadığına bakmaktadır (European Commission, 1995).

- **Birleşik Krallık**

1974'te yürürlüğe giren Tüketici Kredisi Kanununun 137 ve 138'inci maddelerinde, mahkemelerin kredi sözleşmesindeki fiyatlamayı fahiş bulması durumunda, mahkemeye taraflar arasındaki adaleti sağlamak için kredi sözleşmesini yeniden değerlendirme yetkisi tanınmıştır. Mahkemeler kredi sözleşmesindeki faiz oranının fahiş olup olmadığını belirlerken, sözleşmenin yapıldığı tarihte geçerli olan faiz oranları, borçlunun yaşı, deneyimi, iş kapasitesi ve sağlık durumu, pazarlık sırasında borçlunun finansal baskı altında olup olmadığı, kreditorün sağladığı teminat karşılığında aldığı risk seviyesi gibi faktörleri dikkate almaktadır. Ancak, 2006 yılında yapılan kanun değişikliğiyle bu hükümler de kaldırılarak mahkemelerin kredi sözleşmelerindeki fiyatlamaları fahiş olarak değerlendirme ve sözleşmelere müdahale etme yetkisi de ortadan kaldırılmıştır (Consumer Credit Act , 1974).

- **Almanya**

Almanya'da kredi işlemleri için bir azami faiz oranı sınırlaması bulunmamaktadır. Ancak, Alman Ceza Kanununun 291'inci maddesinde, bir kimsenin bilgisizliği, deneyim eksikliği veya irade zayıflığını istismar ederek kredi verme

yoluyla sağlanan faydaların piyasa koşullarına göre açıkça orantısız olduğu durumlarda kredi veren tarafın üç yıla kadar hapis cezasına veya para cezasına çarptırılacağı hükümlerine yer verilmiştir (German Criminal Code, 1998). Alman Medeni Kanununun 138'inci maddesinde de bir kişinin bir başkasının deneyimsizliğinden ve iradesinin önemli ölçüde zayıflamasından yararlanarak, kendisi veya üçüncü bir tarafa sözleşmenin amacına kıyasla açıkça orantısız maddi avantaj sağladığı işlemlerin yasal olarak geçersiz işlem niteliğinde olduğu ifade edilmektedir (German Civil Code, 2002).

- **Fransa**

Fransa'da 89-1010 sayılı Bireylerin ve Ailelerin Aşırı Borçlanmasına İlişkin Zorlukların Önlenmesi ve Çözümü ile ilgili Kanun ile birlikte 1990 yılından itibaren kredi işlemlerinde talep edilebilecek faiz oranı, Ulusal Kredi Konseyinin tavsiyesi ile Maliye Bakanlığı tarafından belirlenecek kredi türleri için bir önceki ay uygulanan faiz oranının ortalamasının üçte bir fazlası ile sınırlandırılmıştır. Ağustos 2003'te kabul edilen Ekonomik Girişim Kanunu ile kredili mevduat hesapları hariç olmak üzere, gerçek kişilere kullandırılanlar hariç ticari krediler azami faiz oranı kapsamı dışında bırakılmıştır. 2005 yılında Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Yasası ile gerçek kişi işletmelere kullandırılan krediler de kredili mevduat hesapları hariç olmak üzere azami faiz oranı kapsamı dışında bırakılmıştır. Fransa'da halihazırda tüketici kredileri ile ticari amaçlı kredili mevduat hesapları azami faiz oranına tabi olup, azami faiz oranı bir önceki ay piyasa faiz oranı ortalamasının üçte bir fazlası şeklinde hesaplanmaktadır (Ashta, Attuel-Mendès, & Ratsimalahelo, 2015).

- **İtalya**

7 Mart 1996 tarih ve 108 sayılı Kanun ile azami faiz oranı; üç ayda bir ilgili kredi kategorisinin banka ve finansal kuruluşlarda son 3 aylık dönemde uygulanan tüm maliyetlerle birlikte efektif yıllık faiz oranının yüzde 150'si olarak belirlenmiştir. Borç verme kategorileri ise Bank of Italy'den alınan görüş üzerine İtalya Ekonomi ve Maliye Bakanlığı tarafından yıllık olarak belirlenmektedir. 13 Mayıs 2011 tarihinde yapılan değişiklikler sonucunda ise, azami faiz oranı tüm maliyetlerle birlikte efektif yıllık faiz oranının yüzde 125'ine 400 baz puan ilave edilerek hesaplanmaktadır.

Ayrıca, bu hesaplama sonucunda bulunacak faiz oranı tüm maliyetlerle birlikte efektif yıllık faiz oranının 800 baz puan üzerinde olamayacaktır (Palma, Adams, Poscio, & Imbriani, 2011). İtalya Ceza Kanununun 644'üncü maddesinde, Kanunda belirtilen azami oranı aşan veya azami orandan düşük olsa bile faiz oranı belirlendiği sırada borçlu ekonomik veya finansal sıkıntı içerisindeyse veya sözleşme koşullarında sağlanan menfaat benzer sözleşmelere kıyasla orantısız derecede fazlaysa faiz aşırı kabul edilmektedir. Cezai yaptırım ise iki ile on yıl arası hapis ve beş ile otuz bin Euro para cezasıdır (İtalian Criminal Code, 2007).

- **Belçika**

12 Haziran 1991 tarihli Tüketici Kredileri Kanununa göre Kral, azami yıllık efektif faiz oranını kredinin türü, miktarı ve vadesine göre belirleme yetkisine sahiptir. Kral, ödünç alınan miktar ve kredi türüne göre kredinin geri ödenmesi için gereken maksimum süreyi belirleyebilmektedir. Kral tarafından belirlenen azami yıllık efektif faiz oranından daha yüksek bir oranla kredi kullandıranlar 1 yıla kadar hapis cezası ve/veya 100 bin Euro'ya kadar para cezası ile karşılaşabilmektedir (Consumer Credit Act, 1991). Medeni Kanun'un 1907'inci maddesinde ise, borçlunun ihtiyacının, irade zayıflığının veya bilgisizliğinin kötüye kullanması yoluyla borç verenin menfaatinin borç verme riskinin kapsamını aştığının ortaya konulması durumunda, hâkim, borçlunun ödeme tarihinden itibaren üç yıl içinde yaptığı talep üzerine, anapara ve faize ilişkin ödenmesi gereken tutarın azaltılmasına karar verme yetkisine sahiptir (Belgium Civil Code, 1935).

- **Avusturya**

Avusturya'da kredi işlemleri için bir azami faiz oranı düzenlemesi bulunmamaktadır. Ancak, Avusturya Ceza Kanununun 154'üncü maddesinde, bir kimsenin bilgisizliği, deneyim eksikliği veya irade zayıflığını istismar ederek kredi verme yoluyla orantısız fayda sağlanması durumunda kredi veren tarafın üç yıla kadar hapis cezasına çarptırılacağı hükümlerine yer verilmiştir. Bu fiili ticari olarak gerçekleştiren kişiler ise altı aydan beş yıla kadar hapis cezası ile karşı karşıya kalmaktadır (Austrian Criminal Code, 1974).

- **İrlanda**

1933 tarihli Tefeciler Kanununun 17'inci maddesi kredi faizinin yıllık yüzde 39'u aşması durumunda mahkemenin tahsil edilen faizin aşırı olduğunu sonucuna varması gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca, tahsil edilen faiz yıllık yüzde 39'u aşmasa da mahkemenin faizin aşırı olduğuna hükmetmeye yetkisi bulunuyordu (Moneylenders Act, 1933). 1995 yılında yürürlüğe giren Tüketici Kredileri Kanunu ile Tefeciler Kanunu yürürlükten kaldırılmış ve faiz oranı ile ilgili sınırlamalara söz konusu kanunun 47 ve 48'inci maddesinde yer verilmiştir. Kanun, tüketiciye sözleşmede öngörülen toplam kredi maliyetinin aşırı olduğunu beyan etmek için mahkemeye başvurma hakkı, mahkemeye ise kendisine yapılan başvuru üzerine kredi sözleşmesinde öngörülen toplam kredi maliyetinin aşırı olduğuna karar verme yetkisi tanımıştır. Mahkeme kredi maliyetinin aşırı olup olmadığına karar verirken, sözleşmenin yapıldığı tarihte geçerli olan faiz oranları veya varsa sözleşmede geçerli olan faiz oranları, tüketicinin yaşı, iş yeterliliği ve finansal okuryazarlığı, kreditörün sağladığı teminat karşılığında aldığı risk seviyesi gibi faktörleri göz önünde bulundurmalıdır. Mahkeme yaptığı inceleme sonucunda, tüketiciyi belirlediği tutarı aşan kısmın ödemesinden kurtarmak, sözleşmenin şartlarını gözden geçirmek veya değiştirmek, ödenen meblağların tamamı veya bir kısmı için tüketiciye geri ödenmesine kadar vermek gibi sonuçlara varabilmektedir (Consumer Credit Act, 1995).

- **Şili**

2013 yılı başında yürürlüğe giren 20715 sayılı Kredi Borçlularının Korunması Hakkında Kanun ile 200-5000 Şili Pesosu arasında büyüklüğe sahip tüketici kredilerinin bir önceki ay ortalama faiz oranının %14 ve %7 fazlası, sırasıyla 0-50 ile 50-200 Şili Pesosu arasında büyüklüğe sahip tüketici kredileri için azami faiz oranı olarak belirlenmiştir (Madeira, 2019, s. 167).

- **Kanada**

Kanada Ceza Kanunu'nun 347'inci maddesine göre, yıllık faiz oranının yüzde 60'ı aşması cezai faiz oranı olarak tanımlanmıştır. Cezai faiz alan veya alacağına dair

bir sözleşme yapan kimse 5 yılı aşmamak üzere hapis cezası ve 25 bin Kanada Doları para cezası ile karşılaşmaktadır. Ceza Kanunundaki faiz tanımı bir kredi anlaşması kapsamında ödenecek faizin yanı sıra tahsil edilen diğer ücret, masraf ve komisyonları da kapsayacak şekilde geniş anlamda yorumlanmaktadır (Canada Criminal Code, 1955).

- **Güney Afrika**

2005'te yürürlüğe giren 34 sayılı Ulusal Kredi Kanununun 105'inci maddesine göre, tüketici kredilerinden sorumlu Bakan, Ulusal Kredi Düzenleyici (NCR) adlı kuruma danışarak tüketici kredileri ile ilgili azami faiz oranı ve azami komisyon oranı belirleme yetkisine sahiptir. Bakan azami faiz oranını belirlerken; düşük gelirli kişilerin kredi ihtiyaçlarını, tüketici kredisi piyasasındaki maliyet ile piyasada hâkim olan koşulları ve düşük gelirli tüketiciler üzerindeki sosyal etkiyi dikkate almakla yükümlü tutulmuştur. Bakan azami faizi, tüketici kredisi piyasasının her bir alt sektörü için ayrı azami oranlar şeklinde belirlemekle görevlendirilmiştir (National Credit Act, 2005). Tablo 2.1.'de farklı ülke uygulamalarının özetine yer verilmiştir:

Tablo 2.1. Azami Faiz Oranı Konusunda Ülke Uygulamaları

Ülke	Azami Faiz Oranı Düzenlemesi
Amerika Birleşik Devletleri	Her eyaletin ayrı azami faiz oranı düzenlemesi bulunmaktadır. Azami faiz oranı için federal bir yasa bulunmamaktadır.
Avrupa Birliği	AB'ye üye her ülkenin kendi azami faiz oranı düzenlemesi bulunmaktadır. AB nezdinde ortak bir yasa bulunmamaktadır.
Birleşik Krallık	Azami faiz oranı düzenlemesi bulunmamaktadır.
Almanya	Objektif bir azami faiz oranı düzenlemesi bulunmamaktadır. Mahkemeler, bir kimsenin bilgisizliğinin ve irade zayıflığının kredi verme işleminde istismar edildiği sonucuna varırsa, kredi verene hapis ve para cezası verilmektedir.
Fransa	Tüketici kredileri ile ticari amaçlı kredili mevduat hesapları azami faiz oranına tabidir. Bir önceki ay piyasa faiz oranı ortalamasının üçte bir fazlası şeklinde hesaplanmaktadır.
İtalya	Tüm maliyetlerle birlikte efektif yıllık faiz oranının yüzde 125'ine 400 baz puan ilave edilerek hesaplanmaktadır. Sözleşme koşullarında sağlanan menfaat benzer sözleşmelere kıyasla orantısız ise faiz aşırı kabul edilerek mahkemelerce hapis ve para cezası verilebilmektedir.

Belçika	Kral, azami yıllık efektif faiz oranını kredinin türü, miktarı ve vadesine göre belirleme yetkisine sahiptir. Mahkemeler, bir kimsenin bilgisizliğinin ve irade zayıflığının kredi verme işleminde istismar edildiği sonucuna varırsa, anapara ve faiz ödeme tutarının azaltılmasına karar verebilmektedir.
Avusturya	Objektif bir azami faiz oranı düzenlemesi bulunmamaktadır. Mahkemeler, bir kimsenin bilgisizliğinin ve irade zayıflığının kredi verme işleminde istismar edildiği sonucuna varırsa, kredi verene hapis ve para cezası verilmektedir.
İrlanda	Objektif bir azami faiz oranı düzenlemesi bulunmamaktadır. Tüketicinin sözleşmede öngörülen kredi maliyetinin aşırı olduğunu beyan etmek için mahkemeye başvurma hakkı, mahkemenin ise kredi sözleşmesinde öngörülen kredi maliyetinin aşırı olduğuna karar verme yetkisi bulunmaktadır.
Şili	200-5000 Şili Pesosu arasında büyüklüğe sahip tüketici kredilerinin bir önceki ay ortalama faiz oranının %14 ve %7 fazlası, 0-50 ile 50-200 Şili Pesosu arasında büyüklüğe sahip tüketici kredileri için azami faiz oranı olarak belirlenmiştir.
Kanada	Yıllık faiz oranının yüzde 60'ı aşması cezai faiz olarak tanımlanmıştır. Cezai faiz almanın hapis ve para cezası yaptırımı bulunmaktadır.
Güney Afrika	Tüketici kredilerinden sorumlu Bakanın tüketici kredileri ile ilgili azami faiz oranını belirleme yetkisi bulunmaktadır. Her tüketici kredisi türü için farklı azami oranlar belirlenmiştir.

2.3. Türkiye Uygulaması

2.3.1. Yasal Dayanak

Türkiye’de faiz oranlarının sınırlandırılmasına ilişkin düzenlemelere; 3095 sayılı Kanuni Faiz ve Temerrüt Faizine İlişin Kanun, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ve 5464 sayılı Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanununda yer verilmiştir. Türk Borçlar Kanunu adi borçlara uygulanacak faiz oranlarını düzenlerken, Türk Ticaret Kanunu ticari borçlara ilişkin düzenlemelere yer vermektedir. Söz konusu iki kanuna göre faiz ödenmesi gereken hallerde sözleşmede faiz belirtilmemişse, Kanuni Faiz ve Temerrüt Faizine İlişin Kanundaki düzenlemeler devreye girmektedir.

Türkiye’de yasal faiz oranı 3095 sayılı Kanuni Faiz ve Temerrüt Faizine İlişin Kanunda belirlenmiştir. Kanuna göre, Borçlar Kanunu ve Ticaret Kanunu’na göre faiz ödenmesi gereken hallerde, faiz oranının sözleşmede belirtilmediği durumlarda yıllık

yüzde on iki oranında faiz ödenecektir. Cumhurbaşkanına bu oranı aylık olarak belirleme ve yüzde onuna kadar indirme veya bir katına kadar artırma yetkisi verilmiştir. Temerrüt faizi de bu orana endekslenmiştir (Kanuni Faiz ve Temerrüt Faizine İlişkin Kanun, 1984). 3095 sayılı Kanunda, Borçlar Kanunu ile Türk Ticaret Kanunu beraber sayılarak hem adi borçlar hem de ticari borçlar açısından sözleşmede faiz oranının belirtilmediği durumda uygulanacak faiz oranı belirlenmiş, Cumhurbaşkanına ise faiz oranının değiştirilmesi hususunda sınırları belirlenmiş bir yetki tanınmıştır.

Türk Borçlar Kanunu'nda faiz ödeme borcunda uygulanacak yıllık faiz oranı, sözleşmede kararlaştırılmamışsa faiz borcunun doğduğu tarihte yürürlükte olan mevzuat hükümlerine göre belirlenir denilerek 3095 sayılı Kanuna atıf yapılmıştır. Sözleşme ile kararlaştırılan yıllık faiz oranının ise 3095 sayılı Kanunda belirlenen yıllık faiz oranının yüzde elli fazlasını aşamayacağı belirtilmiştir (Türk Borçlar Kanunu, 2011). Bu hükme göre bugün itibarıyla adi borçlarda azami yıllık faiz oranı yüzde 18'dir. Temerrüt faizi için yüzde elli fazlası yerine yüzde yüz fazlası ifadesi kullanıldığından, azami yıllık temerrüt faizi oranı yüzde 24'tür.

Türk Ticaret Kanunu'nda ticari işlerde faiz oranının serbestçe belirleneceği ifade edilmektedir. Ancak, sözleşmede faiz oranı belirtilmemişse 3095 sayılı Kanun hükümleri devreye girecek ve yıllık yüzde on iki faiz uygulanacaktır. Türk Ticaret Kanunu'nun 1530'uncu maddesinin yedinci fıkrası uyarınca, mal ve hizmet tedarikinde alacaklıya yapılan geç ödemelere ilişkin temerrüt faiz oranının sözleşmede öngörülmediği veya ilgili hükümlerin geçersiz olduğu hâllerde uygulanacak faiz oranının TCMB tarafından belirleneceği hükme bağlanmıştır (Türk Ticaret Kanunu, 2011). 2020 yılı için bu oran yüzde 15 olarak belirlenmiştir.

Bankacılık Kanunu bankaların kredi verme ve mevduat kabulünde uygulayacakları faiz oranını düzenlerken, Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu ise kart işlemlerinde uygulanacak faizi düzenlemektedir.

Bankacılık Kanununda yapılan 25 Şubat 2020 tarihli değişiklik ile Cumhurbaşkanına verilmiş ve Cumhurbaşkanı tarafından TCMB'ye devredilebilir yetkiler hususunda TCMB direkt olarak yetkili kılınmıştır. Bankacılık Kanununun

144'üncü maddesinde, “*Merkez Bankası, bankaların ödünç para verme işlemleri ve mevduat kabulünde uygulanacak azamî faiz oranlarını, katılma hesaplarında kâr ve zarara katılma oranlarını, özel cari hesaplar dâhil her türlü işlemlerinden elde edecekleri ücret, masraf, komisyon ve diğer menfaatlerin nitelikleri ile azamî miktar ya da oranlarını tespit etmeye, bunları kısmen veya tamamen serbest bırakmaya yetkilidir.*” denilmektedir (Bankacılık Kanunu, 2005).

Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanununun 26'ıncı maddesinin üçüncü fıkrasında, “*Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, azami akdi ve gecikme faiz oranlarını tespit ve ilan etmeye yetkilidir.*” denilmektedir (Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu, 2006).

2.3.2. TCMB Tarafından Yapılan Düzenlemeler ve Kapsamı

5411 sayılı Kanunun 144'üncü maddesi uyarınca “*Mevduat ve Kredi Faiz Oranları ve Katılma Hesapları Kâr ve Zarara Katılma Oranları Hakkında Tebliğ*” 1 Mart 2020 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu Tebliğde mevduatlara uygulanacak faiz oranlarının serbestçe belirleneceği, ancak vadesiz mevduat faiz oranının yıllık yüzde 0,25'i geçemeyeceği düzenlenmiştir. Krediler için ise, TCMB kaynaklı reeskont ve avans kredileri dışındaki kredilere uygulanacak faiz oranlarının serbest belirleneceği ifade edilmiştir. Ancak, kredili mevduat hesaplarında uygulanacak azami akdi ve gecikme faiz oranlarının, 5464 sayılı Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanununun 26'ncı maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca TCMB tarafından belirlenen azami oranları geçemeyeceği hüküm altına alınmıştır. Tebliğe göre, kredili mevduat hesaplarına uygulanabilecek faiz oranları için azami faiz oranı uygulanacaktır (Mevduat ve Kredi Faiz Oranları ve Katılma Hesapları Kâr ve Zarara Katılma Oranları Hakkında Tebliğ, 2020).

Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunuyla, TCMB kart işlemlerinde azami akdi ve gecikme faiz oranlarını tespit ve ilan etmeye yetkili kılınmıştır. TCMB bu yetkiye dayanarak “*Kredi Kartı İşlemlerinde Uygulanacak Azami Faiz Oranları Hakkında Tebliğ*”i yayınlamıştır. Tebliğ uyarınca, kredi kartı işlemlerinde uygulanacak akdi ve gecikme faiz oranlarına azami faiz oranı getirilmiştir. Belirlenen

azami faiz oranları kredili mevduat hesapları için de uygulanacaktır (2020/16 Sayılı Kredi Kartı İşlemlerinde Uygulanacak Azami Faiz Oranları Hakkında Tebliğ, 2020).

Kredi kartı işlemleri ve kredili mevduat hesapları için tesis edilen azami faiz oranlarında gerçek kişi tüzel kişi ayrımı yapılmadığı görülmektedir. Azami faiz oranı düzenlemelerinin sadece belirsiz süreli kredi sözleşmelerinin en tipik örneği olan kredi kartı ve kredili mevduat hesabı ile sınırlı tutulduğu dikkat çekmektedir.

2.3.3. Mevcut Düzenlemelerin İçeriği ve Geçirdiği Değişim

TCMB, Bankacılık Kanunu ile kendisine verilen yetkiler çerçevesinde kredili mevduat hesaplarına, Banka ve Kredi Kartları Kanunu ile kendisine verilen yetkiler çerçevesinde kredi kartı işlemlerine azami faiz oranı uygulamayı tercih etmiştir. Bu başlık altında bir önceki başlıkta belirtilen düzenlemelerin detaylı içeriği ile ilk yürürlük tarihinden bugüne yaşanan değişimi ele alınacaktır.

- **2006/1 Sayılı Tebliğ**

2 Nisan 2006 tarihli Resmî Gazetede 2006/1 sayılı “*Kredi Kartı İşlemlerinde Uygulanacak Azami Faiz Oranları Hakkında Tebliğ*” yayımlanmıştır. Bu Tebliğ ile aylık azami akdi faiz oranı Türk Lirası cinsinden yüzde 5,75, ABD Doları cinsinden yüzde 2,68, Euro cinsinden ise yüzde 2,53 olarak belirlenmiştir. Aylık azami gecikme faiz oranları ise Türk Lirası cinsinden yüzde 6,88, ABD Doları cinsinden yüzde 3,34, Euro cinsinden ise 3,05 olarak belirlenmiştir. Katılım bankaları açısından akdi faiz kâr payı, gecikme faizi ise gecikme cezası olarak uygulama bulmuştur. Ayrıca, ilk defa bu konuda düzenleme yapılmasından dolayı düzenlemeye uyum sağlamaları için bankalara 1 Haziran 2006’ya kadar süre tanınmıştır (2006/1 Sayılı Kredi Kartı İşlemlerinde Uygulanacak Azami Faiz Oranları Hakkında Tebliğ, 2006).

Düzenleme yapıldığı sırada Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanununun 43’üncü maddesinde, 26’ıncı madde hükümleri tacirlere verilen kurumsal kredi kartları hakkında uygulanmaz denildiğinden, azami faiz oranının kapsamı gerçek kişilere verilen kredi kartları ile sınırlı kalmıştır.

2006’da yapılan düzenleme sonrası azami faiz oranları belirli aralıklarda değişmekle birlikte, 2013 yılında yapılan iki düzenlemeye kadar düzenlemenin kapsamı değişikliğe uğramamıştır. 25 Mayıs 2013 tarihli Resmî Gazetede yayımlanan 2013/8 sayılı Tebliğ ile kredili mevduat hesaplarında uygulanacak azami akdi ve gecikme faiz oranlarının 27 Mayıs 2013’ten geçerli olmak üzere 2006/1 sayılı Tebliğde belirlenen akdi ve gecikme faiz oranlarını geçemeyeceği düzenlenmiştir. Böylece bu tarihten itibaren kredili mevduat hesaplarında uygulanacak faiz oranları gerçek ve tüzel kişi ayrımı yapılmadan azami faiz oranı düzenlemesi kapsamına alınmıştır.

2 Ağustos 2013 tarihinde Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanununun 43’üncü maddesinde yapılan değişiklik ile ticari kredi kartlarının faiz oranları da azami faiz oranı düzenlemesinin kapsamına girmiştir. Bunun üzerine TCMB, 5 Ağustos 2013’te yürürlüğe giren 2013/10 sayılı Tebliğ ile 2006/1 sayılı Tebliğ’de değişiklik yaparak kurumsal kredi kartı işlemlerinde uygulanacak faiz oranlarını da azami faiz oranı düzenlemesi kapsamına almıştır. Kredi kartı işlemlerinde kurumsal kredi kartlarının ve kredili mevduat hesaplarının dahil edilmesi ile düzenlemenin kapsamı bugünkü halini almıştır. Azami faiz oranlarının 1 Haziran 2006’dan 1 Ocak 2015’e kadar olan değişimi Tablo 2.2.’de yer almaktadır:

Tablo 2.2. 2006/1 Sayılı Tebliğ Kapsamında Belirlenen Azami Faiz Oranları

Tebliğ	Yürürlük Tarihi	TL Akdi Faiz	TL Gecikme Faizi	USD Akdi Faiz	USD Gecikme Faizi	Euro Akdi Faiz	Euro Gecikme Faizi
2006/1	01.06.2006	5,75	6,88	2,68	3,34	2,53	3,05
2006/2	02.07.2006	5,72	6,44	2,68	2,98	2,50	3,05
2006/3	02.10.2006	5,70	6,29	2,66	2,93	2,50	3,05
2006/4	02.01.2007	5,63	6,22	2,48	2,98	2,30	2,94
2007/1	02.04.2007	5,57	6,21	2,44	2,99	2,30	2,86
2007/2	02.07.2007	5,55	6,20	2,54	2,99	2,30	2,86
2007/3	01.01.2008	4,93	5,68	2,52	2,99	2,30	2,86
2008/2	01.04.2008	4,54	5,29	2,59	3,12	2,30	2,86
2008/5	01.07.2008	4,39	5,14	2,54	3,11	2,30	2,82
2009/2	01.04.2009	3,96	4,71	2,54	3,11	2,30	2,82

2009/5	01.07.2009	3,49	4,24	2,54	3,11	2,30	2,82
2009/6	01.10.2009	3,26	4,01	2,54	3,11	2,30	2,82
2009/9	01.01.2010	2,91	3,66	2,54	3,11	2,30	2,82
2010/3	01.04.2010	2,80	3,55	2,54	3,11	2,30	2,82
2010/6	01.07.2010	2,69	3,19	2,54	3,11	2,30	2,82
2010/8	01.10.2010	2,44	2,94	2,54	3,11	2,30	2,82
2010/11	01.01.2011	2,26	2,76	2,02	2,52	1,90	2,40
2011/3	01.04.2011	2,12	2,62	1,70	2,20	1,64	2,14
2011/6	01.01.2012	2,34	2,84	1,70	2,20	1,64	2,14
2013/4	01.04.2013	2,22	2,72	1,70	2,20	1,64	2,14
2013/9	01.07.2013	2,12	2,62	1,70	2,20	1,64	2,14
2013/11	01.10.2013	2,02	2,52	1,70	2,20	1,64	2,14

**2006/1 Sayılı Kredi Kartı İşlemlerinde Uygulanacak Azami Faiz Oranları Hakkında Tebliğ*

• 2014/5 Sayılı Tebliğ

22 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe giren 2014/5 sayılı Tebliğ ile 1 Ocak 2015 tarihinden itibaren azami faiz oranlarının belirlenmesi için yeni bir yöntem benimsenmiştir. Tebliğe göre, Türk Lirası kredi kartı işlemlerinde uygulanacak aylık azami akdi faiz oranlarının belirlenmesinde, bankalar tarafından TCMB'ye haftalık olarak bildirilen ve ilgili hafta içinde Türk lirası cinsinden kullandırılan ihtiyaç kredilerine uygulanan diğer maliyetler dâhil ağırlıklı ortalama efektif yıllık faiz oranlarının on üç haftalık basit ortalaması hesaplamada kullanılacaktır. Bu esaslara göre hesaplanan oran; yüzde 1,15 ve yüzde 1,59 aralığında ise yüzde 2,02, yüzde 1,59'dan büyük ise bu orana 43 baz puan eklenmesiyle bulunan oran, yüzde 1,15'ten küçük ise bu orana 87 baz puan eklenmesiyle bulunan oran azami faiz oranı olarak uygulanacaktır. Yabancı para cinsinden kredi kartı işlemlerinde uygulanacak aylık azami akdi faiz oranı ise Türk Lirası için hesaplanan oranın yüzde seksenine endekslenmiştir. Azami gecikme faiz oranları da azami akdi faiz oranlarına 50 baz puan eklenmek suretiyle hesaplanacaktır (2014/5 Sayılı Kredi Kartı İşlemlerinde Uygulanacak Azami Faiz Oranları Hakkında Tebliğ, 2014).

Tebliğden anlaşılaçağı üzere, ihtiyaç kredilerinin maliyet dahil ağırlıklı ortalama efektif yıllık faiz oranının kredi kartı işlemlerinde uygulanacak azami faiz oranlarının belirlenmesinde girdi olarak kullanılması uygun görülmüştür. Bu

kapsamda 3 Aralık 2014 tarihli Resmî Gazetede yapılan duyuru ile Türk Lirası kredi kartı işlemleri için akdi azami faiz 2,02, azami gecikme faizi 2,52 olarak belirlenmiştir. Yabancı para cinsinden işlemlerde ise bu oranlar sırasıyla 1,62 ve 2,12 olarak belirlenmiştir. 2016/8 sayılı Tebliğin yürürlüğe girdiği 1 Ocak 2017 tarihine kadar söz konusu oranlar değişmemiştir. Bu sebeple, bu iki yıl içinde bankalarca Türk Lirası cinsinden kullandırılan ihtiyaç kredilerine uygulanan diğer maliyetler dâhil ağırlıklı ortalama efektif yıllık faiz oranının on üç haftalık ortalamasının 1,15 ile 1,59 arasında kaldığı anlaşılmaktadır.

- **2016/8 Sayılı Tebliğ**

1 Ocak 2017’de yürürlüğe giren 2016/8 sayılı Tebliğ ile 2014/5 sayılı Tebliğ yürürlükten kaldırılmıştır. 2016/8 sayılı Tebliğ ile azami faiz oranlarının belirlenmesinde yöntem olarak 2006/1 sayılı Tebliğ benimsenmiş, azami faiz oranları Tebliğ metninde belirtilmeye devam edilmiştir. Tebliğde ayrıca, kredi kartı işlemlerinde uygulanacak aylık azami akdi ve gecikme faiz oranlarının her yılın Ocak-Mart, Nisan-Haziran, Temmuz-Eylül ve Ekim-Aralık dönemleri için açıklanacağı hükmüne yer verilmiştir (2016/8 Sayılı Kredi Kartı İşlemlerinde Uygulanacak Azami Faiz Oranları Hakkında Tebliğ, 2016).

1 Nisan 2020 tarihinde yürürlüğe giren 2020/10 sayılı Tebliğ ile 2016/8 sayılı Tebliğin 7’inci maddesindeki, “*Kredi kartı işlemlerinde uygulanacak aylık azami akdi ve gecikme faiz oranları her yılın Ocak-Mart, Nisan-Haziran, Temmuz-Eylül ve Ekim-Aralık dönemleri için açıklanır.*” ifadesi, “*Kredi kartı işlemlerinde uygulanacak aylık azami akdi ve gecikme faiz oranları değişiklik yapılması halinde açıklanır.*” şeklinde değiştirilmiştir.

Azami faiz oranlarının 1 Ocak 2017’den 31 Ekim 2020’ye kadar olan değişimi Tablo 2.3.’te yer almaktadır:

Tablo 2.3. 2016/8 Sayılı Tebliğ Kapsamında Belirlenen Azami Faiz Oranları

Tebliğ	Yürürlük Tarihi	TL Akdi Faiz	TL Gecikme Faizi	YP Akdi Faiz	YP Gecikme Faizi
2016/8	01.01.2017	1,84	2,34	1,47	1,97

2018/4	01.07.2018	2,02	2,52	1,62	2,12
2018/7	01.10.2018	2,25	2,75	1,80	2,30
2019/4	01.04.2019	2,15	2,65	1,72	2,22
2019/13	01.07.2019	2,00	2,40	1,60	2,00
2019/17	01.10.2019	1,60	2,00	1,28	1,68
2019/20	01.01.2020	1,40	1,70	1,12	1,42
2020/10	01.04.2020	1,25	1,55	1,00	1,30

**2016/8 Sayılı Kredi Kartı İşlemlerinde Uygulanacak Azami Faiz Oranları Hakkında Tebliğ*

- **2020/16 Sayılı Tebliğ**

31 Ekim 2020 tarihinde yürürlüğe giren 2020/16 sayılı Tebliğ ile 2016/8 sayılı Tebliğ yürürlükten kaldırılmıştır. 2020/16 sayılı Tebliğde azami faiz oranlarının belirlenmesinde 2014/5 sayılı Tebliğdeki hükümlere benzerlik taşıyan bir yöntem devreye alınmıştır.

2020/16 sayılı Tebliğe göre, Türk lirası cinsinden kredi kartı işlemlerinde uygulanacak aylık azami akdi faiz oranı, 10.02.2020 tarih ve 31035 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan “*Bankalarca Ticari Müşterilerden Alınabilecek Ücretlere İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ (Sayı: 2020/4)*” ile belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde hesaplanarak ilan edilen aylık referans orana 55 baz puan eklenerek belirlenecektir. Yabancı para cinsinden kredi kartı işlemlerinde uygulanacak aylık azami akdi faiz oranı, Türk lirası cinsinden kredi kartı işlemlerinde uygulanacak aylık azami akdi faiz oranının yüzde 80’inin virgülden sonra iki hane olacak şekilde yuvarlanması suretiyle belirlenecek orana endekslenmiştir. Gecikme faiz oranları ise ilgili para cinsinden kredi kartı işlemlerinde uygulanacak aylık azami akdi faiz oranına 30 baz puan eklenerek belirlenecektir. Tebliğ’e göre söz konusu oranlar TCMB tarafından her ayın sondan beşinci iş günü resmi internet sitesinde ilan edilecek ve takip eden ayın ilk gününden geçerli olmak üzere uygulanacaktır (2020/16 Sayılı Kredi Kartı İşlemlerinde Uygulanacak Azami Faiz Oranları Hakkında Tebliğ, 2020). 1 Kasım 2020 – 30 Kasım 2020 dönemi için referans oran aylık 0,91 olarak oluşmuştur. Buna göre, azami akdi faiz oranları Türk Lirası için 1,47 ve yabancı para için 1,17; azami gecikme faiz oranları Türk Lirası için 1,76 ve yabancı para için 1,47 olarak belirlenmiştir.

2020/4 sayılı Tebliğ’de “referans oran”; “32-45 gün vadeli olarak açılan Türk lirası cinsi tüm mevduat türlerine bankaların uyguladıkları ağırlıklı ortalama akım faiz oranı üzerinden hesaplanan, en son ilan edilen referans orandan aşağı ya da yukarı yönde yüzde beşten fazla değişmesi halinde güncellenen ve Merkez Bankasınca her ayın sondan beşinci iş günü ilan edilen oran” olarak tanımlanmıştır (2020/4 Sayılı Bankalarca Ticari Müşterilerden Alınabilecek Ücretlere İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ, 2020).

Tebliğ uyarınca, Türk lirası cinsinden kredi kartı işlemlerinde uygulanacak aylık azami akdi faiz oranı, bankacılık sektörünün 32-45 gün vadeli olarak açtığı Türk Lirası cinsi mevduatların ağırlıklı ortalama akım faiz oranının 55 baz puan fazlasına bağlı olarak belirlenecektir. TCMB’nin azami faiz oranını belirlerken, 2014/5 sayılı Tebliğdeki gibi kredi kartı işlemlerinin en yakın ikamesi olan ihtiyaç kredileri yerine, fon maliyetinin en temel göstergesi olan ve mevduatın ağırlıklı ortalama vade gün sayısını da içeren 32-45 gün arası vadeyle açılan mevduatların ağırlıklı ortalama faiz oranının 55 baz puan fazlasını esas almayı tercih etmesi bankalar ve kredi talep edenler için belli sonuçlar doğurmaktadır. Öncelikle, kredi kartı işlemlerinde uygulanacak azami faiz oranları kurala bağlı bir yöntem ile belirleneceğinden daha öngörülebilir hale gelmiştir. Bankalar ve kredi müşterileri Türk Lirası cinsi mevduatların ağırlıklı ortalama akım faiz oranının gidişatını takip ederek bir sonraki dönem için uygulanacak azami faiz oranının yaklaşık olarak hangi aralıkta oluşacağını tahmin edebilecektir. Diğer taraftan, uygulanan yöntem kredi ve mevduat faiz oranları arasındaki marjın yükseldiği dönemlerde azami faiz oranlarının diğer kredilerin faiz oranlarına görece düşük kalmasına sebep olacaktır. Bu tip durumlarda, bankalara üye işyeri komisyonu kazandırmayan kredi kartından veya kredili mevduat hesabından taksitli nakit avans işlemlerinin kârlılığı, bu kredilerin en yakın ikameleri olan bireysel kredi ve taksitli ticari kredilere kıyasla düşük olacaktır. Özellikle 2020/7 sayılı “Finansal Tüketicilerden Alınacak Ücretlere İlişkin Usûl ve Esaslar Hakkında Tebliğ” uyarınca, kredili mevduat hesaplarından kullandırılan krediler ile kredi kartlarından yapılan taksitli nakit avans işlemleri için ücret tahsil edilemeyeceğinden, kredi mevduat faiz marjının yükseldiği dönemlerde, bankalar söz konusu kredileri kullandırmakta daha az istekli olacak ve bu ürünlerin arzını düşürmeyi değerlendirebileceklerdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BANKALARIN FİNANSAL PERFORMANSININ BELİRLEYİCİLERİ

3.1. Uluslararası Literatürdeki Çalışmalar

Bu başlıkta gelişmiş veya gelişmekte olan birçok ülkenin bankacılık sektörünün finansal performans göstergelerinin belirleyicileri üzerine yapılan çalışmalara yer verilmektedir.

Molyneux ve Thornton (1992) tarafından Avrupa'nın 18 ülkesinde bulunan bankaların 1986-1989 dönemi verisi üzerinden yapılan çalışma ile Avrupa bankalarının kârlılığının belirleyicileri araştırılmıştır. Çalışmanın sonuçları, özkaynakların toplam varlıklara oranı, uzun vadeli tahvil faizi oranı, yoğunlaşma oranı ve personel giderlerinin kârlılık ile pozitif, likidite oranının ise kârlılık ile negatif ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

Angbazo (1997) tarafından net faiz marjının bileşenlerinin belirlenmesi amacıyla ABD'deki bankaların 1989-2003 arasındaki verisi kullanılarak yapılan çalışmanın sonucunda; yüksek temerrüt oranı ve faiz oranı riskinin net faiz marjını artırdığını belirlenmiştir. Ayrıca çalışma, net faiz marjının çekirdek sermaye, faizsiz rezervler ve yönetim kalitesi ile pozitif; likidite ile negatif ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

Demirgüç-Kunt ve Huizinga (1999), gelişmiş ve gelişmekte olan seksen ülkenin 1988-1995 tarihleri arasındaki faiz marjlarını ve banka kârlılığının belirleyicilerini regresyon analizi ile araştırmıştır. Bu belirleyiciler, bankaya özgü değişkenlerin yanı sıra (büyüklük, kaldıraç, yabancı veya yerli mülkiyet gibi) incelenen ülkelerdeki makroekonomik göstergeler, vergilendirme ve yasal düzenleme kaynaklı değişkenler ile finansal ve kurumsal yapılara ilişkin değişkenleri de içermektedir. Araştırma sonucunda, enflasyon ile piyasa yoğunlaşma oranının yüksek faiz marjı ve kârlılıkla pozitif bir ilişkisi olduğu ortaya konmuştur. Faiz getirisi olmayan varlıkların görece yüksek olmasının, temel fonlama kaynağının mevduata

dayanmasının ve rekabetin kârlılığı azalttığı belirlenmiştir. Mevduat sigortası ise faiz marjını olumsuz etkilemektedir. Gelişmekte olan ülkelerde yabancı bankaların daha yüksek faiz marjına ve kârlılığa sahip olduğu ve bu ülkelerde yapısal ve kurumsal faktörlerin gelişmiş ülkelere göre kârlılık ve faiz marjı üzerinde daha etkili olduğu belirlenmiştir.

Saunders ve Schumacher (2000), 6 Avrupa ülkesi ve ABD'den seçilen 614 bankanın net faiz marjının belirleyicilerini 1988-1995 dönemi verileri üzerinden araştırmıştır. Çalışmanın sonuçları, net faiz marjının özkaynakların toplam varlıklara oranı ve faiz oranının oynaklığı ile pozitif; bankaların farklı ülkelerde faaliyet gösterebilme kabiliyeti ile negatif ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

Abreu ve Mendes (2001) tarafından yapılan çalışmada, Portekiz, İspanya, Fransa ve Almanya'dan seçilen bankaların 1986-1996 dönemi verileri kullanılarak banka kârlılığının belirleyicileri araştırılmıştır. Çalışmanın sonuçları, banka kârlılığının personel gideri, özkaynak ve kredilerin toplam varlıklara oranı ile pozitif; enflasyon ve işsizlik oranı ile negatif ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

Afanasieff, Lhacer ve Nakane (2002) tarafından Şubat 1997-Kasım 2000 dönemine ait 142 Brezilya bankasının verisi ile banka faiz marjlarının ana belirleyicilerini ortaya koymak için yapılan çalışmanın sonuçları, makroekonomik değişkenlerin faiz marjını açıklamada en önemli faktör olduğunu ortaya koymuştur.

Athanasoglu, Delis ve Staikouras (2006) tarafından Güneydoğu Avrupa'da yer alan 132 bankanın 1998-2020 yılları verisi üzerinden aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığının belirleyicileri incelenmiştir. Çalışmanın sonuçları, banka kârlılığının özkaynakların toplam varlıklara oranı, banka aktif büyüklüğü, yoğunlaşma oranı ve enflasyonla pozitif; operasyonel maliyetler ile negatif ilişkili olduğunu göstermektedir.

Dietrich ve Wanzenried (2011) tarafından gerçekleştirilen çalışma, 1999'dan 2009'a kadar İsviçre'deki 372 ticari bankanın kârlılığını bankaya özgü, sektöre özgü ve makroekonomik faktörlerin nasıl etkilediğini incelemiştir. Çalışmanın sonuçları, banka kârlılığının temel olarak operasyonel verimlilik, toplam kredilerin büyümesi, fonlama maliyetleri ve iş modeli ile açıklandığını ortaya koymuştur. Ayrıca, faiz

gelirine büyük ölçüde bağımlı olan bankaların geliri daha çeşitli olan bankalara göre daha az kârlı olduğu tespit edilmiştir.

Naceur ve Omran'ın (2011) ortak çalışması, Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkelerinin kârlılıklarının belirleyicilerini incelemiş, kredi riskinin banka kârlılıklarını pozitif etkilediğini ve yasal düzenlemelerin banka performanslarını etkileyebildiğini öne sürmektedir.

Jamal, Hamidi ve Karim (2012) tarafından yapılan çalışma, 2004-2011 dönemi verileri kullanılarak Malezya'daki 16 bankanın kârlılığının makroekonomik belirleyicilerini araştırmıştır. Çalışmanın sonuçları, enflasyon, GSYH ve piyasa faiz oranlarının aktif kârlılığını pozitif; hisse senedi piyasasının kapitalizasyonunun ise aktif kârlılığını negatif etkilediğini göstermektedir.

Petria, Capraru ve Ihnatov (2015), 27 AB ülkesindeki 1098 bankanın 2004-2011 dönemi verilerini kullanarak banka kârlılığının belirleyicileri incelenmiştir. Aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığının kârlılık göstergesi olarak kullanıldığı çalışmanın sonuçları, aktif kârlılığının GSYH, özkaynakların ve diğer faaliyet gelirlerinin toplam varlıklara oranı ile pozitif; kredi/mevduat oranı, faaliyet giderlerinin gelirlere oranı, takipteki krediler ve yoğunlaşma oranı ile negatif ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Özkaynak kârlılığının ise, kredi/mevduat oranı, faaliyet giderlerinin gelirlere oranı, takipteki krediler ile negatif; GSYH ve diğer faaliyet gelirlerinin toplam varlıklara oranı ile pozitif ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Zampara, Giannopoulos ve Koufopoulos (2017) tarafından Yunanistan'daki sistemik önemli bir bankanın 2001-2014 yılları arası kârlılığını belirleyen dışsal faktörlerin araştırılması için yapılan çalışma hem makroekonomik faktörler hem de bankacılık sektörü ile ilişkili faktörlerin kârlılığı etkilediğini ortaya koymuştur. Çalışmanın sonuçları, kârlılığın; işsizlik, sektörün aktif büyüklük büyüme oranı ve bankanın mevduat pazar payından olumsuz, GSYH büyümesi, sektörün mevduat büyüme hızı ve bankanın sektör aktif büyüklüğünden aldığı pazar payından olumlu etkilendiğini göstermektedir.

Yahya, Akthar ve Tabash'ın (2017) Yemen'deki üç katılım bankasının 2010-2014 verileri üzerinden yaptığı çalışma, banka kârlılığının GYSH, enflasyon oranı, aktif büyüklüğü, likidite, faaliyet gelirleri/aktif büyüklüğü oranı ve mevduat/aktif oranı ile pozitif, finansal risk ve toplam faaliyet gelirlerin aktif büyüklüğe oranı ile negatif ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

Robin, Salim ve Bloch (2018) tarafından yürütülen çalışma, Bangladeş'teki ticari bankaların finansal performansını kârlılık ölçümleri açısından 1983-2012 dönemi için banka düzeyinde yıllık veriler üzerinden incelemektedir. Çalışmanın sonuçları; sermaye yeterliliği ve kredilerin aktif büyüklüğe oranının kârlılığı en iyi açıklayan değişkenler olduğunu ortaya koymuştur. Kârlılığın; sermaye yeterliliği, kredilerin aktif büyüklüğe oranı, banka büyüklüğü, yoğunlaşma oranı ve enflasyon ile pozitif ilişkili olmakla birlikte, GSYH büyümesi ile anlamlı bir ilişkisi olmadığı tespit edilmiştir.

Al-Homaidi, Tabash, Farhan ve Almaqtari'nin (2018) ortak çalışmasında, 69 Hindistan bankasının 2007-2018 dönemine ait kârlılığının belirleyicileri, aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve net faiz marjı üzerinden araştırılmıştır. Çalışmanın sonuçları, aktif kârlılığının aktif büyüklüğü, faaliyet gelirlerinin toplam varlıklara oranı ve şube sayısı ile pozitif; kaldıraç oranı, GSYH ve piyasa faiz oranı ile negatif ilişkili olduğunu göstermiştir. Özkaynak kârlılığı, kredilerin ve faaliyet gelirlerinin toplam varlıklara oranı ve kaldıraç oranı ile pozitif; enflasyon, döviz kuru ve piyasa faiz oranı ile negatif ilişkili bulunmuştur. Net faiz marjının ise; kredilerin ve faaliyet gelirlerinin toplam varlıklara oranı ile pozitif; faaliyet giderleri, GSYH, döviz kuru ve piyasa faiz oranı ile negatif ilişkili olduğu ortaya konmuştur.

Tablo 3.1'de banka kârlılığı üzerine yapılan uluslararası çalışmalarda kullanılan bağımsız değişkenlere ilişkin bilgilerin özetine yer verilmektedir:

Tablo 3.1. Banka Kârlılığı Üzerine Yapılan Uluslararası Çalışmalar

Çalışma	Bağımsız Değişkenler
Molyneux, Thornton (1992)	Yoğunlaşma Oranı, Uzun Vadeli Tahvil Faiz Oranı, Para Arzındaki Yıllık Büyüme, Özkaynak, Likit Varlıklar, Enflasyon, Personel Giderleri

Angbazo (1997)	Takipteki Krediler, Faiz Oranı Riski, Likit Varlıklar, Kaldıraç Oranı, Yönetmelik Etkinlik, Faizsiz Rezervlerin Fırsat Maliyeti
Demirgüç-Kunt, Huizinga (1999)	Özkaynak, Kredi, Faiz Getirisi Olmayan Varlıklar, Kısa Vadeli Fonlar, Yabancı Sahipliği, Büyüme Oranı, Enflasyon, Reel Faiz, Vergi Oranı, Aktif/GSYH Oranı, Yoğunlaşma Oranı, Piyasa Kapitalizasyonu, Banka Sayısı, Zorunlu Karşılık Oranı, Mevduat Sigortası, Duran Varlıklar
Saunders, Schumacher (2000)	Faiz Dışı Giderler, Faiz Getirisi Olmayan Aktiflerin Fırsat Maliyeti, Özkaynaklar, Faiz Oranı Oynaklığı
Abreu, Mendes (2001)	Personel Giderleri, Özkaynak, Krediler, Banka Pazar Payı, İşsizlik, Enflasyon, Döviz Kuru
Afanasieff, Lhacer, Nakane (2002)	Banka Büyüklüğü, Vadesiz Mevduat, Maliyetli Kaynaklar, Operasyonel Maliyet, Likit Varlıklar, Hizmet Gelirleri/Toplam Faaliyet Geliri, Kaldıraç Oranı, Yabancı Sahipliği, Bankanın Piyasa Değeri,
Athanasoglu, Delis, Staikouras (2006)	Kredi, Özkaynak, Takipteki Krediler, Faaliyet Giderleri, Banka Büyüklüğü, Yabancı Sahipliği, Aktif Büyüklük Pazar Payı, Yoğunlaşma Oranı, Enflasyon, Kişi Başı Milli Gelir
Dietrich, Wanzenried (2011)	Özkaynak, Takipteki Krediler, Mevduat Büyüme Oranı, Banka Büyüklüğü, Faiz Gelirleri/Toplam Gelirler, Ortalama Mevduat Maliyeti, Yabancı Sahipliği, Vergi Oranı, GSYH, Faaliyet Gelirleri/Faaliyet Giderleri
Jamal, Hamidi, Karim (2012)	Enflasyon, GSYH, Piyasa Faiz Oranları, Hisse Senedi Piyasasının Kapitalizasyonu
Naceur, Omran (2011)	Aktif Büyüklük, Kredi, Özkaynak, Faiz Dışı Gelirler, GSYH, Enflasyon, Piyasa Kapitalizasyonu, Yoğunlaşma Oranı, Mevduat Sigortası, Tüketici Kredileri/GSYH
Petria, Capraru ve Ihnatov (2015)	Banka Büyüklüğü, Özkaynak, Takipteki Krediler, Faaliyet Giderleri/Faaliyet Gelirleri, Kredi/Mevduat, Diğer Faaliyet Gelirleri, Yoğunlaşma Oranı, Enflasyon, GSYH
Zampara, Giannopoulos, Koufopoulos (2017)	GSYH, İşsizlik, Aktif Büyüme Oranı, Mevduat Büyüme Oranı, Banka Aktif Büyüklük Pazar Payı, Banka Mevduat Pazar Payı
Yahya, Akthar, Tabash (2017)	Aktif Büyüklük, Likit Varlıklar, Özkaynak, Mevduat, Faaliyet Geliri, Faaliyet Gideri, GSYH, Enflasyon, Finansal İstikrar Seviyesi
Robin, Salim, Bloch (2018)	Aktif Büyüklük, Yoğunlaşma Oranı, Yabancı Sahipliği, Özkaynak, Kredi, GSYH, Enflasyon
Al-Homaidi, Tabash, Farhan, Almaqtari (2018)	Banka Büyüklüğü, Şube Sayısı, Krediler, Özkaynak, Faaliyet Geliri, Faaliyet Gideri, Likit Varlıklar, Kaldıraç Oranı, Mevduat, GSYH, Enflasyon, Piyasa Faiz Oranı, Döviz Kuru

3.2. Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Yapılan Çalışmalar

Bu başlıkta Türk Bankacılık sektörünün finansal performans göstergelerinin belirleyicileri üzerine yapılan çalışmalara yer verilmektedir.

Kaya'nın (2001) Türk Bankacılık sektörünün 1986-2000 dönemi net faiz marjının belirleyicilerini araştırdığı çalışmasının sonuçları, menkul değerler cüzdanı ile ödenecek vergi, resim, harç ve primlerin toplam varlıklar içindeki payının ve zorunlu karşılık oranlarının artmasının net faiz marjının artmasına neden olduğunu ortaya koymuştur. Toplam varlıklar/M2 para arzı ile cari işlemler dengesi/TCMB rezervlerinin ise net faiz marjını negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Kaya (2002) tarafından 1997-2000 döneminde Türk bankacılık sektörünün kârlılığının belirleyicilerini araştıran çalışma ise, özkaynak, likidite, personel harcamaları, krediler, kötü aktifler ve mevduatlar temel mikro belirleyiciler olarak, enflasyon ve konsolide bütçe açığı makro belirleyiciler olarak aktif kârlılığını açıklamada anlamlı bulunmuştur. Özkaynaklar, menkul değerler cüzdanı, likidite, personel harcamaları, krediler, mevduatlar, yabancı para pozisyonu ve piyasa payı bankacılık sektörüne özgü belirleyiciler olarak, enflasyon, konsolide bütçe açığı ve reel faiz ise makro belirleyiciler olarak özkaynak kârlılığını açıklamada anlamlı bulunmuştur.

Atasoy (2007) panel veri regresyon tekniği kullanarak, Türk Bankacılık sektörünün 1990-2005 dönemindeki aktif kârlılığı ile net faiz marjının bankalara özgü, sektöre ilişkin ve makro ekonomik belirleyicilerini araştırmıştır. Çalışmanın sonucu, özkaynaklar, duran aktifler, karşılık giderleri, faiz dışı giderler, aktif büyüklük, enflasyon, sektör yoğunlaşması ve sektörün milli gelir içindeki payının aktif kârlılığı ve net faiz marjı üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuştur.

Gülhan ve Uzunlar (2011) tarafından Türk Bankacılık sektöründe kârlılığın belirleyicilerini tespit etmek amacıyla 1990-2008 yılları arasındaki veriler kullanılarak yapılan çalışma; sermaye yeterliliği, faaliyet giderleri, likidite durumu, banka büyüklüğü, menkul kıymet cüzdanı ve takipteki krediler gibi bankalara özgü değişkenlerin aktif kârlılığı üzerinde anlamlı etkilerinin olduğunu tespit etmiştir.

Alper ve Anbar'ın (2011) ortak çalışmasında, Türkiye'deki bankaların 2002-2010 dönemindeki kârlılıklarının bankaya özgü ve makroekonomik belirleyicileri incelenmiştir. Kârlılık göstergesi olarak aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığının kullanıldığı çalışmada, bankaya özgü faktörlerden aktif büyüklüğünün ve faiz dışı gelirin banka kârlılığı üzerinde olumlu ve önemli bir etkiye sahip olduğunu ortaya konmuştur. Bankanın kredi portföyünün büyüklüğü ve takipteki krediler ise kârlılık üzerinde olumsuz ve önemli bir etkiye sahiptir. Kârlılığı etkileyen tek makroekonomik faktör ise reel faiz oranı olarak belirlenmiştir.

Turgutlu (2014) tarafından yapılan çalışma, 2006 Nisan ile 2012 Şubat döneminde Türk bankacılık sektörünün kârlılığının belirleyicilerini aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı üzerinden araştırmıştır. Çalışmanın sonuçları, aktif kârlılığının bankanın finansal sağlamlığı ve GSYH ile pozitif ilişkili, toplam faaliyet giderleri ve bilanço dışı yükümlülüklerin toplam varlıklarına oranı ile negatif ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Bankanın finansal sağlamlığı ve aktif büyüklüğü özkaynak kârlılığı ile pozitif; özkaynaklar, krediler, toplam faaliyet giderleri ve bilanço dışı yükümlülüklerin toplam varlıklarına oranı ise özkaynak kârlılığı ile negatif ilişkilidir.

Güneş (2015) tarafından 2002-2012 döneminde Türkiye'deki 22 bankanın verisi kullanılarak aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığının belirleyicilerini tespit etmek amacıyla yapılan çalışmanın sonuçları, aktif büyüklüğü, özkaynakların aktife oranı ve enflasyon oranının aktif kârlılığı ile pozitif; takipteki kredilerin ise aktif kârlılığı ile negatif ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Özkaynak kârlılığını ise özkaynakların aktife oranı ve enflasyon oranının pozitif yönde etkilediği sonucuna varılmıştır.

Özgür ve Görüş (2016) tarafından 2006-2016 yılları arası aylık veriler kullanılarak bankaya özgü ve makroekonomik faktörlerin Türkiye'deki mevduat bankalarının kârlılığına etkisini incelemeyi amaçlayan çalışma, sermayenin toplam aktiflere oranı, takipteki kredilerin toplam nakdi kredilere oranı, net faiz gelirlerinin ortalama toplam aktiflere oranı ve TCMB politika faiz oranının aktif getirisi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Faiz dışı gelirin toplam aktiflere oranı, mevduat bankalarının bankacılık sektöründeki payı, operasyonel giderlerin

ortalama toplam aktiflere oranı ve döviz kurunun ise kârlılık üzerinde istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir.

Reis, Kılıç ve Buğan (2016) tarafından yapılan çalışma, 2009-2013 döneminde Türkiye'deki 14 adet mevduat bankasının aktif kârlılığının ve net faiz marjının belirleyicilerini araştırmıştır. Çalışmanın sonuçları, piyasa kapitalizasyonunun aktif kârlılığını pozitif, kredi/mevduat oranı ile kaldıraç oranının ise aktif kârlılığını negatif yönde etkilediğini göstermektedir. Kredi/mevduat oranı, kaldıraç oranı, piyasa kapitalizasyonu ve GSYH net faiz marjını ise negatif etkilemektedir.

Saldanlı ve Aydın (2016) tarafından aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı üzerinden 2004-2014 döneminde Türkiye'deki 23 mevduat bankasının kârlılığını etkileyen faktörler araştırılmıştır. Çalışmanın sonuçları, özkaynakların toplam varlıklara oranı, faiz dışı gelirlerin toplam varlıklara oranı ve faiz gelirlerinin faiz giderlerine oranının aktif kârlılığı üzerinde pozitif yönde; faiz dışı gelirlerin toplam varlıklara oranının ayrıca özkaynak kârlılığı üzerinde pozitif yönde etkili olduğunu ortaya koymuştur.

Okuyan ve Karataş (2017) tarafından yapılan çalışma, 2002-2013 döneminde Türkiye'deki 19 mevduat bankasının kârlılığını etkileyen faktörleri incelemiştir. Kârlılık ölçütleri olarak aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve net faiz marjını esas alan çalışmanın sonuçları, özkaynak, mevduat, faiz dışı gelir ve personel giderlerinin toplam varlıklara oranı ile net faiz gelirlerinin toplam gelir içindeki payı, aktif büyüklük, enflasyon ve GSYH'nın aktif kârlılığını pozitif yönde; takipteki krediler ile likit varlıkların aktif kârlılığını negatif yönde etkilediğini göstermektedir. Aktif kârlılığından farklı olarak, özkaynak ve faiz dışı gelirlerin toplam varlıklara oranı ile GSYH özkaynak kârlılığı üzerinde; takipteki krediler ile likit varlıklar ise net faiz marjı üzerinde etkili olmamıştır. Ayrıca, aktif büyüklüğü net faiz marjını azaltmaktadır.

Özden (2017) tarafından Banka karlılığının temel ölçütlerinin; içsel (mikro), sektörel ve makro ekonomik belirleyiciler çerçevesinde incelendiği çalışma, aktif karlılığını ve özkaynak karlılığını etkileyen en önemli belirleyicilerden birinin yoğunlaşma oranı, net faiz marjını etkileyen en önemli belirleyicilerden birinin ise aktif kalitesi olduğunu ortaya koymuştur.

Karakuza (2017) tarafından yapılan çalışma, 2005-2014 döneminde Türk ticari bankalarının kârlılığının bankaya özgü belirleyicilerini incelemiş, net faiz gelirinin toplam faaliyet gelirine oranı ile faiz dışı gelirin toplam varlıklara oranının kârlılıkla pozitif, tüketici kredilerinin toplam kredilere oranının ise kârlılık ile negatif ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

Topak ve Talu (2017) tarafından gerçekleştirilen çalışma, 2005-2015 dönemi için Türkiye'deki ticari banka kârlılığının bankaya özgü ve makroekonomik belirleyicilerini araştırmıştır. Çalışmanın sonuçları, kredi faizinin mevduat faizine oranı, net ücret ve komisyon gelirlerinin toplam işletme giderlerine oranı gibi bankaya özgü değişkenler ve göreceli büyüklüğün, aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı ile temsil edilen kârlılık göstergeleri üzerinde olumlu ve önemli bir etkiye sahip olduğunu ortaya konmuştur. Diğer taraftan, diğer faaliyet giderlerinin toplam işletme gelirlerine oranı, tahsili gecikmiş kredilerin toplam kredilere oranı ve sermaye yeterliliğinin kârlılıkla olumsuz yönde ilişkili olduğu belirlenmiştir.

Işık ve Kambay'ın (2019) 2002-2017 dönemi için Türkiye'deki banka kârlılığının bankaya özgü ve makroekonomik belirleyicileri incelediği çalışmasında, banka kârlılığını etkileyen önemli değişkenlerin operasyonel etkinlik, döviz kuru, banka büyüklüğü, aktif yönetimi, enflasyon ve faiz oranı olduğu belirlenmiştir. Bankaya özgü faktörlerden döviz pozisyonu, operasyonel etkinlik ve likit varlıklar kârlılığı negatif; aktif yönetimi ve banka büyüklüğü ise kârlılığı pozitif yönde etkilemektedir. Makroekonomik değişkenlerden enflasyon ve döviz kurunun kârlılığı negatif yönde, TCMB ortalama fonlama faiz oranının ise sadece öz sermaye kârlılığını pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Tablo 3.2'de Türk Bankacılık sektörünün kârlılığı üzerine yapılan çalışmalarda kullanılan bağımsız değişkenlere ilişkin bilgilerin özetine yer verilmektedir:

Tablo 3.2. Türk Bankacılık Sektörünün Kârlılığı Üzerine Yapılan Çalışmalar

Çalışma	Bağımsız Değişkenler
Kaya (2001)	Menkul Değerler Cüzdanı, Toplam Varlıklar/M2 Para Arzı, Cari İşlemler Dengesi/TCMB Rezervleri, Zorunlu Karşılık Oranı, Vergi, Resim, Harç, Prim /Toplam Varlıklar, Net Faiz Marjı

Kaya (2002)	Özkaynaklar, Likit Varlıklar, Menkul Değerler Cüzdanı, Takipteki Alacaklar, Personel Giderleri, Faiz Dışı Giderler, Kredi, Mevduat, Banka Pazar Payı, Net Döviz Yükümlülükleri, Enflasyon, Bütçe Açığı, GSYH, Reel Faiz Oranı
Atasoy (2007)	Özkaynaklar, Krediler, Mevduat, Duran Aktifler, Takipteki Alacaklar, Faiz Dışı Giderler, Aktif Büyüklük, Enflasyon, GSYH, Aktif/GSYH Oranı, Yoğunlaşma Oranı, Piyasa Kapitalizasyonu
Gülhan, Uzunlar (2011)	Özkaynak, Faaliyet Giderleri, Likidite, Menkul Değerler Cüzdanı, Takipteki Krediler, Aktif Büyüklüğü, Enflasyon, GSYH, Aktif/GSYH Oranı, Yoğunlaşma Oranı
Alper, Anbar (2011)	Aktif Büyüklük, Özkaynaklar, Takipteki Krediler, Likidite, Mevduat, Net Faiz Marjı, Faiz Dışı Gelirler, GSYH, Enflasyon, Reel Faiz Oranı
Turgutlu (2014)	Banka Büyüklüğü, Krediler, Özkaynak, Faaliyet Giderleri, Bilanço Dışı Yükümlülükler, Finansal sağlamlık, Yoğunlaşma Oranı, GSYH, Para Piyasası Faiz Oranı
Güneş (2015)	Aktif Büyüklüğü, Özkaynak, Risk Yönetimi, Personel Giderleri, Takipteki Krediler, Likidite Oranı, Enflasyon, GSYH, Yoğunlaşma Oranı
Özgür, Görüş (2016)	Özkaynaklar, Takipteki Alacaklar, Faiz Dışı Gelirler, Faiz Gelirleri, Operasyonel Giderler, Mevduat Bankaları Pazar Payı, Döviz Kuru, TCMB Politika Faizi
Reis, Kılıç, Buğan (2016)	Kaldıraç Oranı, Likidite Oranı, Faaliyet Giderleri, Kredi/Mevduat Oranı, Enflasyon Oranı, GSYH, Piyasa Kapitalizasyonu
Saldanlı, Aydın (2016)	Özkaynak, Faiz Dışı Gelir, Faiz Geliri/Faz Gideri, Personel Gideri
Özden (2017)	Likidite Oranı, Risk Yönetimi, Takipteki Krediler, Aktif Büyüklük, Personel Gider, Özkaynaklar, Sermaye Yeterliliği Standart Oranı, Yoğunlaşma Oranı, Enflasyon, GSYH, Sanayi Üretim Endeksi
Okuyan, Karataş (2017)	Özkaynaklar, Mevduatlar, Personel Giderleri, Faiz Dışı Gelirler, Faiz Gelirleri/Toplam Gelir, Takipteki Krediler, Likit Varlıklar, Aktif Büyüklük, Enflasyon, GSYH, İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
Karakuza (2017)	Özkaynak, Mevduat, Krediler, Faiz Geliri/ Toplam Gelir, Faiz Dışı Gelir, Kredi Karşılıkları, Likit Varlıklar, Tüketici Kredileri/Toplam Krediler
Topak, Talu (2017)	Operasyonel Gider/Toplam Faaliyet Geliri, Kredi Faiz Gelirleri/ Mevduat Faiz Giderleri, Takipteki Krediler, Komisyon Gelirleri/ Toplam Giderler, Özkaynak, Banka Büyüklüğü, GSYH, Piyasa Faiz Oranı, Sepet Kur
Işık, Kambay (2019)	Özkaynak, Döviz Pozisyonu, Faaliyet Giderleri, Faaliyet Gelirleri, Mevduat, Likidite Oranı, Krediler, Banka Büyüklüğü, GSYH, Enflasyon, Döviz Kuru, TCMB Ortalama Fonlama Faizi

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TCMB’NİN AZAMİ FAİZ ORANI DÜZENLEMELERİNİN BANKALARIN FİNANSAL PERFORMANSINA ETKİSİ

4.1. Amaç ve Kapsam

Bu çalışmada Kanun ve Bakanlar Kurulu Kararlarıyla TCMB’ye verilen yetkiler çerçevesinde, TCMB tarafından faiz oranlarının sınırlandırılmasına ilişkin yasal düzenlemelerin Türk Bankacılık sektörünün finansal performansına etki edip etmediği, düzenlemelerin kapsam ve oran değişikliklerinin hangi ölçüde performans göstergelerine etki ettiğinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmanın kapsadığı zaman aralığı olarak Ocak 2005-Nisan 2018 dönemi seçilmiştir. Bu aralığın seçilme sebebi, bankaların faaliyetlerine ilişkin ilk sınırlamanın yapıldığı 01.06.2006 tarihinden önceki dönemlerin de çalışmaya dahil edilerek düzenlemelerin kapsamı ve düzenlemedeki faiz tavanlarının değişiminin yanı sıra ilk etapta düzenlemenin yürürlüğe girmesinin de etkilerinin ölçülebilmesidir. Çalışmanın öznesi ise Türk Bankacılık sektörü olarak belirlenmiş olup, çalışmada banka veya banka grubu bazlı ayırım yapılmadan bir bütün olarak bankacılık sektörünün finansal performansı ele alınmıştır.

4.2. Değişkenler

Bu başlıkta, yapılan çalışma kapsamında Türk Bankacılık sektörünün finansal performans göstergeleri ile finansal performansın belirleyicileri olarak seçilen değişkenler detaylı bir şekilde anlatılmaktadır.

4.2.1. Bankaların Finansal Performans Göstergeleri

Bir ticari işletmenin kurulması ve faaliyet göstermesinin altında yatan çeşitli sayıda amaç bulunabilmekle birlikte, gelir elde etmek bütün ticari işletmelerin ortak faaliyet amacı olarak gösterilebilir. Ticari hayatın içinde finansal araçlar olarak kendine yer bulan bankaların da ortak amacı topladığı kaynaklarla kârını maksimum seviyeye çıkartmaktadır.

Diğer taraftan, kâr ve kârlılığın birbiriyle ilişkili ancak farklı kavramlar olduğunu unutmamak gerekir. Kâr, bir mali dönemden diğerine mutlak miktarda veya yüzdesel olarak değişimi ifade eder. Kârlılık ise aktif kârlılığı (net kâr / toplam varlık) ve özkaynak kârlılığı (net kâr / öz sermaye) gibi oranlarla ölçülür. Dolayısıyla, bir bankanın mutlak değer anlamında kârı artabilirken aynı zamanda kârlılığı azalıyor olabilir. Bu noktada kâr ile kârlılık arasındaki fark; kârlılığın kâr elde etmek için maruz kalınan riskleri de hesaba katmasıdır (Golin & Delhaise, 2013, s. 262). Sonuç olarak, diğer ticari işletmeler gibi bankalar için de finansal performansın en sağlıklı ölçütü kârlılıkla ilgili göstergelerdir.

Kârlılığı ifade eden temel göstergeler arasında aktif kârlılığı (ROA) ve özkaynak kârlılığı (ROE) başı çekmektedir. Ulusal ve uluslararası literatürde bankaların kârlılığının genellikle aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı ile ölçüldüğü görülmektedir (Atasoy, 2007); (Dietrich & Wanzenried, 2011); (Değer & Ambar, 2011); (Gülhan & Uzunlar, 2011); (Işık & Kambay, 2019); (Zampara, Giannopoulos, & Koufopoulos, 2017); (Karakuza, 2017); (Kaya, 2002); (Robin, Salim, & Bloch, 2018); (Topak & Talu, 2017); (Yahya, Akhtar, & Tabash, 2017); (Özden, 2017); (Özgür & Görüş, 2016). Bu çalışma kapsamında da bankaların finansal performans göstergesi olarak aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı seçilmiştir.

Türk Bankacılık Sektörünün finansal performansının tahminine ilişkin bu çalışmada kullanılacak modelde **ROA** ve **ROE** bağımlı değişken olarak yer alacaktır. Aktiflerden sağlanan getiri olarak da isimlendirilebilen aktif kârlılığı (ROA), bir işletmenin dönem net kârının toplam aktiflere bölünmesiyle bulunan bir orandır. Bankanın aktifindeki 100 birim varlıktan kaç birim net kâr elde ettiğini gösteren bu oran, banka yönetiminin bankanın kaynaklarını ne kadar iyi ve verimli kullandığını yansıtmaktadır (Dietrich & Wanzenried, 2011).

Çalışmada kullanılacak diğer kârlılık göstergesi özkaynak kârlılığı (ROE) olarak belirlenmiştir. Özkaynaklardan sağlanan getiri olarak da bilinen bu oran, bir işletmenin dönem net kârının özkaynak tutarına bölünmesiyle bulunmaktadır. Bankanın pasifindeki 100 birim özkaynaktan kaç birim net kâr elde ettiğini gösteren bu oran, sermayedarın kendi cebinden bankanın faaliyetlerine özgülediği fonlardan

banka yönetiminin ne ölçüde kâr elde ettiğini göstermektedir. Özkaynak kârlılığı, sermayedarın risk alarak bankaya koyduğu fonlar ile bunlardan elde edilen getiri arasındaki ilişkiyi de ifade ettiğinden önemli bir finansal performans göstergesidir (Özden, 2017).

4.2.2. Bankaların Finansal Performansının Belirleyicileri

Bu başlıkta, bankaların finansal performansının belirleyicileri olarak kullanılan bağımsız değişkenler detaylı bir şekilde açıklanmaktadır. Literatürde, finansal performansın belirleyicileri olarak kullanılan bağımsız değişkenler; genellikle içsel (bankaya özgü) ve makroekonomik olmak üzere iki farklı kategori altında sınıflandırılmaktadır. Bu çalışmada, bankaların finansal performansının belirleyicisi olarak ulusal ve uluslararası literatürde sıklıkla yer alan 9 adet içsel (bankaya özgü) belirleyici ve 3 adet makroekonomik belirleyici bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Çalışmada, banka bazlı veriler kullanılmadan Türk Bankacılık sektörü bir bütün olarak ele alındığından, içsel (bankaya özgü) değişkenler sektörün toplamının ortalamasını ifade etmektedir.

4.2.2.1. Finansal Performansın İçsel Belirleyicileri

Bankaların finansal performanslarının göstergesi sayılan içsel belirleyiciler, genellikle banka mali tablolarından elde edilen rasyolar ile hesaplanmaktadır. Bir bankanın bir mali dönem boyunca gösterdiği performansın göstergesi olan mali tablolardan elde edilen rasyolar ise banka yönetimlerinin karar ve tercihlerinin bir sonucunu yansıtmaktadır. Bu noktada, bankaların finansal performansının içsel belirleyicileri aktif-pasif yönetimi, likidite yönetimi, risk yönetimi ve sermaye yeterliliğinin göstergesi olan değişkenlerle ilişkilendirilmektedir (Özden, 2017, s. 69). Çalışmada içsel belirleyicileri temsil eden 9 bağımsız değişken kullanılmıştır. Analize dahil edilen bu 9 bağımsız değişkene ilişkin açıklamalara aşağıda yer verilmektedir.

- **Faiz Dışı Gelir Gider Dengesi (FDGG), Faiz Dışı Gelir / Faiz Dışı Gider**

Faiz dışı gelirler bankaların müşterilerine kredi kullandırma dışında sunduğu hizmetlerden sağladığı gelirlerdir. Kredilerden alınan ücret, masraf ve komisyonlar ile

bankacılık hizmet gelirleri faiz dışı gelirlere verilebilecek en tipik örnekler olarak öne çıkmaktadır. Faiz dışı giderler ise, bankanın faaliyetlerinin yürütülmesi için yapılan personel gideri, ödenen ücret, masraf ve komisyonlar, vergi ve karşılık giderleri gibi harcamalardır (Hazar & Babuşçu, 2014, s. 40-42).

Literatürde, faiz dışı gelir ve faiz dışı giderlerle ilgili birbirinden farklı bağımsız değişkenler kullanılmaktadır. Faiz dışı gelirlerin toplam varlıklara oranı (Saldanlı & Aydın, 2016), (Özgür & Görüş, 2016), (Tunay & Silpar, 2006), (Değer & Ambar, 2011) ile faiz dışı giderlerin toplam varlıklara oranını (Kaya, 2002) kullanan çalışmaların yanı sıra operasyonel giderlerin toplam varlıklara oranını kullanan çalışmalar (Topak & Talu, 2017), (Işık & Kambay, 2019) da mevcuttur. Bu çalışmada faiz dışı gelir gider dengesinin göstergesi, faiz dışı gelirlerin faiz dışı giderlere bölünmesi sonucu bulunan oran olarak belirlenmiştir. Faiz dışı gelir gider dengesindeki iyileşmenin bankacılık sektörünün kârlılığını pozitif yönde etkileyeceği beklenmektedir. Diğer taraftan, faiz dışı gelir gider dengesindeki bir kötüleşme, bankalar tarafından rekabet koşulları çerçevesinde faiz geliri ile gideri arasındaki marj genişletilerek de giderilmeye çalışılabilmektedir. Bu kapsamda, faiz dışı gelir gider dengesi faiz marjına etki edebilecek bir unsur olarak da öne çıkmaktadır.

- **Mevduat (MEAK)**, Toplam Mevduat (Bankalar Mevduatı Hariç) / Toplam Varlıklar

Türk Bankacılık sektörünün temel fon kaynağı olan mevduat, pasif maliyetini oluşturan en büyük kalemdir. Ortalama vadesi genellikle 32-45 gün arasında değişen mevduat, kısa vadeli yapısı ile enflasyon oranındaki değişimi hızlı bir şekilde bankanın pasif maliyetine yansıtmaktadır. Türk Bankacılık sektörü üzerine yapılan bazı ampirik çalışmalar mevduatların toplam varlıklara oranının kârlılığı artırdığını öne sürerken, tam tersi sonuca ulaşan çalışmalar da mevcuttur. Değer ve Ambar'ın çalışmasında (2011), mevduatların en ucuz fon kaynağı olduğunu öne sürülerek mevduat artışının faiz marjı ve kârlılığa pozitif etkisi olduğu belirtilmektedir. Kaya (2002) ise çalışmasında, mevduatların toplam varlıklara oranının artışı ile faiz marjı ve kârlılık göstergeleri arasında negatif bir ilişki bulmuş ve bu sonuca sebep olarak mevduatın yüksek maliyete sahip bir kaynak olmasını göstermiştir.

- **Menkul Kıymetler (MNAK), Toplam Menkul Kıymetler / Toplam Varlıklar**

Bankalar, menkul kıymet piyasasındaki faizlerin dalgalanmasından kâr elde etmek veya vadeye kadar elde tutup faiz geliri elde etmek amacıyla, bono, tahvil, hisse senedi, yatırım fonu gibi finansal varlıklara yatırım yapmaktadır. Türk Bankacılık sektörünün menkul kıymet cüzdanının önemli bir kısmı Devlet İç Borçlanma Senetlerinden oluşmaktadır. Kamunun borçlanma ihtiyacının arttığı dönemlerde Hazine'ye borç vermek, gelecek dönemlerde banka kârlılıklarına pozitif olarak yansıyabilmektedir. Diğer taraftan, bankaların varlıklarını menkul kıymetlere plase etmesi kredi verilebilecek fon miktarını kısıtlayarak kredi piyasasında faiz oranlarını da etkileyebilmektedir.

- **Repo (RPAK), Repo ile Sağlanan Fonlar / Toplam Varlıklar**

Repo ile sağlanan fonların büyük bir kısmı, bankaların TCMB bünyesindeki organize piyasadan haftalık repo ihaleleri yoluyla yaptığı borçlanmalardan oluşmaktadır. Son yıllarda yurtdışı bankalardan yabancı para cinsinden repo ile sağlanan fonlar artış gösterse de bu kaynak kaleminin temel fonksiyonu bankaların kısa vadeli likidite ihtiyacını karşılamasıdır. Diğer taraftan, TCMB tarafından zorunlu karşılık oranlarının artırıldığı dönemlerde oluşan ek zorunlu karşılık yükümlülüğünü de bankaların TCMB'den repo ile fon sağlayarak karşılama yoluna gittiği görülmektedir. Bu sebeple, repo ile sağlanan fonların toplam varlıklara oranının zorunlu karşılık oranlarının değişiminden etkilendiği söylenebilir.

- **Sermaye Yeterliliği (SYR), Sermaye Yeterliliği Standart Oranı**

Sağlam bir sermaye yapısı bankacılık sektörünü dış şoklara karşı dayanıklı kılarak temerrüt riskini en aza indirmekte, kârlılığın ise yüksek ve sürdürülebilir olmasını sağlamaktadır. Literatürde sermaye yeterliliğine ilişkin bağımsız değişken olarak sıklıkla özkaynak toplamının toplam varlıklara oranının kullanıldığı görülmektedir (Güneş, 2015), (Özgür & Görüş, 2016), (Işık & Kambay, 2019), (Kaya, 2002), (Değer & Ambar, 2011), (Topak & Talu, 2017). Literatürde sadece Özden'in (2017) çalışmasında standart oranın kullanılmış olduğu görülmektedir.

Uluslararası boyutlarda yaşanan ekonomik krizlerin sonrasında bankacılık sektöründe finansal istikrarı sağlamak ve sistemik riski en aza indirmek amacıyla oluşturulan Basel Bankacılık Gözetim Komitesi, bankaların sermaye yeterliliğine ilişkin global standartlar belirlemektedir. Basel Komitesi tarafından oluşturulan standartlar çerçevesinde BDDK tarafından yayımlanan “Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik” gereğince hesaplanan “Sermaye Yeterliliği Standart Oranı”, özkaynak toplamının; kredi riskine esas tutar, piyasa riskine esas tutar ve operasyonel riske esas tutarın toplamına oranını ifade etmektedir. Ayrıca, yurtdışındaki borçlanma piyasalarında da esas alınan ve sağlam bir sermaye yapısının göstergesi olarak kabul edilen oran bu şekilde hesaplanmaktadır. Bu sebeplerle, çalışmada Türk Bankacılık sektörünün özkaynak toplamının toplam varlıklara oranı yerine BDDK tarafından yayımlanan Yönetmelik kapsamında hesaplanan sermaye yeterlilik oranının kullanılması uygun görülmüştür.

Sermaye yeterliliğinin kârlılığa etkisiyle ilgili farklı görüşler mevcuttur. Sermayenin sağlam olduğu algısı sektörün borçlanma maliyetlerini düşürmekte, bu da kredi faizlerinin düşüşüne ve kredi hacminin artışına yol açarak kârlılığa pozitif olarak etki edebilmektedir. Diğer taraftan, özkaynak maliyeti borçlanma maliyetinden yüksek olduğundan, sermayenin fırsat maliyeti kârlılıkta düşüşe neden olabilir. Bu sebeple, sermaye yeterliliği oranının kârlılığa net etkisinin belirsiz olacağı söylenebilir (Topak & Talu, 2017).

- **Aktif Kalitesi (TKAK),** Takipteki Krediler (Brüt) / Toplam Nakdi Krediler

Net faiz gelirleri operasyonel gelirlerin önemli bir kısmını oluşturmasına rağmen, gelirin tahsil edilebilirliği tahakkukundan daha önemlidir. Tahsili mümkün olmayan kredilerin toplam krediler içindeki oranının artışı banka kârlılığını düşürmektedir (Topak & Talu, 2017).

Takipteki kredilerin banka kârlılığına etkisini belirlemek için literatürde genellikle takipteki kredilerin (net) toplam nakdi kredilere oranı (Özden, 2017), (Kaya, 2002), (Değer & Ambar, 2011) veya krediler için ayrılan karşılıkların nakdi kredilere oranı (Karakuza, 2017), (Atasoy, 2007) bağımsız değişken olarak kullanılmaktadır. Ayrıca, takipteki kredilerin (brüt) toplam nakdi kredilere oranını bağımsız değişken

olarak esas alan alışmalar (Özgür & Görüş, 2016), (Topak & Talu, 2017) da mevcuttur.

Bu çalışmada takipteki kredilerin (brüt) toplam varlıklara oranı bağımsız değişken olarak seçilmiştir. Bu seçimin birinci gerekçesi ihtiyaten karşılık ayrılan tutarın muhasebe kuralları sebebiyle mali tablolara dönem zararı olarak yazılmasının kârlılık göstergelerine negatif etki yapmasıdır. İkinci sebep ise, karşılık ayrılmamış kısmın anapara ve faiz tahsilatının durması sebebiyle donuk alacağın yeni kredi kullandırılmasını azaltıcı etki yaparak kârlılığı düşürmesidir. Bu açılardan bakıldığında, brüt takipteki kredilerin özellikle kârlılık bazlı performans göstergelerini yansıtmada daha sağlıklı olduğu değerlendirilmiştir.

Takipteki kredilerin toplam kredilere oranı bankanın aktif kalitesinin önemli bir ölçütüdür. Bu oranın yükselmesi daha düşük bir kredi kalitesini ve dolayısıyla daha düşük bir kârlılığı göstereceğinden, bu değişkenin banka kârlılığı ile ilişkisinin negatif olması beklenmektedir.

- **Kredi-Mevduat Faiz Marjı (AOKM)**, Ağırlıklı Ortalama Yıllık Kredi Faizi (Kredi kartı ve KMH hariç) - Ağırlıklı Ortalama Yıllık Mevduat Faizi
- **TCMB Azami Faiz-Mevduat Faiz Marjı (AOAM)**, TCMB Yıllık Azami Faiz Oranı - Ağırlıklı Ortalama Yıllık Mevduat Faizi

Türk Bankacılık sektörü temel olarak mevduat ile fon toplayan ve bu fonlardan ekonomik birimlere kredi sağlayan bir yapıya sahiptir. Bu sebeple, kredilerden alınan faiz, faiz gelirlerinin; mevduata ödenen faiz ise faiz giderlerinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Dolayısıyla, kredi faiz oranı ile mevduat faiz oranı arasındaki marjın net faiz gelirlerinin ve banka kârlılığının belirleyicisi olduğu söylenebilir.

Literatürde bu marj seviyesinin, net faiz gelirlerinin toplam varlıklara oranı (Değer & Ambar, 2011), kredi faiz gelirlerinin mevduat faiz giderlerine oranı (Topak & Talu, 2017), faiz gelirlerinin faiz giderlerin oranı (Saldanlı & Aydın, 2016) olarak veya net faiz marjı ile (Kaya, 2001) ölçüldüğü görülmektedir. Bu alışmada, TCMB'nin belirlediği azami faiz oranı seviyesinin değişiminin banka kârlılığına etkisinin ölçülmesi amaçlandığından, kredi ve mevduat faiz oranları arasındaki marjı

ifade edecek bağımsız değişken ağırlıklı ortalama yıllık kredi faizi ile ağırlıklı ortama yıllık mevduat faizinin farkı olarak belirlenmiştir. Böylelikle bu değişkenin azami faiz uygulanmayan krediler (kredi kartı ve KMH hariç) ve azami faiz uygulanan krediler olmak üzere iki bağımsız değişkene ayrıştırılmasıyla çalışmanın amacına ulaşmak mümkün olmuştur.

Çalışmada azami faiz uygulanmayan krediler için ağırlıklı ortalama yıllık kredi faizinin ağırlıklı ortalama yıllık mevduat faizi ile farkı, TCMB tarafından azami faiz belirlenen krediler (kredi kartı ve KMH) için TCMB yıllık azami faiz oranı ile ağırlıklı ortalama yıllık mevduat faizinin farkı kullanılacaktır. Azami faize tabi krediler için hesaplanan farkta direkt olarak azami faiz tavanı seviyesinin kullanılmasının sebebi, pratikte kredi kartı ve KMH kaynaklı kredilerde faiz oranının, düzenlemenin yürürlüğe girdiği günden beri tavan seviyesinin altında oluşmamasıdır. Karahan (2011) tarafından kredi kartında azami faiz oranı düzenlemelerinin kredi kartı faiz oranlarına etkisi üzerine yapılan çalışma, kredi kartlarına uygulanan azami faiz oranları sonucunda faizlerde rekabet yoluyla beklenen düşüşün gerçekleşmediğini, kredi kartı işlemlerinin içerdiği görece yüksek temerrüt riski sebebiyle bankaların faiz oranlarında indirim gitmeye yanaşmadığını gözlemlemiştir. Aysan vd. (2011) tarafından yapılan çalışma da kredi kartında fiyat rekabetinin bulunmadığını ve faizlerin fonlama maliyetlerinden bağımsız olarak belirlendiğini göstermiştir.

Çalışmada ağırlıklı ortalama kredi faizleri ile ağırlıklı ortalama mevduat faizleri arasındaki fark ve TCMB azami faiz oranı ile ağırlıklı ortalama mevduat faizleri arasındaki fark arttıkça banka kârlılığının yükseleceği söylenebilir. Diğer taraftan, kredi ve mevduat faizleri arası farkın açıldığı dönemlerde yüksek kredi faizlerinden dolayı kredi kullanımının azalacağı, bunun da kredi hacmini daraltarak kârlılığın negatif etkilenmesine sebep olabileceği de ihtimaller dahilindedir.

- **Risk Yönetimi (TVAK),** (Bilanço Dışı Riskler; Türev Finansal Varlıklar) / Toplam Varlıklar

Bankalar bilanço içinde aldığı pozisyonlardan kaynaklanan risklerini yönetmek için türev finansal araçlar kullanmaktadır. Özellikle kur riski ve faiz oranı riski söz konusu olduğunda, bunlardan kaynaklanan risklerin giderilmesi için Türk

Bankacılık sektörü çoğunlukla bilanço dışı türev ürünler kullanmaktadır. Bu kapsamda, vadeli döviz ve faiz işlemleri, opsiyon sözleşmeleri ile para ve faiz swapı gibi enstrümanlara sıklıkla rastlanmaktadır. Bu enstrümanlar piyasadaki faiz ve döviz kuru seviyelerinde yaşanan dalgalanmalara karşı bankanın uğrayacağı zararı minimize etmektedir. Çalışmada, bankaların riskten korunma amacıyla kullandığı türev finansal varlıkların aktif toplamına oranının artışının bankacılık sektörünün kârlılığını pozitif yönde etkileyeceği beklenmektedir.

4.2.2.2. Finansal Performansın Makroekonomik Belirleyicileri

Bankaların finansal performansının bir diğer kategorik göstergesi olan makroekonomik belirleyiciler, banka yönetimlerinin kontrolünde olmayan dış ve çevresel faktörlerden kaynaklanan değişikliklerin bankaların finansal performansına etkisini göstermektedir.

Çalışmada makroekonomik belirleyicileri temsil eden 3 bağımsız değişken kullanılmıştır. Analize dahil edilen bu 3 bağımsız değişkene ilişkin açıklamalara aşağıda yer verilmektedir.

- **İşsizlik (ISLK)**, Mevsim ve Takvim Etkilerinden Arındırılmış Yıllık İşsizlik Oranı

İşsizlik oranındaki artış doğrudan ve dolaylı olarak ortalama harcanabilir geliri azaltarak hem kredilerin geri ödenme kabiliyetini düşürmekte hem de yeni kredi talebini sınırlamaktadır. İşsizlik oranının artışının bu yolla banka kârlılığı üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olması beklenmektedir. Ayrıca, işsizlik oranı, takipteki kredilere etki edebilecek bir unsur olarak da öne çıkmaktadır.

- **Enflasyon (TUFİ)**, Yıllık Tüketici Fiyat Endeksi Artışı

Literatürde enflasyon oranı ile banka kârlılığı arasındaki ilişki pozitif veya negatif yönlü olabilmektedir. Perry'e (1992) göre enflasyon oranının kârlılığa etkisinin yönü enflasyon oranının değişiminin öngörülebilirliğine bağlı olarak değişmektedir. Enflasyonda öngörülemeyen bir değişim olmuştaysa, bankaların kredi ve mevduat faiz oranlarını yeni seviyelere göre değiştirmesinin zaman alması maliyetlerin gelirlerden

daha hızlı artmasına sebep olarak bankaların kârlılığını azaltır. Diğer taraftan, enflasyon oranındaki değişim önceden öngörülebiliyorsa, bankanın yükümlülüklerine ilişkin maliyet reel olarak düşerken, gelecekteki enflasyon seviyesine göre bankanın borç verme faiz oranları yükseltilip banka kârlılığı artırılabilir.

Bu mekanizmaya Türk Bankacılık sektöründe verilecek en uygun örnek aktif ve pasif arasındaki vade uyumsuzluğudur. Enflasyonun yükseldiği dönemlerde ortalama vadesi oldukça kısa olan temel fon kaynağı mevduatın ağırlıklı ortalama faizi hızlı bir şekilde artarken, ortalama vadesi görece çok daha uzun olan kredilerin faizi enflasyon artışına daha geç uyum sağlayarak banka kârlılıklarını azaltmaktadır. Enflasyonun düşüşe geçtiği dönemlerde ise fon maliyeti hızla düşerken, ağırlıklı ortalama kredi faiz oranları görece yüksek kalmakta, bu durum da banka kârlılıklarını artırmaktadır. Ancak, enflasyondaki bu düşüş öngörülebilir bir düşüş olduğu zaman mevduat müşterisi de ortalama vadeyi uzatarak kârlılık artışını sınırlayabilmektedir.

- **Döviz Kuru (REDK), Reel Efektif Döviz Kuru**

Bankaların bilançolarında yabancı para cinsinden değişik vadelerde varlık ve yükümlülükler bulunmaktadır. Dalgalı kur rejiminin uygulandığı ekonomilerde döviz kuru seviyesinde meydana gelen değişimler kur riski oluşturmaktadır. Bankalar yabancı para cinsinden varlık veya yükümlülükleri sebebiyle döviz kuru seviyesinde meydana gelen değişikliklerden kâr veya zarar edebilirler (Topak & Talu, 2017).

Türk Bankacılık sektörünün kârlılığına ilişkin çalışmalarda, ABD dolarının Türk Lirası karşılığının direkt olarak kullanıldığı (Işık & Kambay, 2019) ya da sepet kurun (ABD doları ile Euro seviyesinin basit ortalaması) bağımsız değişken olarak kullanıldığı (Topak & Talu, 2017) çalışmalar mevcuttur. Her iki çalışmada da döviz kuru seviyesinin artışının kârlılığı negatif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

TCMB tarafından hesaplanan nominal efektif döviz kuru, Türkiye'nin dış ticaretinde önemli paya sahip ülkelerin para birimlerinden oluşan sepete göre, Türk lirasının ağırlıklı ortalama değeridir. Reel efektif döviz kuru ise nominal efektif döviz kurundaki nispi fiyat etkilerinin arındırılması sonucu elde edilmektedir (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2020). Çalışmada, enflasyon oranı ayrı bir bağımsız

değişken olarak kullanıldığından, Türk Lirasının diğer ülke para birimlerine göre reel değer kaybının değişken olarak kullanılmasının daha uygun olacağı değerlendirilmiştir. Bu sebeple, çalışma kapsamında belirli bir ülke para biriminin TL karşılığı veya sepet kur yerine reel efektif döviz kurunun kullanılmasına karar verilmiştir.

Bu çalışma kapsamında kullanılan finansal performans göstergeleri, içsel (bankaya özgü) ve makroekonomik belirleyiciler ile bunların ölçümü ve göstergelere beklenen etkilerine Tablo 4.1’de yer verilmiştir.

Tablo 4.1. Çalışmada Kullanılan Performans Göstergeleri ve Belirleyiciler

	Değişken	Sembol	Ölçüm	Beklenen Etki
Bağımlı Değişkenler	Aktif Kârlılığı	ROA	Net Dönem Kârı (Zararı) / Toplam Varlıklar	
	Özkaynak Kârlılığı	ROE	Net Dönem Kârı (Zararı) / Toplam Özkaynak	
İçsel (Bankaya Özgü) Bağımsız Değişkenler	Faiz Dışı Gelir Gider Dengesi	FDGG	Faiz Dışı Gelir / Faiz Dışı Gider	+
	Mevduat	MEAK	Toplam Mevduat (Bankalar Mevduatı Hariç) / Toplam Varlıklar	+/-
	Menkul Kıymetler	MNAK	Toplam Menkul Kıymetler / Toplam Varlıklar	+
	Repo	RPAK	Repo ile Sağlanan Fonlar / Toplam Varlıklar	+
	Risk Yönetimi	TVAK	(Bilanço Dışı Riskler-Türev Finansal Varlıklar) / Toplam Varlıklar	+
	Aktif Kalitesi	TKAK	Takipteki Krediler (Brüt) / Toplam Nakdi Krediler	-
	Sermaye Yeterliliği	SYR	Sermaye Yeterliliği Standart Oranı	-
	Kredi-Mevduat Faiz Marjı	AOKM	Ağırlıklı Ortalama Yıllık Kredi Faizi (Kredi kartı ve KMH hariç)- Ağırlıklı Ortalama Yıllık Mevduat Faizi	+/-
	TCMB Azami Faiz-Mevduat Faiz Marjı	AOAM	TCMB Yıllık Azami Faiz Oranı- Ağırlıklı Ortalama Yıllık Mevduat Faizi	+/-

Makroekonomik Bağımsız Değişkenler	İşsizlik	ISLK	Mevsim ve Takvim Etkilerinden Arındırılmış Yıllık İşsizlik Oranı	-
	Enflasyon	TUFE	Yıllık Tüketici Fiyat Endeksi Artışı	+/-
	Döviz Kuru	REDK	Reel Efektif Döviz Kuru	+

4.3. Veri Seti

Bu çalışma kapsamında, bir önceki başlıkta belirlenen Türk bankacılık sektörünün finansal performans göstergeleri ile sektörün finansal performansını etkileyen içsel (bankaya özgü) ve makroekonomik belirleyicilerin 2005 Ocak ile 2018 Nisan dönemine ait aylık frekanslı verileri kullanılmıştır.

Bu kapsamda finansal performansın temel ölçütleri ile içsel (bankaya özgü) belirleyiciler için Türk Bankacılık sektörünün toplamına ait veriler kullanılmıştır. İşsizlik oranı ve enflasyon oranı TÜİK web sitesinden derlenmiştir. Ağırlıklı ortalama kredi faiz oranı, ağırlıklı ortalama mevduat faiz oranı, TCMB azami faiz oranları ve reel efektif döviz kuru TCMB internet sitesinden elde edilmiştir. Diğer içsel (bankaya özgü) bağımsız değişkenler BDDK'nın internet sitesinin “*Aylık Bankacılık Sektörü Verileri (Gelişmiş Gösterim)*” kısmından temin edilmiştir.

Çalışmada, finansal performansın ölçütleri olarak aktif kârlılığı (ROA) ve özkaynak kârlılığı (ROE) seçilmiştir. Performansın içsel (bankaya özgü) ve makroekonomik belirleyicileri olarak, literatürdeki ulusal ve uluslararası çalışmalardan sıklıkla yer verilen 9 içsel (bankaya özgü) ve 3 makroekonomik değişken olmak üzere toplam 12 değişken analize dâhil edilmiştir.

4.4. Yöntem

Bu çalışmada banka veya banka grubu bazlı ayırım yapılmadan Türk Bankacılık sektörü bir bütün olarak ele alınmıştır. Zaman aralığı olarak ise 2005 Ocak ile 2018 Nisan dönemi belirlenmiştir. Çalışma yaklaşık 13 yıllık bir zaman serisi ile tek bir birimi (Türk Bankacılık sektörü) içerdiğinden, en küçük kareler yöntemi ile regresyon analizi yapılacaktır. Çalışmada ticari bankaların finansal performans belirleyicileri

olan içsel (bankaya özgü) ve makroekonomik değişkenler tek bir çok değişkenli regresyon modeli içinde beraber yer alacaktır. Bağımsız değişkenlerin aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı üzerinde etkisi ayrı ayrı olmak üzere en küçük kareler yöntemine göre çok değişkenli regresyon formunda analiz edilecektir.

Bu çalışmada, içsel (bankaya özgü) ve makroekonomik değişkenlerin Türk Bankacılık sektörünün finansal performansı üzerindeki etkilerini ortaya koymak için oluşturulan çok değişkenli regresyon modeli aşağıda gösterilmektedir.

$$ROA = \beta_0 + \beta_1 ISLK + \beta_2 TUFE + \beta_3 MEAK + \beta_4 MNAK + \beta_5 RPAK + \beta_6 TVAK + \beta_7 TKAK + \beta_8 SYR + \beta_9 FDGG + \beta_{10} REDK + \beta_{11} AOKM + \beta_{12} AOAM \quad (1)$$

$$ROE = \beta_0 + \beta_1 ISLK + \beta_2 TUFE + \beta_3 MEAK + \beta_4 MNAK + \beta_5 RPAK + \beta_6 TVAK + \beta_7 TKAK + \beta_8 SYR + \beta_9 FDGG + \beta_{10} REDK + \beta_{11} AOKM + \beta_{12} AOAM \quad (2)$$

Çok değişkenli regresyon analizi, bağımlı değişkeni eşzamanlı olarak etkileyen diğer birçok faktörü açıkça kontrol etmeyi sağlayabildiği için ceteris paribus analizine daha uygundur. Çok değişkenli regresyon analizinde modele bağımlı değişkeni açıklamak için yararlı olacak daha fazla faktör ekleyerek bağımlı değişkendeki değişimin daha yüksek oranda bir kısmı açıklanabilir. Bu nedenle, çok değişkenli regresyon analizi bağımlı değişkeni tahmin etmede daha iyi modeller oluşturmak için kullanılabilir. Çok değişkenli regresyon modeli, iktisat ve diğer sosyal bilimlerde ampirik analiz için hala en yaygın kullanılan araçtır. Benzer şekilde, sıradan en küçük kareler yöntemi, çok değişkenli regresyon modelinin parametrelerini tahmin etmek için yaygın olarak kullanılmaktadır (Wooldridge, 2019, s. 66-67).

Çok değişkenli regresyon modelleri, bağımsız değişkenlerin birbirleriyle korelasyon halinde olmadığı varsayımına dayanmaktadır. Çoklu doğrusal bağlantı sorunu olup olmadığını sınamak için VIF (Variance Inflation Factor) değeri esas alınmıştır. VIF değeri modeldeki bağımsız değişkenler arasında eşdoğrusallık veya çoklu eş bağlantı derecesinin göstergesidir. Çoklu bağlantı arttıkça, tahmin edilen regresyon katsayılarının sıfırdan önemli ölçüde farklı olduğunu gösterme yeteneği standart hatadaki artışlardan dolayı belirgin şekilde azalabilir. Çoklu doğrusal bağlantı sorunu olmadığına dair yaygın kullanılan ve önerilen maksimum VIF değeri 10'dur

(Hair, Black, Babin, & Anderson, 2019, s. 312-316). Bu çalışmada, çoklu doğrusal bağlantı sorunu olmadığının kabulü için belirlenen azami VIF değeri 10 olarak belirlenmiştir. Modellerde kullanılması planlanan bağımsız değişkenler çoklu doğrusal bağlantı sorununa yol açmayacak şekilde belirlenmiştir. Çok değişkenli regresyon modelleri, hata terimlerinin korelasyon halinde olup olmadığı varsayımını da içermektedir. Hata terimlerinde otokorelasyonun varlığı Durbin-Watson testi ile sınanmıştır. Durbin-Watson değerinin korelasyonu gösterdiği modellerde yer alan değişkenlerin aldığı değerler Cochrane-Orcutt yöntemi ile düzeltilmiştir. Durbin-Watson değerinin kararsızlık bölgesinde olduğu modeller ise Run (Swed-Eisenhart) testi ile sınanarak modelin anlamlılığı hakkında nihai karar verilmiştir.

4.5. Regresyon Analizi ve Ampirik Bulgular

Bu çalışma kapsamında TCMB'nin azami faiz oranı düzenlemelerinin Türk Bankacılık sektörünün finansal performans göstergelerine etkisi en küçük kareler yöntemi ile araştırılmaktadır. Çalışmanın amacı yürürlüğe giren düzenlemelerin etkisini ölçmenin yanı sıra düzenleme kapsamı ve azami faiz oranı değişikliklerinin etkisini de ortaya koymaktır. Bu sebeple, 2005 Ocak ile 2018 Nisan olarak belirlenen inceleme dönemi çalışmanın amaçlarına göre aşağıdaki gibi üçe bölünmüştür.

- 1. 2005 Ocak-2007 Aralık:** 2006 yılının haziran ayında ilk azami faiz uygulaması başlamıştır. Düzenlemenin etkisini ölçmek için düzenleme öncesi “0” değerini, düzenleme sonrası ise “1” değerini alan bir kukla değişken kullanılarak düzenlemenin etkisi araştırılmıştır.
- 2. 2006 Eylül-2013 Mayıs:** Bireysel kredi kartlarına uygulanan azami faiz oranının bankaların finansal performansı üzerinde anlamlı bir etkisi olup olmadığı araştırılmıştır.
- 3. 2013 Ekim-2018 Nisan:** Bireysel kredi kartlarının yanı sıra kurumsal kredi kartları ile kredili mevduat hesapları da azami faiz oranına tabi kılınarak düzenlemelerin kapsamı genişletilmiştir. Bu kapsam değişikliği sonrası azami faiz oranının bankaların finansal performansı üzerinde anlamlı bir etkisi olup olmadığı araştırılmıştır.

Tahmin edilen modeller ve varsayım sınamalarının tamamı yüzde 95 güven aralığında gerçekleştirilmiştir. Kullanılan modellerin anlamlılığı çoklu doğrusal bağlantı sorunu olup olmadığı, hata terimlerinin normal dağılıp dağılmadığı ve hata terimlerinin arasında korelasyon olup olmadığı test edilerek sınanmıştır.

4.5.1. 2005 Ocak-2007 Aralık Dönemi Regresyon Analizi

Modelde bankaların finansal performans göstergesi olarak ROA ve ROE bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Modele dahil edilecek bağımsız değişkenler; ISLK, TUFE, FDGG, MEAK, MNAK, RPAK, TVAK ve AOKM olarak belirlenmiştir. Düzenleme yürürlüğe girmesinin etkisi ölçüleceği için düzenleme öncesi “0” değerini, düzenleme sonrası ise “1” değerini alan bir kukla değişken kullanılacağından AOAM değişkeni bu modele dahil edilmemiştir. Tablo 4.2. ve Tablo 4.3.’de sırasıyla ROA ve ROE için modellerin tahmin sonuçlarına ve modelin varsayım sınamalarına yer verilmiştir.

Tablo 4.2. 2005 Ocak-2007 Aralık Dönemi ROA Analiz Sonuçları

Dependent Variable	R	R Square	Adjusted R Square	Durbin-Watson	F	Sig.
ROA	,922	,850	,799	1,369	16,432	,000
Independent Variables	Unstandardized Coefficients		t	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error			Tolerance	VIF
(Constant)	-6,880	4,957	-1,388	,177		
ISLK	-,017	,059	-,281	,781	,509	1,963
TUFE	-,187	,066	-2,818	,009	,243	4,120
FDGG	,048	,011	4,175	,000	,124	8,074
MEAK	,032	,072	,444	,661	,368	2,716
MNAK	,055	,025	2,196	,037	,352	2,844
RPAK	,374	,077	4,837	,000	,418	2,393
TVAK	,084	,035	2,420	,023	,312	3,206
AOKM	,080	,036	2,240	,034	,313	3,198
DUMMY	-,821	,239	-3,431	,002	,105	9,543
Unstandardized Residual	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
	,116	36	,200	,975	36	,574

2005 Ocak-2007 Aralık dönemi aktif kârlılığının (ROA) tahmin edilmesine dair kurulan modelin düzeltilmiş R^2 değeri 0,799 olarak bulunmuştur. Bu sonuca göre

modelde kullanılan değişkenler aktif kârlılığının yüzde 80'ini açıklamaktadır. Modelin Durbin-Watson değeri 1,369 olarak bulunmuştur. Bu değer kararsızlık bölgesinde kaldığından, hata terimlerine Run (Swed-Eisenhart) testi uygulanmış ve otokorelasyon sorunu olmadığı tespit edilmiştir.

Modelde aktif kârlılığının belirleyicileri olarak seçilen değişkenlerden; faiz dışı gelirlerin faiz dışı giderlere oranı (FDGG), menkul kıymetlerin toplam varlıklara oranı (MNAK), repodan sağlanan fonların toplam varlıklara oranı (RPAK), riskten korunma amacıyla kullanılan türev finansal varlıkların toplam varlıklara oranı (TVAK) ve kredi ile mevduat arasındaki ağırlıklı ortalama faiz oranı farkının (AOKM) ROA'yı açıklamada istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde etkili olduğu, enflasyon oranı (TUFİ) ile DUMMY değişkeninin ise negatif yönde etkili olduğu görülmektedir. İşsizlik oranı (ISLK) ile mevduatın toplam varlıklara oranının (MEAK) ise ROA'yı açıklamada anlamlı bir etkisinin bulunmadığı görülmektedir.

Tablo 4.3. 2005 Ocak-2007 Aralık Dönemi ROE Analiz Sonuçları

Dependent Variable	R	R Square	Adjusted R Square	Durbin-Watson	F	Sig.
ROE	,963	,928	,903	1,350	37,007	,000
Independent Variables	Unstandardized Coefficients		t	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error			Tolerance	VIF
(Constant)	-44,787	32,677	-1,371	,182		
ISLK	,018	,391	,047	,963	,509	1,963
TUFİ	-1,358	,437	-3,104	,005	,243	4,120
FDGG	,378	,075	5,028	,000	,124	8,074
MEAK	-,008	,476	-,017	,986	,368	2,716
MNAK	,416	,165	2,517	,018	,352	2,844
RPAK	2,298	,510	4,506	,000	,418	2,393
TVAK	,816	,230	3,551	,001	,312	3,206
AOKM	,219	,237	,925	,363	,313	3,198
DUMMY	-2,064	1,577	-1,309	,202	,105	9,543
Unstandardized Residual	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
	,070	36	,200	,984	36	,859

2005 Ocak-2007 Aralık dönemi özkaynak kârlılığının (ROE) tahmin edilmesine dair kurulan modelin düzeltilmiş R² değeri 0,903 olarak bulunmuştur. Bu

sonuca göre modelde kullanılan değişkenler özkaynak kârlılığının yüzde 90'ını açıklamaktadır. Modelin Durbin-Watson değeri 1,350 olarak bulunmuştur. Bu değer kararsızlık bölgesinde kaldığından, hata terimlerine Run (Swed-Eisenhart) testi uygulanmış ve otokorelasyon sorunu olmadığı tespit edilmiştir.

Modelde özkaynak kârlılığının belirleyicileri olarak seçilen değişkenlerden; faiz dışı gelirlerin faiz dışı giderlere oranı (FDGG), menkul kıymetlerin toplam varlıklara oranı (MNAK), repodan sağlanan fonların toplam varlıklara oranı (RPAK) ve riskten korunma amacıyla kullanılan türev finansal varlıkların toplam varlıklara oranının (TVAK) ROE'yi açıklamada istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde etkili olduğu, enflasyon oranının (TUFE) ise negatif yönde etkili olduğu görülmektedir. Modelde, işsizlik oranı (ISLK), mevduatın toplam varlıklara oranı (MEAK) ile kredi ile mevduat arasındaki ağırlıklı ortalama faiz farkı (AOKM) ve DUMMY değişkeninin ise ROE'yi açıklamada anlamlı bir etkisinin bulunmadığı görülmektedir.

FDGG değişkeniyle ROA ve ROE'nin ilişkisi, Saldanlı ve Aydın (2016), Topak ve Talu (2017) ile Işık ve Kambay'ın (2019) çalışmalarında bu kapsamda kullanılan değişkenlerin ilişkisi ile uyumludur. MNAK değişkeninin ROA ve ROE'ye yaptığı etki ise Kaya (2002) ile Gülhan ve Uzunlar'ın (2011) çalışma sonuçlarıyla örtüşmektedir. Enflasyon oranının ROA ve ROE ile ilişkisi Işık ve Kambay'ın (2019) çalışma sonuçlarıyla uyumludur. TVAK değişkeninin ROA ve ROE'ye yaptığı etki risk yönetiminin kârlılığı pozitif etkilediğini, RPAK değişkeninin ROA ve ROE'ye yaptığı etki ise kısa vadeli kaynakların kârlılığı pozitif etkilediğini ortaya koymaktadır.

AOKM değişkenin ROA'ya etkisi Topak ve Talu'nun (2017) çalışmasında kullanılan kredi faiz gelirlerinin mevduat faiz giderlerine oranı değişkeninin etkisiyle örtüşmektedir. Aktif kârlılığı modelinde DUMMY değişkeni, TCMB azami faiz düzenlemesinin yürürlüğe girmesinin etkisini ifade ettiğinden, bu değişkenin istatistiksel olarak anlamlı bulunması TCMB tarafından yapılan düzenlemenin 2007 yılı sonuna kadar aktif kârlılığını azalttığını ortaya koymuştur. Özkaynak kârlılığı modelinde DUMMY değişkenin anlamsız bulunması ise, TCMB tarafından yapılan düzenlemenin özkaynak kârlılığına anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermektedir.

4.5.2. 2006 Eylül-2013 Mayıs Dönemi Regresyon Analizi

Modelde bankaların finansal performans göstergesi olarak ROA ve ROE bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Modele dahil edilecek bağımsız değişkenler; ISLK, TUFE, TKAK, TVAK, SYR, FDGG, MNAK, REDK, RPAK, AOKM ve AOAM olarak belirlenmiştir. Düzenleme yürürlüğe girmesinden sonra bireysel kredi kartlarına uygulanan azami faiz oranının bankaların finansal performansı üzerinde anlamlı bir etkisi olup olmadığı araştırılmıştır. Tablo 4.4. ve Tablo 4.5.'te sırasıyla ROA ve ROE için modellerin tahmin sonuçlarına ve modelin varsayım sınamalarına yer verilmiştir.

Tablo 4.4. 2006 Eylül-2013 Mayıs Dönemi ROA Analiz Sonuçları

Dependent Variable	R	R Square	Adjusted R Square	Durbin-Watson	F	Sig.
ROA	,886	,785	,750	1,391	22,874	,000
Independent Variables	Unstandardized Coefficients		t	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error			Tolerance	VIF
(Constant)	,285	,186	1,533	,130		
ISLK	-,035	,014	-2,624	,011	,515	1,943
TUFE	-,006	,008	-,660	,511	,827	1,209
TKAK	,189	,055	3,430	,001	,235	4,249
TVAK	-,001	,001	-,594	,555	,519	1,928
SYR	-,030	,018	-1,676	,098	,407	2,457
FDGG	,010	,004	2,353	,021	,735	1,360
MNAK	,020	,007	2,752	,008	,376	2,662
REDK	,004	,003	1,284	,203	,529	1,890
RPAK	-,017	,013	-1,311	,194	,638	1,568
AOKM	-,042	,012	-3,413	,001	,608	1,646
AOAM	,009	,002	5,224	,000	,469	2,133
Unstandardized Residual	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
	,088	81	,189	,975	81	,122

2006 Eylül-2013 Mayıs dönemi için kurulan modelin Durbin-Watson değeri 0,681 olarak hesaplanınca, otokorelasyon sorununun çözümü için Cochrane-Orcutt yöntemi ile değişkenlerin aldığı değer düzeltilmiştir. Düzeltme sonrası yeni değişken değerleri ile aktif kârlılığının (ROA) tahmin edilmesine dair kurulan modelin

düzeltilmiş R^2 değeri 0,750 olarak bulunmuştur. Bu sonuca göre modelde kullanılan değişkenler aktif kârlılığının yüzde 75'ini açıklamaktadır. Modelin Durbin-Watson değeri 1,391 olarak bulunmuştur. Bu değer kararsızlık bölgesinde kaldığından, hata terimlerine Run (Swed-Eisenhart) testi uygulanmış ve otokorelasyon sorunu olmadığı tespit edilmiştir.

Modelde aktif kârlılığının belirleyicileri olarak seçilen değişkenlerden; takipteki kredilerin toplam kredilere oranı (TKAK), faiz dışı gelirlerin faiz dışı giderlere oranı (FDGG), menkul kıymetlerin toplam varlıklara oranı (MNAK) ve TCMB yıllık azami faiz oranı ile mevduat ağırlıklı ortalama faiz oranı arasındaki farkın (AOAM) ROA'yı açıklamada istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde etkili olduğu, işsizlik oranı (ISLK) ve kredi ile mevduat arasındaki ağırlıklı ortalama faiz oranı farkının (AOKM) ise negatif yönde etkili olduğu görülmektedir. Enflasyon oranı (TUFİ), repodan sağlanan fonların toplam varlıklara oranı (RPAK), reel efektif döviz kuru (REDK), sermaye yeterlilik standart oranı (SYR) ve riskten korunma amacıyla kullanılan türev finansal varlıkların toplam varlıklara oranının (TVAK) ve ise ROA'yı açıklamada anlamlı bir etkisinin bulunmadığı görülmektedir.

Tablo 4.5. 2006 Eylül-2013 Mayıs Dönemi ROE Analiz Sonuçları

Dependent Variable	R	R Square	Adjusted R Square	Durbin-Watson	F	Sig.
ROE	,907	,823	,795	1,460	29,145	,000
Independent Variables	Unstandardized Coefficients		t	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error			Tolerance	VIF
(Constant)	3,844	1,409	2,727	,008		
ISLK	-,238	,103	-2,302	,024	,517	1,936
TUFİ	-,041	,065	-,634	,528	,828	1,208
TKAK	1,681	,422	3,985	,000	,238	4,210
TVAK	-,009	,008	-1,085	,282	,523	1,914
SYR	-,496	,137	-3,613	,001	,410	2,442
FDGG	,059	,033	1,811	,074	,739	1,354
MNAK	,183	,056	3,281	,002	,378	2,645
REDK	,036	,025	1,462	,148	,532	1,881
RPAK	-,128	,096	-1,322	,191	,640	1,562
AOKM	-,267	,095	-2,817	,006	,610	1,639
AOAM	,094	,013	7,272	,000	,472	2,117

Unstandardized Residual	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
	,097	81	,057	,965	81	,028

2006 Eylül-2013 Mayıs dönemi için kurulan modelin Durbin-Watson değeri 0,637 olarak hesaplanınca, otokorelasyon sorununun çözümü için Cochrane-Orcutt yöntemi ile değişkenlerin aldığı değer düzeltilmiştir. Düzeltme sonrası yeni değişken değerleri ile özkaynak kârlılığının (ROE) tahmin edilmesine dair kurulan modelin düzeltilmiş R² değeri 0,795 olarak bulunmuştur. Bu sonuca göre modelde kullanılan değişkenler özkaynak kârlılığının yüzde 80'ini açıklamaktadır. Modelin Durbin-Watson değeri 1,460 olarak bulunmuştur. Bu değer kararsızlık bölgesinde kaldığından, hata terimlerine Run (Swed-Eisenhart) testi uygulanmış ve otokorelasyon sorunu olmadığı tespit edilmiştir.

Modelde özkaynak kârlılığının belirleyicileri olarak seçilen değişkenlerden; takipteki kredilerin toplam kredilere oranı (TKAK), menkul kıymetlerin toplam varlıklara oranı (MNAK) ve TCMB yıllık azami faiz oranı ile mevduat ağırlıklı ortalama faiz oranı arasındaki farkın (AOAM) ROE'yi açıklamada istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde etkili olduğu, işsizlik oranı (ISLK), sermaye yeterliliği standart oranı (SYR) ve kredi ile mevduat arasındaki ağırlıklı ortalama faiz oranı farkının (AOKM) ise negatif yönde etkili olduğu görülmektedir. Enflasyon oranı (TUF), faiz dışı gelirin faiz dışı gidere oranı (FDGG), repodan sağlanan fonların toplam varlıklara oranı (RPAK), reel efektif döviz kuru (REDK) ve riskten korunma amacıyla kullanılan türev finansal varlıkların toplam varlıklara oranının (TVAK) ise ROE'yi açıklamada anlamlı bir etkisinin bulunmadığı görülmektedir.

FDGG değişkeniyle ROA'nın ilişkisi, Saldanlı ve Aydın (2016), Topak ve Talu (2017) ile Işık ve Kambay'ın (2019) çalışmalarında bu kapsamda kullanılan değişkenlerin ilişkisi ile uyumludur. MNAK değişkeninin ROA ve ROE'ye yaptığı etki Kaya (2002) ile Gülhan ve Uzunlar'ın (2011) çalışma sonuçlarıyla, işsizlik oranının ROA ve ROE'ye yaptığı etki ise Zampara, Giannopoulos ve Koufopoulos (2017) ile Abreu ve Mendes'in (2001) çalışmasının sonuçlarıyla örtüşmektedir.

TKAK değişkeninin ROA ve ROE ile pozitif ilişki içinde olması Naceur ve Omran'ın (2011) ortak çalışmasının sonucuyla uyumludur. Krediler riskli olması dolayısıyla yüksek getirili varlıklar olduğundan, riskli kredi kullanırmak banka kârlılıklarını pozitif etkileyebilmektedir. 2006 Eylül-2013 Mayıs döneminde banka bilançolarının aktifinde menkul kıymetlerin payının azaldığı (yüzde 27'den yüzde 18'e düşüş), bu azalma karşılığında ise kredilerin payının ise arttığı görülmektedir. Dolayısıyla, bu dönemde takipteki krediler artış eğiliminde de olsa kredi kullanımının artmasının etkisiyle banka kârlılıklarının nihai olarak bu durumdan pozitif etkilendiği yorumu yapılabilir.

SYR değişkeninin ROE'ye negatif etkisi, Topak ve Talu (2017) ile çalışmalarında bu kapsamda kullanılan değişkenin etkisi ile benzer sonucu vermektedir. Türk Bankacılık sektöründe sermaye yeterliliği standart oranının yasal sınır olan %8 yerine, BDDK tarafından uygulamada en az %12 olmasının talep edilmesinin özkaynak kârlılığını sınırladığı görülmektedir.

AOAM değişkeni ile ROA ve ROE arasındaki ilişki, 2006 Eylül-2013 Mayıs döneminde pozitif olarak bulunmaktadır. 2006 Eylül-2013 Mayıs döneminde AOAM değişkeninin değerinde yaşanan düşüş, azami faiz oranının diğer kredilerin faiz oranlarına göre yüksek olması sebebiyle bankaların kârlılıklarına negatif yönde etki etmiştir. Diğer bir deyişle, azami faiz oranına tabi kredilerin diğer kredilerle göre oldukça kârlı olması sebebiyle marj düşüşü sektörün kârlılığını negatif etkilemiştir.

4.5.3. 2013 Ekim-2018 Nisan Dönemi Regresyon Analizi

Modelde bankaların finansal performans göstergesi olarak ROA ve ROE bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Modele dahil edilecek bağımsız değişkenler; ISLK, TUFE, TKAK, TVAK, SYR, MEAK, FDGG, AOKM ve AOAM olarak belirlenmiştir. Kapsam değişikliğiyle kurumsal kredi kartları ile kredili mevduat hesaplarının azami faiz oranına tabi kılınması sonucunda azami faiz oranının bankaların finansal performansı üzerinde anlamlı bir etkisi olup olmadığı araştırılmıştır. Tablo 4.6. ve Tablo 4.7.'de sırasıyla ROA ve ROE için modellerin tahmin sonuçlarına ve modelin varsayım sınamalarına yer verilmiştir.

Tablo 4.6. 2013 Ekim-2018 Nisan Dönemi ROA Analiz Sonuçları

Dependent Variable	R	R Square	Adjusted R Square	Durbin-Watson	F	Sig.
ROA	,922	,849	,819	1,472	28,186	,000
Independent Variables	Unstandardized Coefficients		t	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error			Tolerance	VIF
(Constant)	-8,397	,977	-8,592	,000		
ISLK	,063	,014	4,483	,000	,569	1,756
TUFE	-,007	,012	-,575	,568	,251	3,991
TKAK	,137	,091	1,504	,139	,332	3,012
TVAK	,018	,006	2,886	,006	,217	4,614
SYR	-,074	,030	-2,417	,020	,265	3,777
MEAK	,143	,018	8,046	,000	,733	1,364
FDGG	,042	,007	5,859	,000	,320	3,127
AOKM	-,069	,019	-3,692	,001	,562	1,779
AOAM	-,031	,008	-3,787	,000	,243	4,109
Unstandardized Residual	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
	,068	55	,200	,991	55	,949

2013 Ekim-2018 Nisan dönemi aktif kârlılığının (ROA) tahmin edilmesine dair kurulan modelin düzeltilmiş R^2 değeri 0,819 olarak bulunmuştur. Bu sonuca göre modelde kullanılan değişkenler aktif kârlılığının yüzde 82'sini açıklamaktadır. Modelin Durbin-Watson değeri 1,472 olarak bulunmuştur. Bu değer kararsızlık bölgesinde kaldığından, hata terimlerine Run (Swed-Eisenhart) testi uygulanmış ve otokorelasyon sorunu olmadığı tespit edilmiştir.

Modelde aktif kârlılığının belirleyicileri olarak seçilen değişkenlerden; işsizlik oranı (ISLK), faiz dışı gelirlerin faiz dışı giderlere oranı (FDGG), mevduatın toplam varlıklara oranı (MEAK), riskten korunma amacıyla kullanılan türev finansal varlıkların toplam varlıklara oranı (TVAK) ve ROA'yı açıklamada istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde etkili olduğu, sermaye yeterlilik standart oranı (SYR), kredi ile mevduat arasındaki ağırlıklı ortalama faiz oranı farkı (AOKM) ve TCMB yıllık azami faiz oranı ile mevduat ağırlıklı ortalama faiz oranı arasındaki farkının (AOAM) ise negatif yönde etkili olduğu görülmektedir. Enflasyon oranı (TUFE) ile takipteki

kredilerin toplam kredilere oranının (TKAK) ise ROA'yı açıklamada anlamlı bir etkisinin bulunmadığı görülmektedir.

Tablo 4.7. 2013 Ekim-2018 Nisan Dönemi ROE Analiz Sonuçları

Dependent Variable	R	R Square	Adjusted R Square	Durbin-Watson	F	Sig.
ROE	,948	,899	,879	1,503	44,508	,000
Independent Variables	Unstandardized Coefficients		t	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error			Tolerance	VIF
(Constant)	-66,452	7,676	-8,657	,000		
ISLK	,501	,111	4,527	,000	,569	1,756
TUFE	-,003	,096	-,029	,977	,251	3,991
TKAK	1,219	,717	1,700	,096	,332	3,012
TVAK	,107	,048	2,239	,030	,217	4,614
SYR	-,571	,239	-2,387	,021	,265	3,777
MEAK	1,138	,139	8,163	,000	,733	1,364
FDGG	,383	,056	6,838	,000	,320	3,127
AOKM	-,546	,147	-3,718	,001	,562	1,779
AOAM	-,336	,064	-5,211	,000	,243	4,109
Unstandardized Residual	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
	,044	55	,200	,987	55	,799

2013 Ekim-2018 Nisan Mayıs dönemi özkaynak kârlılığının (ROE) tahmin edilmesine dair kurulan modelin düzeltilmiş R^2 değeri 0,879 olarak bulunmuştur. Bu sonuca göre modelde kullanılan değişkenler özkaynak kârlılığının yüzde 88'ini açıklamaktadır. Modelin Durbin-Watson değeri 1,503 olarak bulunmuştur. Bu değer kararsızlık bölgesinde kaldığından, hata terimlerine Run (Swed-Eisenhart) testi uygulanmış ve otokorelasyon sorunu olmadığı tespit edilmiştir.

Modelde özkaynak kârlılığının belirleyicileri olarak seçilen değişkenlerden; işsizlik oranı (ISLK), faiz dışı gelirlerin faiz dışı giderlere oranı (FDGG), mevduatın toplam varlıklara oranı (MEAK), riskten korunma amacıyla kullanılan türev finansal varlıkların toplam varlıklara oranı (TVAK) ve ROE'yi açıklamada istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde etkili olduğu, sermaye yeterlilik standart oranı (SYR), kredi ile mevduat arasındaki ağırlıklı ortalama faiz oranı farkı (AOKM) ve TCMB yıllık azami faiz oranı ile mevduat ağırlıklı ortalama faiz oranı arasındaki farkının (AOAM)

ise negatif yönde etkili olduğu görülmektedir. Enflasyon oranı (TUF) ile takipteki kredilerin toplam kredilere oranının (TKAK) ise ROE'yi açıklamada anlamlı bir etkisinin bulunmadığı görülmektedir.

FDGG değişkeniyle ROA ve ROE'nin ilişkisi, Saldanlı ve Aydın (2016), Topak ve Talu (2017) ile Işık ve Kambay'ın (2019) çalışmalarında bu kapsamda kullanılan değişkenlerin etkisi ile uyumludur. TVAK değişkeninin ROA ve ROE'ye etkisi risk yönetiminin kârlılığı pozitif etkilediğini ortaya koymaktadır. MEAK değişkeninin ROA ve ROE'ye pozitif etkisi, mevduatın 2013 Eylül-2018 Mayıs dönemi için ucuz bir fon kaynağı olduğunu göstermektedir.

SYR değişkeninin ROA ve ROE'ye negatif etkisi, Topak ve Talu (2017) ile çalışmalarında bu kapsamda kullanılan değişkenin etkisi ile benzer sonucu vermektedir. Türk Bankacılık sektöründe sermaye yeterliliği standart oranının yasal sınır olan %8 yerine, BDDK tarafından uygulamada en az %12 olmasının talep edilmesinin özkaynak kârlılığını sınırladığı görülmektedir.

İşsizlik oranının kârlılık ile pozitif ilişkisi daha önce literatürde benzeri görülmemiş bir sonuçtur. 2013 Ekim-2018 Nisan dönemi işsizlik oranı verisine bakıldığında, 2013 Ekim ile 2016 Haziran arası işsizlik oranının yüzde 10,2 ortalama ile sabit seyrettiği, 2016'nın 2. yarısı ile 2018 yılının sonuna kadar ise bu ortalama belirsiz bir şekilde yüksek değerler aldığı görülmektedir. Aynı dönemde aktif kârlılığının 1,30 civarındaki seviyeden 1,60'lara doğru hızlıca yükseldiği görülmektedir.

Bu noktadan bakıldığında, işsizlik oranı ile ROA ve ROE arasındaki pozitif ilişkinin sebebi olarak 2016'nın ikinci yarısından sonra yaşanan düşük büyüme ve yüksek işsizliğe tepki olarak Kredi Garanti Fonunun (KGF) devreye sokulması gösterilebilir. 2017 yılı başında düşen büyüme oranları ve yükselen işsizliğe karşı kefalet limiti 20 milyar TL'den 250 milyar TL'ye çıkarılan KGF kapsamında bir yılda 200 milyar TL'yi aşkın kredi kullanılmıştır. Söz konusu kredi genişlemesinin işsizlik ile ROA ve ROE arasındaki pozitif ilişkinin başlıca nedeni olabileceği değerlendirilmektedir.

2013 Ekim-2018 Nisan döneminde AOAM değişkeni ile ROA ve ROE arasındaki negatif ilişki, TCMB yıllık azami faiz oranı ile mevduat ağırlıklı ortalama faiz oranı arasındaki marjın bankalar için kârlı olmayacak seviyenin altına inmesiyle açıklanabilir. 2013 Ekim-2018 Nisan döneminde bu marj yüzde 19'dan yüzde 11'e gerilemiş, TCMB yıllık azami faiz oranı ile kredi yıllık ağırlıklı ortalama faiz oranı (kredi kartı ve KMH hariç) arasındaki fark yüzde 14'ten yüzde 5'e kadar düşmüştür. Azami faiz oranının, azami faize tabi olmayan kredilerin faiz oranına yakın seviyelere gelmesi teminatsız ve yüksek riskli olan kredi kartı ve kredili mevduat hesabından kullanımları bankalar için daha az cazip kılmıştır. Dolayısıyla, düşük azami faiz seviyesi sebebiyle kredi kartından işlemlerin arzı kısılarak kaynaklar risk getiri kompozisyonu daha uygun varlıklarda değerlendirilerek kârlılık artırılmıştır. Buna örnek olarak Mart 2018'de azami faize tabi olan bireysel kredi kartlarının takibe dönüşüm oranı yüzde 6,5 iken konut kredisi takibe dönüşüm oranının binde 5 civarında olması örnek verilebilir (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, 2018). Aynı dönemde TCMB yıllık azami faiz oranı ile kredi kartı ve KMH hariç tüketici kredilerinin yıllık ağırlıklı ortalama faiz oranı farkı ise yüzde 5,5 civarındadır. Böyle bir durumda kredi kartı yerine konut kredisi kullanırmak daha kârlı olmaktadır. AOAM değişkeni ile ROA ve ROE arasındaki negatif ilişkiye dair bu çıkarım, Keleher ve King'in (1978) Tennessee eyaletinde faaliyet gösteren bankaların kredi arzını azami faiz oranı getirilen kredi türlerinden diğer kredilere kaydırmasına ilişkin çalışmasının sonuçlarıyla uyumludur.

Öte yandan, 2013 yılının ortasından sonra yapılan değişikliklerle TCMB'nin azami faiz düzenlemesinin kapsamı, bireysel kredi kartlarından, bireysel ve kurumsal kredi kartı işlemleri ile gerçek ve tüzel kişi kredili mevduat hesaplarını içerecek şekilde genişlemiştir. Ayrıca, kredi kartlarından nakit avans ve taksitli nakit avans ile kredili mevduat hesaplarından taksitli kullanımlar yaygınlaşmıştır. Bunun sonucunda azami faiz tabi olmayan krediler içinde azami faize tabi kredilerin ikamesi olabilecek kredi enstrümanları artmıştır. Borçlu cari hesap şeklinde işleyen kredili mevduat hesapları ve kredi kartından nakit avans için rotatif krediler, kredi kartı ve kredili mevduat hesabından taksitli kullanımlar için de taksitli bireysel krediler ve taksitli ticari krediler buna örnek olarak verilebilir. Son dönemlerde kurumsal kredi kartları yoluyla spot

kredi kullandıran bankalar da bulunmaktadır. Azami faize tabi krediler ile azami faize tabi olmayan kredilerin birbirinin ikamesi olabilme özelliğinin artması, azami faize tabi kredilerin takibe düşme oranları ve piyasa faiz oranları dikkate alındığında, azami faiz oranlarının görece düşük belirlendiği dönemlerde bu kredilerin kârlılığını azaltmaktadır. Dolayısıyla bankalar azami faize tabi kredilere ilişkin arzı kısarak müşterilerini bu kredilerin ikamesi olan ürünlere yöneltmek yoluyla kârlılıklarını artırmaktadır. BDDK verilerine göre 2013 Ekim-2018 Nisan döneminde kredi kartı işlemleri bakiyesinin toplam kredilere oranının yüzde 9,43'ten yüzde 5,35'e düşmesi de bankaların azami faize tabi kredilerin arzını azalttığı yönündeki çıkarımı desteklemektedir.

Diğer taraftan, 8 Ekim 2013 tarih ve 23789 sayılı mükerrer Resmî Gazetede yayımlanan “Banka Kartları ve Kredi Kartları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik” ile ilk defa kredi kartı sahibi olacak bir gerçek kişinin tüm kart çıkaran kuruluşlardan temin ettiği kredi kartları için tanınacak toplam kredi kartı limitinin ilk yıl için, ilgilinin aylık ortalama net gelirinin iki katını, ikinci ve sonraki yıllar için ise dört katını aşamayacağı düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre ilk defa kredi kartı sahibi olacak bir gerçek kişinin, aylık veya yıllık ortalama gelir düzeyinin tespit edilememesi durumunda tüm kart çıkaran kuruluşlardan edinilebilecek toplam kredi kartı limiti en fazla bin Türk Lirası olabilecektir. Bu hükümlerin de kredi kartı arzının azalmasına sebep olduğu düşünülebilir. Ancak, söz konusu düzenlemenin sadece ilk defa kredi kartı sahibi olacak gerçek kişileri kapsadığı da göz önüne alındığında, etkinin yüksek ve uzun süreli olması beklenmemelidir. Zaten söz konusu düzenleme gelir düzeyi düşük kişilerin yüksek risk almasını engelleme amacı taşıdığından kârlılığı ancak takibe dönüşme oranlarının düşmesiyle etkileyebilir. Ancak, 2006-2013 ile 2013-2018 dönemlerinde kredi kartından takibe dönüşüm oranları incelendiğinde, söz konusu oranlar işsizlik gibi konjonktürel değişimlerden arındırıldığında dönemler arasında bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Sonuç olarak, TCMB azami faiz oranı düzenlemelerinin Türkiye’de riskli müşterileri kredi kartı piyasasından dışlanmaktan ziyade, azami faiz oranına tabi kredi kullanımlarını bankalar için kârlı olmaktan çıkararak bu kredilerin arzının düşmesi yoluyla sektörü etkilediği değerlendirilmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada, TCMB'nin azami faiz oranı düzenlemelerinin Türk Bankacılık sektörünün finansal performans göstergelerine etkisi en küçük kareler yöntemine göre çok değişkenli regresyon analizi ile araştırılmıştır. Çalışmanın kapsamına hem azami faiz düzenlemesinin yürürlüğe girmesi hem de azami faiz oranı değişimleri dahil edilmiştir. Çalışma 2005 Ocak-2018 Nisan dönem aralığını içermekte olup, Türk Bankacılık sektörü tek bir kesit olarak ele alınmıştır. Çalışmada Türk Bankacılık sektörünün finansal performans göstergeleri olarak aktif kârlılığı (ROA) ve özkaynak kârlılığı (ROE) seçilmiştir. Azami faiz oranı düzenlemelerinin Türk Bankacılık sektörüne etkilerinin ölçülebilmesi için çalışmaya ulusal ve uluslararası literatürde bankaların finansal performans belirleyicileri olarak kullanılan içsel (bankaya özgü) ve makroekonomik değişkenler de dahil edilmiştir.

Çalışmanın ampirik sonuçları, ulusal ve uluslararası literatürdeki bulgularla büyük ölçüde örtüşmektedir. Faiz dışı gelirlerin faiz dışı giderlere oranı ve menkul kıymetlerin toplam varlıklara oranı aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığını pozitif yönde etkilemektedir. Sermaye yeterliliği standart oranının 2013-2018 yılları arasında aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığını sınırladığı görülmektedir. Risk yönetimi ise 2013-2018 yılları arasında kârlılığa pozitif yönde etki etmiştir. 2006-2013 yılları arasında yüksek kredi riskinin yüksek kârlılıkla sonuçlandığı belirlenmiştir. İşsizlik oranıyla ilgili sonuçlar ise birbiriyle çelişmektedir. 2006-13 yılları arasında işsizlik oranı ile ROA ve ROE arasında negatif ilişki bulunmaktadır. Bu sonuç literatürdeki bulgularla uyumludur. Ancak, 2013-2018 yılları arasında işsizlik oranı ile kârlılık arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Düşük büyüme ve yüksek işsizliğe karşılık hükümetin 2017 yılı başında KGF'yi devreye sokması sonucunda yaşanan kredi genişlemesinin işsizlik oranı ile kârlılık arasındaki pozitif ilişkinin sebebi olduğu düşünülmektedir.

Çalışmanın azami faiz oranı düzenlemeleri ile ilgili ampirik sonuçları, 2006 yılının ortasında yürürlüğe giren azami faiz oranı düzenlemesinin, düzenleme öncesine kıyasla aktif kârlılığını azalttığını, özkaynak kârlılığı üzerinde ise anlamlı bir etkisi olmadığını ortaya koymuştur. 2006 Eylül-2013 Mayıs döneminde azami faiz oranı ile ağırlıklı ortalama mevduat oranı arasındaki farkta yaşanan düşüş, azami faiz oranının

diğer kredilerin faiz oranlarına göre yüksek olması ve azami faiz oranına tabi kredilerin azami faize tabi olmayan kredilerden kârlı olması sebebiyle, bankaların kârlılıklarına negatif yönde etki etmiştir. 2013 Ekim-2018 Nisan döneminde ise azami faiz oranı ile ağırlıklı ortalama mevduat faiz oranı arasındaki farkın düşüşü ROA ve ROE'yi negatif yönde etkilemiştir. Bu negatif ilişki, azami faiz oranı ile mevduat ağırlıklı ortalama faiz oranı arasındaki marjın bankalar için tatmin edici düzeyde kâr elde edilebilecek seviyenin altına inmesiyle açıklanabilmektedir. Azami faize tabi kredilerin takibe düşme oranları ve piyasa faiz oranları da dikkate alındığında, azami faiz oranlarının getirisinin azami faize tabi olmayan kredilere görece düşük belirlendiği dönemlerde bu kredilerin kârlılığı azalmaktadır. Bu sebeple bankalar, teminatsız ve yüksek riskli olan kredi kartı ve kredili mevduat hesabından kullanımların arzını kısarak kaynaklarını risk getiri kompozisyonu daha uygun varlıklarda değerlendirmektedir. Azami faize tabi krediler ile azami faize tabi olmayan kredilerin birbirinin ikamesi olabilme özelliğinin artması bu geçişmeyi hızlandırarak, sektörün müşterilerini ikame ürünlere yönlendirmek suretiyle kârlılıklarını artırmasını sağlamaktadır.

Bu çalışmanın sonucu, TCMB'nin azami faiz oranı düzenlemelerinin azami faiz oranına tabi kredi kullanımlarını bankalar için kârlı olmaktan çıkararak bu kredilerin arzının düşmesi yoluyla Türk Bankacılık sektörünün kredi kompozisyonunu etkilediğini göstermektedir. Azami faize tabi kredi arzının düşüşünün ağırlıklı olarak hangi gelir grubunu etkilediğine ve bu düşüşten etkilenen kişilerin azami faize tabi olmayan kredilere erişme kabiliyetine, kullanılan veri setinin bu konuyu araştırmaya uygun olmaması sebebiyle yer verilememiştir. Kredi hacmi, gelir durumu hakkında göstergeler ve demografik bilgileri içeren müşteri bazlı mikro bir veri setiyle yapılacak bir çalışmanın bu hususta literatüre katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

Düzenleyici otoritelerin yürürlüğe koyduğu mevzuatın etkisinin ve düzenlemeyle amaçlanan hedeflere ne ölçüde ulaşıldığının ölçülmesinin önem arz ettiği değerlendirilmektedir. TCMB'nin azami faiz oranı düzenlemelerinin Türk Bankacılık sektörünün finansal performansına ne şekilde ve ne ölçüde etki ettiğine ilişkin bu çalışmayla ortaya konulan bulguların, bu konuda düzenleme yetkisi bulunan TCMB'nin azami faiz oranı düzenlemelerine yönelik karar alma süreçlerine yardımcı olacak nitelikte olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abreu, Margarida, Victor Mendez: “Commercial Banks Interest Margins and Profitability: Evidence from Some EU Countries”, **Global Business and Economics Review**, 2001, s. 343-348.
- Afanasieff, Tarsila S., Priscilla M.V. Lhacer, Marcio Nakane: “The Determinants of Bank Interest Spread in Brazil”, **Money Affairs**, C.XV, No:2, 2002, s.183-207.
- Alabama Eyalet Temsilciler Meclisi: “2019 Code of Alabama”, (Çevrimiçi) <https://law.justia.com/codes/alabama/2019/title-8/chapter-8/section-8-8-1/>, 24 Temmuz 2020.
- Al-Homaidi, Eissa A., Mosab I. Tabash, Najib H.S. Farhan, Faozi Almaqtari: “Bank-Specific and Macro-Economic Determinants of Profitability of Indian Commercial Banks: A Panel Data Approach”, **Cogent Economics & Finance**, C.VI, No:1, 2018.
- Alman Federal Meclisi: “German Civil Code - 2002”, (Çevrimiçi) https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.pdf, 24 Temmuz 2020.
- Alman Federal Meclisi: “German Criminal Code - 1998”, (Çevrimiçi) https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/criminal_code_germany_en_1.pdf, 24 Temmuz 2020.
- Amerika Birleşik Devletleri Temsilciler Meclisi: “United States Code, - 2018”, (Çevrimiçi) <https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2018-title12/html/USCODE-2018-title12-chap2-subchapIV-sec85.htm>, 24 Temmuz 2020.
- Angbazo, Lazarus: “Commercial Bank Net Interest Margins, Default Risk, Interest-Rate Risk, And Off-Balance Sheet Banking”, **Journal of Banking & Finance**, C.XXI, No:1, 1997, s. 55-87.
- Ashta, Arvind, Laurence Attuel-Mendès, Zaka Ratsimalahelo: “Another “French Paradox”: Explaining Why Interest Rates to Microenterprises Did Not Increase with The Change in French Usury Legislation”, **European Journal of Law and Economics**, C.XL, No:4, 2015, s. 479-509.
- Atasoy, Hakan: **Türk Bankacılık Sektöründe Gelir Gider Analizi ve Kârlılık Performansının Belirleyicileri**, Ankara, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2007.

Athasanoglou,
Panayiotis P.,
Manthos D. Delis,
Christos Staikouras:

Determinants of Bank Profitability in the South Eastern European Region, Germany, University Library of Munich, 2006.

Avusturya Ulusal
Konseyi:

“Austrian Criminal Code - 1974”, (Çevrimiçi)
https://www.legislationline.org/download/id/8548/file/Austria_CC_1974_am122019_de.pdf, 24 Temmuz 2020.

Aysan, Ahmet F.,
Levent Yıldırım, Gazi
İ. Kara, Ahmet N.
Müslim, Umut Dur:

Türkiye’de Kredi Kartı Sektöründe Yasal Düzenlemeler ve Rekabet, Ankara, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2011.

Bankacılık
Düzenleme ve
Denetleme Kurumu:

Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, İstanbul, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Mart 2018.

Belçika Temsilciler
Meclisi:

“Belgium Civil Code - 1935”, (Çevrimiçi)
<http://www.ejustice.just.fgov.be/eli/loi/1804/03/21/1804032154/justel>, 24 Temmuz 2020

Belçika Temsilciler
Meclisi:

“Consumer Credit Act. - 1991”, (Çevrimiçi)
<http://www.centredoc.be/static/module/bibliographyDocument/document/004/3890.pdf>, 24 Temmuz 2020.

Benmelech, Efraim,
Tobias J. Moskowitz:

“The Political Economy of Financial Regulation: Evidence from U.S. State Usury Laws in the 19th Century”, **The Journal of Finance**, C.LXV, No:3, 2010, s. 1029-1073.

Bertham, Jeremy:

In Defence of Usury, London, Payne & Foss, 1787.

Birleşik Krallık Avam
Kamarası:

“Consumer Credit Act, - 1974”, (Çevrimiçi)
https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1974/39/pdfs/ukpga_19740039_en.pdf, 24 Temmuz 2020.

Canner, Glenn B.,
Charles A. Lueck:

“Developments in the Pricing of Credit Card Services”, **Federal Reserve Bulletin**, C.LXXVIII, No:9, 1992, s. 652-666.

Coco, Guiseppe,
David De Meza:

“In Defense of Usury Laws”, **Journal of Money, Credit and Banking**, C.IXL, No:8, 2009, s. 1691-1703.

Değer, Alper, Adem
Ambar:

“Bank Specific and Macroeconomic Determinants of Commercial Bank Profitability: Empirical Evidence from

- Turkey”, **Business and Economics Research Journal**, C.II, No:2, 2011, s. 139-152.
- Demirgüç-Kunt, Asli, Harry Huizinga: “Determinants of Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Some International Evidence”, **The World Bank Economic Review**, C.XIII, No:2, 1999, s. 379-408.
- Dietrich, Andreas, Gabrielle Wanzenried: “Determinants of Bank Profitability Before and During The Crisis: Evidence From Switzerland”, **Journal of International Financial Markets, Institutions & Money**, C.XXI, No:3, 2011, s. 307-327.
- Espinosa-Vega, Marco A., Bruce D. Smith: “Socially Excessive Bankruptcy Costs and The Benefits of Interest Rate Ceilings on Loans”, **FRB Atlanta Working Paper**, No:27, 2001.
- European Commission: **Report on the operation of Directive 87/102/EEC for The Approximation of The Laws, Regulations and Administrative Provisions of the Member States Concerning Consumer Credit**, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 1995.
- Florida Eyalet Temsilciler Meclisi: “2019 Florida Statues”, (Çevrimiçi) <https://law.justia.com/codes/florida/2019/title-xxxix/chapter-687/section-687-02/>, 24 Temmuz 2020.
- Golin, Jonathan, Philippe Delhaise: **The Bank Credit Analysis Handbook: A Guide for Analysts, Bankers and Investors**, Singapore, John Wiley & Sons Singapore Pte. Ltd, 2013.
- Goudzwaard, Maurice B.: “Consumer Credit Charges and Credit Availability”, **Southern Economic Journal**, C.XXXV, No:3, 1969, s. 214-223.
- Guardia, Nuria D.: “Consumer Credit In The European Union”, **ECRI Research Report**, No:1, 2002.
- Gülhan, Ünal, Evcan Uzunlar: “Bankacılık Sektöründe Kârlılığı Etkileyen Faktörler: Türk Bankacılık Sektörüne Yönelik Bir Uygulama”. **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2011, C.XV, No:1, s. 341-368.
- Güneş, Nizamülmülk: “Banka Kârlılığının Belirleyicileri: 2002-2012 Dönemi Türk Mevduat Bankaları Üzerine Bir İnceleme”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.XX, No:3, 2015, s.265-282.

- Güney Afrika Federal Meclisi: “National Credit Act - 2005”, (Çevrimiçi) https://www.gov.za/sites/default/files/gcis_document/201409/a34-050_0.pdf, 24 Temmuz 2020.
- Hadfield, Gillian K., Robert Howse, Michael J. Trebilcock: “Information-Based Principles for Rethinking Consumer Protection Policy”, **Journal of Consumer Policy**, C.XXI, No:2, 1998, s. 131-169.
- Hair, Joseph F., William C. Black, Barry J. Babin, Rolph E. Anderson: **Multivariate Data Analysis**, Hampshire, Cengage Learning, 2019.
- Hazar, Adalet, Şenol Babuşçu: **Banka Aktif Pasif Yönetimi**, Ankara, Academy Consulting & Training, 2014.
- Homer, Sidney, Richard Sylla: **A History of Interest Rates**, Haboken, New Jersey, United States of America, Wiley Finance, 2005.
- Işık, Sayım, Mesut Kambay: “Türkiye’de Ticari Bankaların Karlılığını Etkileyen Bankaya Özgü ve Makro Ekonomik Belirleyiciler”, **Bankacılar Dergisi**, Eylül 2019, s. 3-24.
- İrlanda Temsilciler Meclisi: “Moneylenders Act - 1933”, (Çevrimiçi) <http://www.irishstatutebook.ie/eli/1933/act/36/enacted/en/html>, 24 Temmuz 2020.
- İrlanda Temsilciler Meclisi: “Consumer Credit Act - 1995”, (Çevrimiçi) <http://www.irishstatutebook.ie/eli/1995/act/24/enacted/en/html>, 24 Temmuz 2020.
- İtalya Temsilciler Meclisi: “Italian Criminal Code - 2007”, (Çevrimiçi) http://europam.eu/data/mechanisms/FD/FD%20Laws/Italy/Italy_Penal%20Code_2007_amended%202016.pdf, 24 Temmuz 2020.
- Jamal, Amer A.A., Masyhuri Hamidi, Mohd R.A. Karim: “Determinants of Commercial Banks’ Return on Asset: Panel Evidence from Malaysia”, **International Journal of Commerce, Business and Management**, C.I, No:3, 2012, s. 2319-2328.
- Kanada Parlamentosu: “Canada Criminal Code - 1955”, (Çevrimiçi) <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/>, 24 Temmuz 2020

- Karahan, Fatma G.: **Kredi Kartı Düzenlemeleri ve Düzenlemelerin Kredi Kartı Faiz Oranları Üzerindeki Etkisi**, Ankara, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2011.
- Karakuza, Ahmet: **Bank Specific Determinants of Profitability in Turkish Banks**, Kansas, Fort Hays State University, 2017.
- Kawaja, Michael: “The Economic Effects of Regulation: A Case Study of the Consumer Finance Industry”, **Southern Economic Journal**, C.XXXV, No:3, 1969, s. 231-238.
- Kaya, Yasemin T.: **Türk Bankacılık Sektöründe Net Faiz Marjının Modellenmesi**, Ankara, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, 2001.
- Kaya, Yasemin T.: **Türk Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Belirleyicileri**, Ankara, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, 2001.
- Keleher, Robert E., B. Frank King: **Usury: The Recent Tennessee Experience**, St. Louis, Federal Reserve Bank of Atlanta, Temmuz 1978.
- Koyama, Mark: “Evading the ‘Taint of Usury’: The Usury Prohibition as a Barrier to Entry”, **Explorations in Economic History**, C.XLVII, No:4, 2010, s. 420-442.
- Litwinn, Angela K.: “Testing The Substitution Hypothesis: Would Credit Card Regulation Force Low-Income Borrowers into Less Desirable Lending Alternatives?”, **Illinois Law Review**, 2009, s. 403-456.
- Madeira, Carlos: “The Impact of Interest Rate Ceilings On Households’ Credit Access: Evidence from a 2013 Chilean Legislation”, **Journal of Banking and Finance**, C.CVI, Eylül 2019, s. 166-179.
- Maloney, Robert P.: “Usury in Greek, Roman and Rabbinic Thought”, **Traditio**, C.XXVII, 1971, s. 79-109.
- Mayer, Robert: “When and Why Usury Should be Prohibited”, **Journal of Business Ethics Volume**, C.CXVI, No:3, 2013, s. 513-527.
- Molyneux, Philip, John Thornton: “Determinants of European Bank Profitability: A Note”, **Journal of Banking and Finance**, C.XVI, No:6, 1992, s. 1173-1178.

- Naceur, Sami B.,
Mohammed Omran: “The Effects of Bank Regulations, Competition, and Financial Reforms on Banks' Performance”, **Emerging Markets Review**, C.XII, No:1, 2011, s. 1-20.
- National Commission
on Consumer Finance: **Consumer Credit In the United States**, Washington D.C, U.S. Government Printing Office, 1972.
- Okuyan, H. Aydın,
Yasemin Karataş: “Türk Bankacılık Sektörünün Kârlılık Analizi”, **Ege Academic Review**, C.XVII, No:3, 2017, s. 395-406.
- Olivelle, Patrick: **King, Governance, and Law in Ancient India: Kautilya's Arthashastra**, New York, Oxford University Press, 2013.
- Ostas, James R.: “Effects of Usury Ceilings in the Mortgage Market”, **The Journal of Finance**, CXXXI, No:3, 1976, s. 821-834.
- Özden, Kürşat Ö.: “Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Çok Değişkenli Gri Model ve Gri İlişkisel Analiz ile Tahmini”, **Bankacılar Dergisi**, C.XXVIII, No:102, 2017, s. 63-88.
- Özgür, Önder,
Muhammed Ş. Görüş: “Determinants of Deposit Bank Profitability: Evidence from Turkey”, **Journal of Applied Economics and Business Research**, C.VI, No:3, 2016, s. 218-231.
- Palma, Guiseppe D.,
Charles Adams,
Ferdinando Poscio,
Francesca Imbriani: “Sudden Change to the Usury Rules”, (Çevrimiçi) <https://www.cliffordchance.com/content/dam/cliffordchance/briefings/2011/08/sudden-change-to-the-usury-rules.pdf>, 24 Temmuz 2020.
- Perry, Philip: “Do Banks Gain or Lose from Inflation?”, **Journal of Retail Banking**, C.XIV, No:2, 1992, s. 25-30.
- Peterson, Richard L.: “Usury Laws and Consumer Credit: A Note”, **The Journal of Finance**, C.XXXVIII, No:4, 1983, s. 1299-1304.
- Petria, Nicolae,
Bogdan Capraru,
Iulian Ihnatov: “Determinants of Banks' Profitability: Evidence from EU 27 Banking Systems”, **Procedia Economics and Finance**, C.XX, 2015, s. 518-524.
- Phaup, Dwight, John
Hinton: “The Distributional Effects Usury Laws: Some Empirical Evidence”, **Atlantic Economic Journal**, C.IX, No:3, 1981, s. 91-98.
- Posner, Eric A.: “Contract Law in the Welfare State: A Defense of the Unconscionability Doctrine, Usury Laws, and Related

- Limitations on the Freedom to Contract”, **The Journal of Legal Studies**, C.XXIV, No:2, 1995, s. 283-319.
- Ramsay, Iain: “To Heap Distress Upon Distress?’ Comparative Reflections On Interest-Rate Ceilings”, **University of Toronto Law Journal**, C.LX, No:2, 2010, s. 707-730.
- Reis, Şükriye G., Yunus Kılıç, Mehmet Fatih Buğan: “Banka Kârlılığını Etkileyen Faktörler: Türkiye Örneği”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, C.LXXII, Ekim 2016, s. 21-36.
- Riley, Mark B.: “Usury Legislation - Its Effects on the Economy and a Proposal for Reform”, **Vanderbilt Law Review**, C.XXXIII, No:1, 1980 s. 199-231.
- Robin, Iftekhar, Ruhul Salim, Harry Bloch: “Financial Performance of Commercial Banks in the post-Reform Era: Further Evidence from Bangladesh”, **Economic Analysis and Policy**, C.LVIII, Haziran 2018, s. 43-54.
- Robins, Philip K.: “The Effects of State Usury Ceilings on Single Family Homebuilding”, **The Journal of Finance**, C.XXIX, No:1, 1974, s. 227-235.
- Rougeau, Vincent D.: “Rediscovering Usury: An Argument for Legal Controls on Credit Card Interest Rates”, **University of Colorado Law Review**, C.LXVII, No:1, 1996, s. 1-46.
- Saldanlı, Arif, Mücahit Aydın: “Bankacılık Sektöründe Kârlılığı Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi ile İncelenmesi: Türkiye Örneği”, **Ekonometri ve İstatistik Dergisi**, No:24, 2016, s. 1-9.
- Saunders, Anthony, Liliana Schumacher: “The Determinants of Bank Interest Rate Margins: An International Study”, **Journal of International Money and Finance**, C.XIX, No:6, 2000, s. 813-832.
- Sharma, Ram S.: “Usury in Early Mediaeval India (A.D. 400-1200)”, **Comparative Studies in Society and History**, C.VIII, No:1, 1965, s. 56-77.
- Smith, Adam: “An Inquiry into The Nature and Causes of the Wealth of Nations”, London, W. Strahan and T. Cadell, 1776.
- South Dakota Temsilciler Meclisi: “2019 South Dakota Codified Laws”, (Çevrimiçi) <https://law.justia.com/codes/south-dakota/2019/title-54/chapter-03/section-54-3-1-1/>, 24 Temmuz 2020.

- Temin, Peter, Hans-Joachim Voth: “Interest Rate Restrictions in a Natural Experiment: Loan Allocation and the Change in the Usury Laws in 1714”, **The Economic Journal**, C.CXVIII, No:528, 2008, s. 743-758.
- Topak, Mehmet S., Nimet H. Talu: “Bank Specific and Macroeconomic Determinants of Bank Profitability: Evidence from Turkey”, **International Journal of Economics and Financial Issues**, C.VII, No:2, 2017, s. 574-584.
- Tunay, Batu, Murat Silpar: **Türk Ticari Bankacılık Sektöründe Kârlılığa Dayalı Performans Analizi – I**, İstanbul, Türkiye Bankalar Birliği, 2006.
- Turgutlu, Evrim: “Dynamics of Profitability in the Turkish Banking Industry”, **Ege Academic Review**, C.XIV, No:1,2014, s. 43-52.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi: “3095 sayılı Kanuni Faiz ve Temerrüt Faizine İlişkin Kanun”, (Çevrimiçi) <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3095.pdf>, 14 Eylül 2020.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi: “5411 sayılı Bankacılık Kanunu”, (Çevrimiçi) <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5411.pdf>, 14 Eylül 2020.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi: “5464 sayılı Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu”, (Çevrimiçi) <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5464.pdf>, 14 Eylül 2020.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi: “6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu”, (Çevrimiçi) <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6098&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, 14 Eylül 2020.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi: “6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu”, (Çevrimiçi) <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6102&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, 14 Eylül 2020.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası: “Reel Efektif Döviz Kuru”, (Çevrimiçi) <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Doviz+Kurlari/Reel+Efektif+Doviz+Kuruu/>, 18 Eylül 2020.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası: “2006/1 Sayılı Kredi Kartı İşlemlerinde Uygulanacak Azami Faiz Oranları Hakkında Tebliğ”, (Çevrimiçi)

- <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/04/20060402-3.htm>, 22 Eylül 2020.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası: “2014/5 Sayılı Kredi Kartı İşlemlerinde Uygulanacak Azami Faiz Oranları Hakkında Tebliğ”, (Çevrimiçi) <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-18.htm>, 22 Eylül 2020.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası: “2016/8 Sayılı Kredi Kartı İşlemlerinde Uygulanacak Azami Faiz Oranları Hakkında Tebliğ”, (Çevrimiçi) <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/11/20161112-11.htm>, 22 Eylül 2020.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası: “2020/3 Sayılı Mevduat ve Kredi Faiz Oranları ve Katılma Hesapları Kâr ve Zarara Katılma Oranları Hakkında Tebliğ”, (Çevrimiçi) <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/02/20200210-9.htm>, 22 Eylül 2020.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası: “2020/4 Sayılı Bankalarca Ticari Müşterilerden Alınabilecek Ücretlere İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ”, (Çevrimiçi) <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/03/20200329-7.htm>, 22 Eylül 2020.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası: “2020/16 Sayılı Kredi Kartı İşlemlerinde Uygulanacak Azami Faiz Oranları Hakkında Tebliğ”, (Çevrimiçi) <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/10/20201031-10.htm>, 31 Ekim 2020.
- Villegas, Daniel J.: “The Impact of Usury Ceilings on Revolving Credit”, **Economics Letters**, C.XXIII, No:3, 1987, s. 285-288.
- Wooldridge, Jeffrey M.: **Introductory Econometrics: A Modern Approach**, Boston, Cengage Learning, 2019.
- Yahya, Ali T., Asif Akhtar, Mosab I. Tabash: “The Impact of Political Instability, Macroeconomic and Bank-Specific Factors on The Profitability of Islamic Banks: An Empirical Evidence”, **Investment Management and Financial Innovations**, C.XIV, No:4, 2017, s. 30-39.
- Zampara, Konstantina, M. Giannopoulos, Dimitrios N. Koufopoulos: “Macroeconomic and Industry-Specific Determinants of Greek Bank Profitability”, **International Journal of Business and Economic Sciences Applied Research**, C.X, No:1, 2017, s. 13-22.

- Zinman, Jonathan: “Restricting Consumer Credit Access: Household Survey Evidence on Effects around The Oregon Rate Cap” **Journal of Banking & Finance**, C.XXXIV, No:3, 2010, s. 546-556.
- Zywicki, Todd J.: “Economics of Credit Cards”, **Chapman Law Review**, C.III, No:1, 2000.

